T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
MEVLÂNA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

MEVLÂNA'NIN PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN İLE İLİŞKİLERİ

Devriş KÜÇÜKYILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hakan KUYUMCU

KONYA 2015

ÖN SÖZ

Devletler, ulemâ ile ümerânın özelliklerine ve birbirine verdiği desteğe göre toplumlara hükmederler. Müslüman toplumlarında tarih boyunca ulemâ ve ümerâ sınıfı arasında sürekli bir ilişki var olmuştur. Bu iki zümre devletlerin ve halkların geleceğini belirleyip yön vermişlerdir. Bu zümreler topluma, devlete can verip yücelteceği gibi en büyük zararlara ve yıkımlara da neden olabilmişlerdir. Türk Medeniyeti de tarih boyunca bu iki zümrenin temelinde yükselmiş, dünyaya hükmeden devletler kurmuştur. Bu süreçte Mevlâna ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın yakın münasebetleri, siyasi iktidarın manevi iktidar ile teması açısından Türkiye Selçuklu Devleti'nin (1075-1308) içinde bulunduğu olumsuz şartlar nedeniyle çok ayrıcalıklı olmuştur.

Türkiye Selçuklu Devleti, bu toprakların ilk Türk devleti özelliğini taşımasının yanında büyük Osmanlı Medeniyetinin de kuruluşuna temel teşkil etmesi adına önemlidir. Anadolu'ya ilk yerleşen ve burayı Türkleştiren Türkiye Selçuklu Devleti'nin son dönemleri Osmanlı'nın temellerinin atılması adına çok mühimdir. Bu açıdan da dönemin baş aktörleri olan Mevlâna ile ülkenin siyasetine yön veren Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın ilişkileri önem taşımaktadır.

Türkiye Selçuklu Devleti, I. Alaü'd-Dîn Keykubad (1220-1237) döneminde siyasi ve ekonomik olarak zirveye çıkmıştır. Halk büyük bir zenginlik ve huzur içinde yaşamakta iken I. Alâü'd-Dîn Keykubad'ın öldürülmesi ve Moğol istilası ile Türkiye Selçuklu Devleti tarihinin en sıkıntılı dönemi başlamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin en karışık döneminde Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman siyasi olarak bu dönemin bir numaralı aktörü iken çağlar boyu örnek alınan bir kişiliğe sahip olan Mevlâna da manevi anlamda en önemli şahsiyetidir. Mevlâna'nın Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman ile ilişkisinin bilinip ortaya çıkarılması, yönetim anlayışı ve yöneticilerle ilişkileri bakımından önem arz etmektedir.

Bugüne kadar Mevlâna ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ı konu alan müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Ancak Nejat Kaymaz *"Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman"* adlı bir çalışma yapmıştır. Mevlâna'nın Türkiye Selçuklu Devleti yöneticileriyle ilişkilerini konu alan Osman Nuri KÜÇÜK'ün *"Mevlâna ve İktidar, Yöneticilerle İlişkileri Ve Moğol Casusluğu İddiaları"* ile Aydın TANERİ'nin, *"Mevlâna Ailesinde Türk Milleti Ve Devleti Fikri"* adlı kitapları yayınlanmıştır. Pervâne Muînüddin Süleyman, Sâhip Fahrü'd-Dîn Ali, Celalü'd-Dîn Karatay ve Eminü'd-Dîn Mikail gibi dönemin önde gelen bazı devlet adamları hakkında araştırmalar yapılmış olmakla birlikte, bu devlet adamlarının Mevlâna ile ilişkilerini konu alan bir tez çalışması yapılmamıştır. Aynı zamanda müstakil olarak Mevlâna ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ı konu alan bir kitap veya bir makale de yayınlanmamıştır. Bu çalışma ile hem bu alandaki eksiklik giderilmiş hem de Mevlâna'nın ümerâya olan tavrı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

"Mevlâna'nın Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman İle İlişkileri" konulu tez çalışmamız süresince, sadece akademik desteğiyle değil, aynı zamanda davranışlarıyla da şahsıma moral veren, yüreklendiren, görüş ve önerileriyle çalışmamıza yön veren, kıymetli fikirlerinden istifade ettiğim danışman hocam Yrd. Doç Dr. Hakan Kuyumcu'ya, teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim. Ayrıca çalışma sürecimin başından sonuna kadar katkıda bulunan Doç. Dr. Mehmet Ali Hacıgökmen'e, aileme, dostlarıma şükranlarımı sunuyorum.

Gayret bizden, tevfîk Allah (c.c)'tandır.

Devriş KÜÇÜKYILDIRIM

Konya, 2015

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Devriş KÜÇÜKYILDIRIM
	Numarası	127201002027
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları A.B.D / Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Hakan KUYUMCU
Tezin Adı		Mevlâna'nın Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman İle İlişkileri.

ÖZET

"Mevlâna'nın Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman İle İlişkileri" adlı araştırma konumuz ile Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde, gerek Türk tarihi gerekse İslam tarihi açısından önemli olan bu iki şahsiyetin münasebetleri incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile Mevlâna'nın bu tarihi süreçte oynadığı rolü ve ümerâya olan tavrı yanında tarihsel ve dini şahsiyeti, yönetime ve yöneticilere olan yaklaşımı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Mevlâna'nın ümerâ ile ilişkilerini bilmek; onu daha doğru anlamaya, onun ümerâ ile ilişkilerini İslamî bakış açısıyla nasıl yorumladığını doğru görmeye önemli katkısı olacaktır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu buhranlı döneminde Mevlâna ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman konusu ile Mevlâna'nın zor durumda olan halk ve ümerâ arasındaki rolü, tavırları, ilişkileri, emir ve âlim münasebetleri açısından ilginç ve önemli detayları gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye Selçuklu

tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın, çeşitli yönleri de ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız üç bölüm olarak hazırlanmıştır. Birinci bölümde Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın kökeni, tahsil durumu, ailesi, yetiştiği çevre ve şartlar, Türkiye Selçuklu Devleti hizmetinde görev yaptığı dönemler ayrıntılı olarak incelenmiştir.

İkinci bölümde, Mevlâna'nın Pervâne'ye olan tavrını daha iyi anlayabilmek amacıyla Mevlâna'nın çeşitli yönleriyle ümerâya yaklaşımı ile ilgili bilgiler ve Mevlâna'nın kendi eserlerinde Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'a olan tavrı incelenmeye çalışılmıştır. Mevlâna'nın Fîhi Mâ Fîh adlı eserinde Pervâne'ye sohbetleri çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Ayrıca Mevlâna'nın Mektûbât adlı eserinde Pervâne'ye çeşitli vesilelerle göndermiş olduğu yirmi beş mektubu tetkik edilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise menâkıbnâmelere göre Mevlâna ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman arasındaki ilişkiler muhtelif başlıklar altında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Pervâne, Türkiye Selçuklu Devleti, Moğollar, Ümerâ, Mektup.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Devriş KÜÇÜKYILDIRIM
	Numarası	127201002027
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları A.B.D / Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Hakan KUYUMCU
Tezin İngilizce Adı		The Relationship Between Mevlâna And Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman.

SUMMARY

In our "The Relationship Between Mevlâna And Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman" study, we tried to research the relationship of these two important personalities in both Turkish and Islam History during the Turkization of Anatolia. With this study, it's been tried to find out the role of Mevlâna during this historical process, his attitude to statesman as well as his historical and religious personality and his approach to the government and the principals.

To know the relationship between Mevlâna and statesman will contribute a lot to understand him better and to discover accurately how he interprets the relationship with statesman with islamic perspective. During the depression period of Turkish Seljuq State, with Mevlâna and Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman study, it's been tried to reveal the role of Mevlâna between desperate community and statesman, his attitude, relationships and the interesting and the important details in terms of

commander and scholar relations. And it's been also tried to reveal the various sides of Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman who is one of the most important person of Turkish Seljuq history.

Our study is prepared in three parts. In the first part, the origin of Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, his education, family, the society and the living conditions and the periods he served for Turkish Seljuq State were studied in detail.

In the second part, in order to be able to understand better the attitude of Mevlâna to Pervâne, it's been studied the approach of Mevlâna to statesman in various aspects and the attitude of Mevlâna to Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman in his works. The conversations of Mevlâna with Pervâne were studied from various aspects in Fihi Ma Fih book of Mevlâna. And, 25 letters sent to Pervâne in several occasions were examined in Mevlâna's Mektubat book.

In the third and the last part, the relationship between Mevlâna and Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman were analyzed in different titles as to classical heroic tales.

Key Words: Mevlâna, Pervâne, Turkish Seljuq State, Mongols, Statesman**,** Letter

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

Bilimsel Etik Sayfası i

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu ii

Ön Söz iii

Özet v

Summary vii

Tablo Listesi xi

Kısaltmalar xii

Giriş 1

1. Mevlâna Celâleddîn-i Rumi'nin Hayatına Kısa Bir Bakış 2
2. 1229'dan 1254'e Kadar Türkiye Selçuklu Devleti'nin Genel Durumu 4
3. Kaynaklar ve Araştırmalar 7
3.1. Kaynaklar 7
3.1.1. Mevlâna'nın Eserleri 7
3.1.2. Vakâyinâmeler 10
3.1.3. Menâkıbnâmeler 11
3.2. Araştırmalar 11

BİRİNCİ BÖLÜM 14

1. PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN 15

1.1. Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ın Menşei, Ailesi ve Yetiştiği Ortam 15
1.2. Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ın Türkiye Selçuklu Devleti Hizmetine Girişi ve Bulunduğu Görevler 17
1.2.1. Emir Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Emir-i Hacib'lik (Melikü'l Hüccab) Dönemi (1254-1256) 17
1.2.2. Emir-i Hacib Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Pervânelik Dönemi (1256-1260) 20

1.2.3. Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Vezirlik Görevi (1260-1261) 24
1.2.4. Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Hâkimiyet Dönemi (1261-1277)... 27
1.2.5. Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Öldürülmesi 35
1.2.6. Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ın Siyaseti..... 45
1.2.7. Pervâneoğulları Beyliği 47

İKİNCİ BÖLÜM.....49

2. MEVLÂNA'NIN ESERLERİNDE PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN.50

2.1. Mevlâna'nın Ümerâya Yaklaşımı..... 50
2.2. Fihi Ma Fih'de Mevlâna'nın Pervâne Mu'inü'd-dîn Süleyman'a Sohbetleri. 58
2.2.1. Mevlâna'nın Pervâne ile Arasındaki Sevgi ve Saygıyı Konu Alan..... 58
Sohbetleri..... 58
2.2.2. Mevlâna'nın Pervâne'ye Siyasi Konulara Dair Sohbetleri:..... 66
2.2.3. Mevlâna'nın Pervâne'ye Dini Konulara Dair Sohbetleri 72
2.3. Mevlâna'nın Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'a Gönderdiği Mektuplar 80
2.3.1. Mevlâna'nın Mektupları 80
2.3.2. Mektûbât'a Göre Mevlâna Ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman..... 87
Arasındaki İlişkiler 87
2.3.2.1. Mevlâna'nın Mektuplarında Pervâne'ye Karşı Kullandığı Hitaplar. 87
2.3.2.2. Mevlâna'nın Mektuplarının Pervâne'ye Gönderilme Nedenleri 88
2.3.2.3. Mektuplarda Mevlâna'nın Pervâne'ye Yaklaşımı 91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 96

3. MENKIBELERE GÖRE MEVLÂNA VE PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN 97
3.1. Mevlâna ve Pervâne'nin İlk Tanışma Dönemleri İle İlgili Rivayetler 97
3.2. Pervâne'nin Mevlâna'ya Olan Saygısı ve Sevgisi İle İlgili Rivayetler: 101
3.3. Mevlâna'nın Pervâne'ye Verdiği Tavsiyeler..... 102
3.4. Pervâne'nin Yönetimi İle İlgili Rivayetler 107
3.5. Pervâne'nin Mevlâna'nın Müritlerine Karşı Tavrı İle İlgili Rivayetler 108
3.6. Pervâne'nin Hayırseverliği İle İlgili Rivayetler..... 110
3.7. Mevlâna'nın Vefatından Sonra Pervâne'nin Tavrı İle İlgili Rivayetler 112

Sonuç 114

Kronolojik Cetvel 117

Kaynakça 124

TABLO LİSTESİ

SAYFA NO

Tablo 1. Mevlâna'nın Döneminde Mektup Gönderdiği Tanınmış Ümerânın Dönemleri ve Yaptıkları Görevler 83
Tablo 2. Mevlâna'nın Dönemindeki Tanınmış Ümerâya Gönderdiği Mektupların Ümerâ Arasında Dağılım Oranları 84
Tablo 3. Mevlâna'nın Dönemindeki Tanınmış Ümerâya Mektupların Gönderilme Nedenlerine Göre Dağılım Oranları. 85
Tablo 4. Mevlâna'nın Dönemindeki Tanınmış Ümerânın Mektuplarının Gönderilme Nedenlerinin Dağılımı 86

KISALTMALAR

ABD : Ana Bilim Dalı
AŞ : Anonim Şirketi
bk. : Bakınız
C : Cilt
çev. : Çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTS : Dini Terimler Sözlüğü
dzl. : Düzenleyen
Hz. : Hazreti
H : Hicri
haz. : Hazırlayan
MEB. : Mili Eğitim Bakanlığı
M : Miladi
nr. : Numara
nşr. : Neşreden
ö. : Ölümü (Ölüm Tarihi)
r.a. : Radiyallahu anhüma
s. : Sayfa
S. : Sayı
SÜ : Selçuk Üniversitesi
TDK : Türk Dil Kurumu
trc. : Tercüme
vs. : Vesaire
yay. : Yayınevi
yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Türkiye Selçuklu Devleti tarihinde I. Alaü'd-Dîn Keykubad'ın ölümü ile başlayan karışıklık 1243'de başlayan Moğol tahakkümü ile zirveye çıkmıştır. Bu dönemde halk, Moğol saldırılarının verdiği korku ve vahşet ortamında çaresizlik içerisinde kalmıştır. Bununla birlikte, Moğollardan kaçarak bu topraklara yerleşen Türkmenler de bu karışıklığa eklenmiştir. Anadolu'da böyle karanlık bir dönem yaşanırken diğer taraftan da Moğolların sebep olduğu göçler ile Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına zemin hazırlanmıştır.

Moğol zulmü ile ülkede genel bir huzursuzluk yaşanırken halkta büyük bir korku ve bezginlik meydana gelmiştir. Bu durum, insanlara gerçek bir mutluluk ve huzur vadeden şeyhlerin ve dervişlerin, halk üzerinde büyük bir nüfuz elde etmelerini sağlamıştır. Ebedi bir hayata ve sonsuz bir mutluluğa kavuşmak isteyen ve manen perişan olan insanlar, mütemadiyen şeyhler ve dervişlere koşmuşlar, bunların düşüncelerini yaymakta oldukları tekke ve zaviyelere sığınmışlardır (Veled, 1941: XI). Mevlâna, bu çalkantılı dönemde cazibe sahasına tüm insanları almış, ümitsizleri hayata bağlamış ve onlara yaşama sevinci vermiştir. Moğol istilasının ve tahribinin yaraladığı, incittiği gönüllere ve sebep olduğu krizlere, Mevlâna'nın nefesi hayat vererek yaşama şansı vermiştir (Aydın, 1986: 286). Mevlâna, korku ve zulüm içinde kalan halk ile çaresiz ümerâ için bir huzur kapısı, dünya ve ahiret adına en güvenilir manevi bir rehber olmuştur.

Dönemin manevi mimarı olan Mevlâna, bin yılı aşkın Türk İslam tarihinin en büyük simalarından biridir. Mevlâna tefsir, hadis, kelâm gibi dinî ilimlere sahip çok büyük bir âlim ve mutasavvıf olmasının yanında onun çağlar üstü unutulmaz yönü mütefekkir bir kişiliğe sahip olmasıdır. Mevlâna'nın, kaynağı Kur'an, hadis ve dinî ilimler olan bu tefekkürü, ilim ve tasavvuf ile yoğrulmuş şiir ile dizelere ahenkle serpiştirilmiştir. Sırlarla dolu beyitleriyle yedi yüz kırk bir yıldan bu yana çağları ve coğrafyaları aşan bir üne sahip olan Mevlâna'nın hayatını kapsamlı bir şekilde

inceleyerek konudan uzaklaşmama adına hayat hikâyesine kısaca değinerek konuya devam edeceğiz.[1]

1. MEVLÂNA CELÂLEDDÎN-İ RUMİ'NİN HAYATINA KISA BİR BAKIŞ

Mevlâna, bugün Afganistan'ın kuzeyinde yer alan eski büyük Türk kültür merkezi Belh şehrinde 6 Rebiü'l Evvel 604/30 Eylül 1207'de dünyaya gelmiştir (Sipehsâlâr, 1977: 33). Mevlâna'nın adı Muhammed, lâkabı Celâleddin'dir. İslâm dünyasında hürmet belirtmek için önemli kişilerin isimlerinin önünde kullanılan *"efendimiz"* anlamındaki *"Mevlâna"* lâkabı, Mevlâna Celâleddin Muhammed'le birlikte özel bir isme dönüşmüştür. Mevlâna, çocukluk döneminin dışındaki yıllarının hemen hemen tamamını, önceki asırlarda *"Diyâr-ı Rûm"* diye bilinen Anadolu'da geçirdiği için *"Rûmî"* sıfatıyla anılmıştır (Can, 2006: 31-32; Fürûzanfer, 1963: 1-3).

Mevlâna daha çocuk yaşta iken; babası Bahaeddin Veled ve çevresiyle Belh şehrinden ayrılmıştır. Hac yapmak niyetiyle hareket eden kafile, Nişâbûr ve Bağdat'a uğrayarak Hicaz'da Hac vazifesini de yerine getirerek Şam üzerinden Anadolu'ya ulaşmıştır. Kafile Şâm'dan Malatya'ya, sonra Erzincan'a, buradan Lârende'ye (Karaman) gelmiştir (Sipehsâlâr, 1977: 20-23). Bahaeddin Veled, on yedi yaşında olan Mevlâna'yı Karaman'da 1225 yılında kafilenin üyelerinden Semerkantlı Lala Şerefeddîn'in kızı Gevher Hatun'la evlendirmiştir. Bu evlilikten 1226'da Sultan Veled ve daha sonra Alâeddîn Çelebi dünyaya gelmiştir (Eflâki, I, 2001: 185-186). Yedi yıl kadar ikamet ettikleri Karaman'da Mevlâna'nın annesi Mümine Hatun ile ağabeyi Alaeddin Muhammed vefat etmişler ve "*Mâder-i Mevlâna Türbesi"* olarak bilinen yerde toprağa verilmişlerdir. Mevlâna Gevher Hatun'un vefatından sonra Konyalı Kira Hatun ile ikinci evliliğini yapmış ve bu evlilikten Muzaffereddin Emîr

[1] Mevlâna'nın hayatı, eserleri, ilmi kişiliği hakkında bkz. Veled, Sultan, *İptidaname*, (Çev.: Abdülbaki Gölpınarlı) Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayını; Sipehsâlâr, Ferîdûn b. Ahmed, *Risâle-i Sipehsâlâr be Menâkıb-ı Hüdâvendigâr*, *Mevlâna Ve Etrafındakiler*, (çev.: Tahsin Yazıcı) Tercuman 1001 Temel Eser; Eflâki, Şemseddîn Ahmed, *Menâkıbü'l-arifîn*, *Âriflerin Menkıbeleri C I-II*, (çev.: Tahsin Yazıcı) Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları; Fürûzanfer, Bediuzzaman, *Mevlâna Celâleddîn*, (çev.: Feridun Nâfiz Uzluk), Milli Eğitim Basımevi; Gölpınarlı, Abdulbaki, *Mevlâna Celâleddîn,* İnkılap Kitabevi Yayın San. Ve Tic. A.Ş.; Lewis, Franklin D., *Mevlâna Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, (çev.: Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan) Kabalcı Yayınevi.

Âlim Çelebi adlı bir oğlu ve Melike Hatun adında bir kızı dünyaya gelmiştir (Eflâki, II, 2001: 595-596).

Bahaeddin Veled, Sultan Alâü'd-Dîn'in ısrarlı davetleri üzerine 1229 yılında Karaman'dan Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'ya gelmiştir (Veled, 2001: 191). Bahaeddin Veled, Konya'ya yerleştikten iki yıl sonra ebedi âleme göçmüş geriye Muhammed Celâleddin gibi oğul ile Maârif adlı eserini bırakmıştır. Mevlâna, bir yıl sonra babasının müritlerinden Seyyid Burhâneddîn-i Tirmizî'nin Konya'ya gelişiyle onun manevi terbiyesi altına girmiş ve bu bağlılığı dokuz yıl kadar sürmüştür. Mevlâna, mürşit olarak kabul ettiği Seyyid Burhâneddin-i Tirmizî'nin tavsiyesiyle tahsil için bir müddet Şam ve Hâlep'te bulunmuştur. Seyyid Burhâneddin-i Tirmizî, 1241'de Kayseri'de vefat etmiş ve türbesi Kayseri'dedir (Eflâki, I, 2001: 254).

Mevlâna'ya aşk ve cezbe yolunu açan, Şems-i Tebrîzî ise, Konya'ya ilk olarak 29 Kasım 1244 tarihinde gelmiştir. Bu Allah dostları bir müddet yalnız başlarına bir köşeye çekilerek kendilerini tamamıyla Hakk'a vermişler ve gönüllerine gelen ilahi ilhamlarla sohbetlere koyulmuşlardır. (Fürûzanfer, 1963: 32). Mevlâna'nın öğrenci ve müritleri, kendileriyle ilgilenilmemesinden rahatsız olup Şems'ten yakınmaya başlamışlardır. Bu yakınmalar nedeniyle Şems-i Tebrîzî, 11 Mart 1246'da Konya'dan ayrılmıştır. Mevlâna, oğlu Sultan Veled'i, Şems'i getirmesi için Şam'a göndermiş ve on beş ay kadar sonra 1247'de birlikte dönmüşlerdir (Sipehsâlâr, 1977: 126-129). Ancak bu beraberlik uzun sürmemiş ve 1248 yılı içerisinde Şems tamamen kaybolmuştur. Mevlâna, Tebrizli Şems'in ardından onu bulabilmek için iki defa Şam'a gitmiştir. Mevlâna, bu arayış ve üzüntülerden sonra kendisine dost ve hâlife olarak Konyalı Kuyumcu Şeyh Selâhaddin'i seçmiştir (Eflâki, II, 2001: 287). Onun ebedi âleme göçüşünden sonra Mevlâna kendisine dost ve halife olarak Çelebi Hüsameddin'i seçmiş son on yılını Mesnevî'nin de yazılmasına sebep olan Çelebi Hüsameddin ile geçirmiş ve eser bitene kadar yanında olmuştur (Sipehsâlâr, 1977: 138). Mevlâna söylemiş O yazmış, her cildin bitiminde Mevlâna'ya okumuş ve beyitler yeniden gözden geçirilmiştir (Eflâki, II, 2001: 329). Mevlâna, altmışaltı

yaşında 5 Cemaziyel Ahir 672/17 Aralık 1273'te ebedi âleme göçmüştür (Sipehsâlâr, 1977: 114).

Pervâne Mu'inü'd-dîn Süleyman'ın hayatı hakkında bilgi vermeden önce, Mevlâna'nın 1229'da Konya'ya geldiği tarihten, Pervâne Mu'inü'd-dîn Süleyman'ın Türkiye Selçuklu Devlet'i hizmetine girdiği 1254 tarihine kadarki süreçte yaşanan gelişmeler ve devletin genel durumu ile ilgili bilgi vermek faydalı olacaktır.

2. 1229'DAN 1254'E KADAR TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU

I. İzzü'd-Dîn Keykâvus'un vefatıyla 1220 yılında otuz yaşında iken tahta oturan Sultan I. Alaü'd-Dîn Keykubad'ın dönemi Türkiye Selçuklu Devleti'nin en güçlü dönemidir. (Sümer, XXV, 1993: 358-359). I. Alaü'd-Dîn Keykubad ülkeyi askeri, siyasi ve ekonomik olarak zirveye çıkarmış, yeni fetihlerle ülkenin sınırlarını genişletmiştir. Mevlâna ve ailesi, I. Alaü'd-Dîn Keykubad'ın daveti üzerine Karaman'dan Konya'ya 1229 yılında gelmiştir (Veled, 2001: 191). Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu huzurlu dönemi 1 Haziran 1237'de I. Alâü'd-Dîn Keykubad'ın Ramazan bayramı dolayısıyla, ileri gelen devlet adamlarına ve yabancı elçilere düzenlemiş olduğu bir şölen sırasında zehirlenerek, hayatını kaybetmesiyle sona ermiştir[2] (Turan, 2013: 409).

Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu altın dönemi I. Alaü'd-Dîn Keykubad'ın ölümü ile birlikte sona ermiş, daha sonra çocuk yaştaki güçsüz sultanlar ve güçlü devlet adamlarının dönemi başlamıştır. Sultan I. Alaü'd-Dîn Keykubad ölmeden önce küçük oğlu İzzü'd-Dîn Kılıç Arslan'ı veliaht olarak ilân etmiş olmasına rağmen sultanın öldürülmesinde de aktif rol alan Sadü'd-Dîn Köpek'in önderliğindeki devlet adamlarının girişimleriyle II. Gıyasü'd-Dîn Keyhüsrev (II. Keyhüsrev) tahtı ele geçirmiştir (Ersan ve Alican, 2013: 147). Sultan II. Keyhüsrev'in eğlenceye düşkün zayıf kişiliği, Vezîr Sadü'd-Dîn Köpek'in, devlet yönetimindeki etkinliğinin artmasına neden olmuş ve bu sayede kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir.

[2] Bu zehirlenme olayında oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in de parmağı olduğu iddia edilmiştir (Koca, 2010:361).

Bununla birlikte, Sadü'd-Dîn Köpek, değerli pek çok devlet adamını ortadan kaldırarak devlet idaresinin zayıflamasına yol açmış ve Selçuklu tahtına çıkma amacıyla çalışmalar yapmaya başladığı sırada Sultan II. Keyhüsrev'in emriyle ortadan kaldırılmıştır (Turan, 2013: 431-436).

II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhürev'in kötü yönetimi, Türkmenlerin, 1240 yılında Baba İshak önderliğinde ayaklanmalarına sebep olmuş ve bu isyan ücretli Frank askerlerinin yardımıyla zorlukla bastırılabilmiştir. Bununla birlikte, bu isyanın ardından Türkiye Selçuklu Devleti yönetimindeki zayıflığın farkına varan Moğollar, 1242 yılında Erzurum'u işgal etmişler ve bir yıl sonra da Kösedağ'da, Selçuklu ordusunun neredeyse hiç savaşmadan dağılması üzerine Sivas, Kayseri, Erzincan gibi Selçuklu şehirlerini yağmalayarak, Azerbaycan'daki Mugan kışlağına çekilmişlerdir. Yenilginin ardından Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ın babası Vezîr Mühezzibü'd-Dîn Ali'nin Mugan'a giderek, Moğollarla yapmış olduğu anlaşma sonrasında da Türkiye Selçuklu Devleti, artık Moğollara her yıl düzenli vergi ödemesi gereken vassal bir devlet haline gelmiştir (Turan, 2013: 443-466). Sultan II. Keyhüsrev'in 1246 yılında ölmesi, geride kalan üç şehzâdenin çocuk yaşta olmaları devletin içinde bulunduğu durumun daha kötü bir hal almasına neden olmuş, karmaşık ve önemli olayların da başlangıcı olmuştur (Bal, 2005: 240). Sultan II. Keyhüsrev'in oğullarının en büyüğü olan II. İzzü'd-Dîn Keykâvus (II. Keykâvus), şehzadeliğini yapmakta olduğu Uluborlu'dan Akşehir'e getirilerek tahta oturtulmuştur (Aksarayî, 1943: 133). Tahta oturma merasiminin ardından yeni atamalar yapılmıştır. Şemsü'd-Dîn İsfehani vezirlik makamında kalırken, Celalü'd-Dîn Karatay saltanat naibliğine, Şemsü'd-Dîn Has Oğuz beylerbeyliğine, Fahrü'd-Dîn Attar Pervâneliğe, Esedü'd-Dîn Ruzbe saltanat atabeyliğine getirilmiş ve henüz onbir yaşında olan Sultan II. Keykâvus adına ülkeyi yönetmeye başlamışlardır (Bibi, II, 1996: 89).

1246'da Konya'ya gelen Moğol elçileri Güyük Han'ın tahta çıkması münasebetiyle yapılacak olan kurultay'a Sultan II. Keykâvus'un da bağlılığını bildirmesi adına davet edilmiştir. Sultan II. Keykâvus'u temsilen IV. Rüknü'd-Dîn Kılıç Arslan (IV. Kılıç Arslan), Atabeyi Bahaü'd-Dîn Tercüman ve kıymetli hediyelerle geçici bir çözüm olarak gönderilmiştir (Farac, II, 1999: 545). Bahaü'd-

Dîn Tercüman, Güyük Han'a Şemsü'd-Dîn İsfehani'nin gayrı meşru hareketlerde bulunduğunu ve Sultan II. Keykâvus'un da onun izni olmadan tahta oturduğunu söyleyerek şikâyette bulunmuştur. Sultan II. Keykâvus'un gelmemesine kızgın olan Güyük Han, IV. Kılıç Arslan'ın tahta çıkarılmasını ve Şemsü'd-Dîn İsfehani'nin de öldürülmesini emretmiştir (Farac, II, 1999: 548).

1249 yılında Moğolistan'dan aldığı yarlığ ile dönen IV. Kılıç Arslan'ın Sivas'ta saltanatını ilan etmesi ve Celalü'd-Dîn Karatay'ın bunu kabul etmemesi üzerine kardeşler arasındaki mücadele savaşa dönüşmüştür. Kılıç Arslan Hanı'nın yakınlarındaki çarpışmayı Sultan II. Keykâvus ve taraftarları kazanmıştır. Saltanat naibi Celalü'd-Dîn Karatay devreye girmiş, Sultan II. Keykâvus, IV. Kılıç Arslan ve II. Alaü'd-Dîn Keykubad birlikte 1249 yılında tahta oturtulmuş ve 1254 yılına kadar sürecek olan *"Müşterek Saltanat Dönemi"* başlamıştır. Bu dönemde Tokat emiri olan Mu'înü'd-Dîn Süleyman yaklaşık otuz yaşlarındadır ve 1252'den sonra da Erzincan serleşkerliği görevine getirilmiştir. Celalü'd-Dîn Karatay saltanat naibliği görevini bırakarak üç sultanın birden Atabeyi olarak devletin birliğini sağlamıştır (Turan, 2013: 487-490). Sultan II. Keykâvus 1254'de Batu Han'a bağlılığını arz etmek için Karakurum'a gitmek için yola çıktığında Celalü'd-Dîn Karatay vefat etmiştir. Sultan II. Keykâvus bu vefat haberi üzerine gitmekten vazgeçmiş ve onun yerine kardeşi II. Alaü'd-Dîn Keykubad'ın gitmesine karar verilmiştir. Celalü'd-Dîn Karatay'ın ölümüyle üçlü ortak saltanat fiilen sona ermiş ve çıkarcı zümrelerin yeniden teşebbüse geçmeleri adına bir dönüm noktası olmuştur. Bu kişiler, Batu Han'a giden II. Alaü'd-Dîn Keykubad'ı sultan olması için kışkırtmışlar ve bu sebeple yolda Sultan II. Keykâvus taraftarlarıyla tartışmışlardır. Bütün bu kışkırtma ve tartışmaların sonucunda II. Alaü'd-Dîn Keykubad, Batu Han'ın huzuruna varamadan esrarengiz bir şekilde yolda öldürülmüştür (Bibi, II, 1996: 154).

Üçlü ortak saltanat böylece bir sultanın ortadan kaldırılması ile saltanat mücadelesi iki sultanın arasında geçmeye başlamıştır. Kıdemli devlet adamlarını uzaklaştırıp önemli mevkilere kendi Rum kölelerini yerleştiren Sultan II. Keykâvus, Kir Haye ve Kir Kedid adlı iki Hristiyan dayılarının etkisinde hareket etmeye başlamıştır. Sultan II. Keykâvus tek başına yönetime el koymuş ve ortanca kardeşi

Sultan IV. Kılıç Arslan'ı da sarayda hapsetmiştir. Sultan II. Keykâvus'un hareketlerinden memnun olmayan, kendine çıkar sağlamak isteyen bazı ümerâ, Sultan IV. Kılıç Arslan'ın hayatından endişe ederek onu Konya'dan Kayseri'ye kaçırarak tahta çıkarmışlardır. Böylece iki sultan arasındaki mücadele tekrar başlamış Sultan II. Keykâvus, ülkenin doğusunu Sultan IV. Kılıç Arslan'a terk etmek zorunda kalmıştır (Kaymaz, 1970: 58). İşte bu sırada Erzincan serleşkerliği yapan Mu'înü'd-Dîn Süleyman Kayseri'den Konya'ya Sultan IV. Kılıç Arslan'ın elçisi olarak gelmiştir. Sultan II. Keykâvus, Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ı kendi tarafına çekmek için Emir-i Hacib'lik (Melikü'l Hüccab) görevine getirmiştir. Bu şekilde tezimizin konusunu teşkil eden Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın tarih sahnesine çıktığı ilk görevi başlamıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol tabiiyetine girdiği bu ilk on yılda Isfahanlı Şemsü'd-Dîn Mehmet ve Celalü'd-Dîn Karatay, gerek şahsiyet, gerekse idareci olarak birbirinden çok farklı karakterlerde olmalarına rağmen her ikisi de, devrin iç ve dış şartları sonucu birer diktatördür. Devletin devamlı dış baskı ve müdahaleler altında bulunması kuvvetli bir hükümdarın bulunmaması bu diktatörlerin çıkmasına zemin hazırlamıştır (Kaymaz, 1970: 54-55). Bu dönemde, olayları yönlendiren, her istediğini yaptırabilen güçlü bir ümerâ kadrosu asıl söz sahibi olmuş, çoğu İran kökenli Sadü'd-Dîn Köpek, Şemsü'd-Dîn İsfehani ve Celalü'd-Dîn Karatay gibi devlet adamları bu yönetim boşluğunu doldurmuşlardır. Bu devlet adamlarından sonra esas itibariyle devlete doğrudan yön veren ve tek söz sahibi olan devlet adamı Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman olmuştur.

3. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

3.1. KAYNAKLAR

3.1.1. Mevlâna'nın Eserleri

Bu çalışma genel olarak dönemin kaynakları incelenerek ortaya çıkarılmıştır. Mevlâna'nın eserleri öncelikli olarak incelenmiştir. İlk olarak Mevlâna'nın o dönemde yapmış olduğu sohbetlerini içeren, Pervâne'ye ithaf ettiği ve vefatından

sonra kitap haline getirilen "*Fîhi Mâ Fih"* adlı eseri incelenmiştir. Fîhi Mâ Fih, *"içinde olması gereken şeyler buradadır"*, *"içindedir ne varsa içinde"* ve *"ne varsa onun içinde vardır"* anlamlarına gelmektedir (Mevlâna, 2013: XI; Mevlâna, 2001: III).

Fîhi Mâ Fih, Mevlâna'nın sözlerinin oğlu Sultan Veled veya müritlerinden biri tarafından not edilmesiyle meydana gelmiş bir eserdir. Bir kaç bölümü Arapça, diğer bölümleri de Farsça yazılmış olan Fîhi Mâ Fih, Türkçe'ye üç kez çevrilmiştir. Fîhi Mâ Fih ilk olarak Ahmet Avni Konuk tarafından Osmanlı Türkçesine çevirilmiş ve Selçuk Eraydın tarafından 1994 yılında Türk alfabesiyle yayınlanmıştır. Bu eserin Türkçe'ye ikinci çevirisi Meliha Ülker Anbarcıoğlu tarafından yapılmış ve MEB tarafından 1954 yılında baskısı yapılmıştır. Eserin üçüncü çevirisi Abdülbaki Gölpınarlı (ö.1982) tarafından 1959'da yapılmış ve Remzi kitabevi tarafından neşredilmiştir.

Fîhi Mâ Fih'in Ahmet Avni Konuk tarafından yapılan çevirisinde kısalı uzunlu yetmiş üç, Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nda yetmiş, Abdülbaki Gölpınarlı'da yetmiş altı bölüm yer almaktadır.

Bu bölümler doğrudan doğruya ele alınan bir konu ile ya da mecliste bulunan birinin sorusuna Mevlâna'nın verdiği cevapla başlar. Bu nedenle her fasılda ele alınan konular çeşitlidir (Mevlâna, 2007: 12)

Tezimizde bu önemli eseri günümüz Türkçesine çevirmiş olan Abdülbaki Gölpınarlı'nın, Ahmet Avni Konuk'un ve Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nun tercümelerinden faydalandık. Fîhi Mâ Fih'in Pervâne'yi konu alan bölümleri her üç çeviri karşılaştırılarak incelenmiş, fakat metinlerde Abdülbaki Gölpınarlı'nın çevirisinden faydalanılmıştır.

"Mektûbât"; Mevlâna'nın, yakınlarına, oğullarına, müritlerine, dostlarına, bazı âlimlere ve çoğunlukla da dönemin Türkiye Selçuklu ümerâsına farklı sebeplerle yazdığı mektupların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir eserdir. Mevlâna'nın

yazdığı toplam yüz kırk yedi mektup günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüze ulaşan bu mektuplar da Mevlâna'nın ölümünden sonra bir araya getirilmiştir.

Ülkemizde iki ayrı kitap olarak basılmış olan, Mevlâna'nın mektuplarının metni, tıp tarihi profesörlerinden Feridun Nafiz Uzluk (ö.1974) tarafından *"Anadolu Selçukileri gününde Mevlevi Bitikleri*[3] *2, Mevlâna'nın Mektupları"* adıyla ilk kez 1937 yılında yayınlanmıştır. Eser, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir nüsha (Nâfiz Paşa, nr. 1055) esas alınarak yazılmakla birlikte daha sonra Konya Mevlâna Müzesi'ndeki (nr. 1102/52) nüsha karşılaştırılarak mektuplardaki farklılıklar eserin sonuna eklenmiştir (Öngören, 1993: 447). Mektupların ülkemizdeki ikinci ve son basımı, çevirisi ve hazırlanışı Abdulbaki Gölpınarlı tarafından yapılan ve *"Mevlâna Celaleddîn Mektuplar"* adıyla 1963 yılında yayınlanmıştır. Abdulbaki Gölpınarlı, Mektûbât'ın; bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (nr. 155), dört nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde (nr. 28, 42, 703, 1286) ve bir nüshası da Konya Mevlâna Müzesi'nde (nr. 1102/52) olmak üzere toplam altı yazma nüshasını karşılaştırarak *"Mevlâna Celaleddîn Mektuplar"* adı altında toplamıştır (Mevlâna, 1999: XIX-XXII).

Bu mektupların sayısı Feridun Nafiz Uzluk'un *"Anadolu Selçukileri Gününde Mevlevi Bitikleri 2, Mevlâna'nın Mektubları"* adlı kitabında yüz kırk yedi, Abdulbaki Gölpınarlı'nın **"***Mevlâna Celaleddîn Mektuplar"* adlı kitabında ise toplam yüz elli mektup vardır.

Bu mektupların üçü Arapça, gerisi de Farsça olarak yazılmıştır. Mektupta ünvanlar, sıfatlar Arapça, bazı yerlerde ise Türkçe ve Farsça olarak yazılmıştır (Fürûzanfer, 1963: 288). Mevlâna, diğer eserlerinde olduğu gibi mektuplarında da konu ile alâkalı ayet, hadis, kendisinin, özellikle Attâr'ın, Senâî'nin ve diğer şairlerin Arapça ve Farsça şiirlerine, atasözleri ile mecazlara yer vermiştir.

Mevlâna'nın vefatından sonra kitap haline getirilen "*Mektubat"* adlı eserin Abdülbaki Gölpınarlı tarafından günümüz Türkçesine çevrilen neşrinden

[3] Biti mektup, bitimek yazmak demektir (Mevlâna,1937:174)

faydalanılmıştır. Mevlâna'nın kendi ifadeleri ile kaleme alınan bu iki eser, Mevlâna ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman arasındaki ilişkilerin tespiti noktasında tezimize büyük yarar sağlamışlardır.

3.1.2. Vakâyinâmeler

Bu konudaki en önemli vakâyinâme *"el-Evâmirü'l Alâiyye fi'l Umûri'l Alâiyye"* adlı eser İbni Bibi *(Nasirü'd-Dîn Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er Rugedî)* tarafından İlhanlı devlet adamı ve tarihçisi Cüveyni'nin emri ile kaleme alınmış ve 1282'de kendisine ithaf etmiştir. 1231'de Konya'ya gelip Türkiye Selçuklu Devleti'nde tuğra divan kâtipliği yapmış olan İbni Bibi, olaylara bizzat tanık olarak birinci ağızdan anlatmış olması yönüyle önem taşımaktadır. Eser ilk olarak 1941 yılında Mehmet Nuri Gençosman ve Feridun Nafiz Uzluk tarafından tercüme edilerek yayınlanmıştır. Mürsel Öztürk tarafından da ikinci kez dilimize çevirisi yapılmış ve 1996 yılında yayınlanmıştır.

Tezimizde faydalandığımız diğer bir vakâyinâme de Aksarayî'nin (Kerimü'd-Dîn Mahmud b. Muhammed) 1323 yılında yazdığı Farsça "*Musameretü'l- Ahbar"* adlı eserdir. Mehmet Nuri Gençosman ve Feridun Nafiz Uzluk tarafından 1943'de dilimize tercüme edilmiştir. 2000 yılında da Mürsel Öztürk tarafından ikinci kez dilimize çevirisi yapılarak yayınlanmıştır.

Yazarı bilinmeyen ve 1363 yılında yazılan *"Anonim Selçukname*" ya da *"Tevârih-Al-i Selçuk"* adıyla tanınan eser, dönemin önemli yerli kaynaklarından biridir. Farsça yazılan eser Feridun Nafiz Uzluk tarafından 1952'de tercüme edilerek yayınlanmıştır.

Çağdaş vakayinamelerden birisi de Abû'l-Farac'ın (Bar Hebraeus), Ömer Rıza Doğrul tarafından çevirisi yapılan "*Abû'l- Farac Tarihi"* adlı eserdir. Malatya'da yaşayan Süryani Abû'l-Farac döneminin olaylarını birinci ağızdan nakletmiştir. ***"****Muhtasaru Tarih el-Düvel"* adıyla Arapça'ya çevrilen eser 1945'de dilimize çevrilerek yayınlanmıştır.

3.1.3. Menâkıbnâmeler

Bu dönemi anlatan iki menkıbe kitabı bulunmaktadır. Bunlardan biri *"Menâkıbü'l-Ârifîn"* (Ariflerin Menkıbeleri) diğeri de *"Mevlâna ve Etrafındakiler"* adlı eserlerdir.

"Menâkıbü'l-Ârifîn" adlı eser, Mevlâna'nın torunu Ulu Ârif Çelebi'nin emriyle Mevleviliğe mensup tasavvufi bir şair olan Ahmed Eflâki tarafından yazılmıştır. Eflâkî eserinde Mevlâna, Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi'nin menkıbelerini anlatmıştır. Eflâki aynı zamanda Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olan Konya'da Mevlâna'nın Selçuklu sultanları, ümerâsı, hatunları, müritleri ve halk ile olan ilişkilerini anlatır. Eflâki, o dönemin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı hakkında bilgi vermektedir. Eserde özellikle Selçuklu sultanları ve ümerânın Mevlâna ile olan ilişkilerini ayrıntılı olarak bulmaktayız. Eflâki, Mevlâna'nın Pervâne ile ilişkileri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

"Mevlâna ve Etrafındakiler" adlı eser Feridun bin Ahmed-i Sipehsâlâr tarafından kaleme alınmıştır. Sipehsâlâr Mevlâna'nın müridîdir ve kırk yıl kadar Mevlâna'nın hizmetinde bulunmuştur (1977: 7). Yazar, Pervâne ile ilgili çok az rivayete yer vermiştir.

3.2. ARAŞTIRMALAR

Nejat Kaymaz, Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ı konu alan ve doçentlik tezi olan, biyografik bir çalışma yapmıştır. Nejat Kaymaz'ın *"Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman"* adlı eseri biyografi olması ve verdiği önemli bilgileri açısından çalışmamızda başvurduğumuz en önemli araştırmalardan biri olmuştur.

Osman Turan'ın *"Selçuklular Zamanında Türkiye"* adlı eseri Türkiye Selçuklu Devleti tarihi hakkında geniş bilgiler ihtiva etmektedir. Ayrıca Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman ile ilgili verdiği önemli bilgi ve yorumlar açısından yararlandığımız bir diğer önemli araştırmalardan biri olmuştur.

Yine Mevlâna ve Türkiye Selçuklu Devleti yöneticileri ile ilişkilerini konu alan, Osman Nuri KÜÇÜK'ün *"Mevlâna ve İktidar, Yöneticilerle İlişkileri Ve Moğol Casusluğu İddiaları"*, Aydın TANERİ'nin, *"Mevlâna Ailesinde Türk Milleti Ve Devleti Fikri"* adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Bu eserlerin yanında Mevlâna'nın Türkiye Selçuklu Devleti yöneticileri ile ilişkilerine yer veren Abdulbaki GÖLPINARLI'nın *"Mevlâna Celaleddîn"*, Bediuzzaman FÜRÛZANFER'in "*Mevlâna Celaleddîn"*, Şefik CAN'ın *"Mevlâna, Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri"* ve Franklin D. LEWİS'in *"Mevlâna Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı"* adlı eserlerinden faydalanılmıştır.

Tüm bu kaynakların ve araştırmaların yanı sıra, Mevlâna ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman arasında ilişkileri konu alan yeterli bilgilerin yer aldığı bir kaynağın olmaması çalışmamızı sınırlamaktadır. Bu çalışma tüm eksikleri ile birlikte bu alandaki çalışmalara katkı sağlayacağını ümit ederiz.

Menâkıbname yazarları, Mevlâna ile ilişkisi olmuş pek çok Selçuklu sultanı ve devlet adamından bahsetmektedirler, fakat tahmin edilebileceği gibi Mevlâna'nın onlarla olan ilişkisinin sistematik veya olaylarla ilişkili bir tanımını yapmazlar (Lewis, 2010: 167).

Bu çalışmayla, Mevlâna'nın ümerâ ile ilişkileri, Fîhi Mâ Fîh, Mektûbât ve menakıpnameler ekseninde, aynı zamanda tarihsel boyutuyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Mevlâna'nın tarihsel boyutunu değerlendirebilmek için, yaşadığı dönem içinde ümerâ ile olan ilişkileri iyi bilinmelidir. Bir başka deyişle Mevlâna yaşadığı ortamın olayları ile birlikte ele alınırsa daha iyi anlaşılabilir (Kayaoğlu, 1989: 57).

Bu çalışmayla; Mevlâna'nın bu zor tarihi dönemeçte Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman ile ilişkisi; bu ilişkinin boyutları ve niteliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tespitlerle Mevlâna'nın dini ve tarihsel şahsiyetinin yanında, yönetime, yöneticilere olan yaklaşımı da ortaya çıkarılmaktadır. Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın devlet hizmetine girdiği 1254 yılından itibaren Mevlâna'nın ebedi âleme göçtüğü 17 Aralık 1273'e kadar ve ölümünden sonraki yaklaşımı hem Mevlâna'nın eserleri hem de dönemin kaynaklarına göre değerlendirilecektir.

Konumuza başlarken Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ın hayatı; menşei, ailesi, yetiştiği ortam ve Türkiye Selçuklu Devleti hizmetinde bulunduğu görevler hakkında bilgi vermek onu tanıma adına faydalı olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN

1. PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN

1.1. PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN'IN MENŞEİ, AİLESİ VE YETİŞTİĞİ ORTAM

Mu'înü'd-Dîn Süleyman, aslen Horosanlı olup Kösedağ mağlubiyeti üzerine Moğollarla sulh yapan faziletli vezir Mühezzibü'd-Dîn Ali bin Muhammed'in oğludur. Onun Merv köylerinden Kaze'ye mensup veya Deylemli olduğu da rivayet edilir (Turan, 2013: 540). Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın babası Mühezzibü'd-Dîn Ali'nin İran'dan Anadolu'ya gelişi I. Alaü'd-Dîn Keykubad'ın ilk yıllarına (1220) rastlar. Memleketinde iyi bir eğitim görmüş olan Mühezzibü'd-Dîn Ali, Müstevfi Sa'dü'd-Dîn Ebubekir'in (Erdebili) kızı ile evlenmiş ve onun himayesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin müstevfiliğine kadar yükselmiştir (Kaymaz, 1970: 30-32). Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın babası Mühezzibü'd-Dîn Ali, Sultan II. Keyhüsrev (1237-1245) döneminde vezirliğe kadar yükselmiştir.

Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın doğum yeri ve tarihi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Mühezzibü'd-Dîn Ali'nin Anadolu'ya gelişi I. Alaü'd-Dîn Keykubad'ın ilk yıllarında olduğuna ve Müstevfi Sa'dü'd-Dîn Erdebili'nin kızı ile evlendiğine göre Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Konya'da 1220'li yıllarda doğmuş olma ihtimali yüksektir.

Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın çocukluk ve gençlik dönemleri I. Alaü'd-Dîn Keykubad'ın döneminde geçmiştir. Mu'înü'd-Dîn Süleyman çocukluk ve delikanlılık çağında çevresi, yetişme olanakları açısından hem anne ve hem babası yönünden Türkiye Selçuklu Devleti hizmetindeki İranlı yüksek idareci sınıfından gelen aristokrat bir ailedendir. Bu yönüyle doğduğu günden itibaren, gerek babası gerek dedesi gerekse akrabaları dolayısıyla siyasi olayların içinde bilgi ve tecrübe imkânına sahip olmuştur (Kaymaz, 1970: 33).

Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın ilk evliliğini kiminle yaptığı belli değildir. Fakat Mu'înü'd-Dîn Süleyman ikinci evliliğini II. Keyhüsrev'in dul kalan eşi Gürcü Hatun

ile yaptığı kaynaklarda belirtilmiştir. Gürcü Hatun olarak bilinen Kraliçe Tamar 1237 yılında Sultan II. Keyhüsrev ile evlenmiş ve kocasının saltanatı boyunca da Hristiyan olarak kalmıştır. Sultan II. Keyhüsrev'in çok sevdiği, resmini paralara bastırdığı ve kendisinden doğan oğlu II. Alaü'd-Dîn Keykubad'ı veliaht yaptırdığı Kraliçe Tamar, daha sonra müslüman olmuş, Anadolu'da Gürcü Hatun namıyla tanınmıştır[4] (Turan, 2013: 434-435). 1266'da Mu'inü'd-Dîn Süleyman, Sultan II. Keyhüsrev'in 1245'de vefatından yirmi bir yıl sonra Gürcü Hatun ile evlenmiş ve fiilen hükümdar gibi davranmaya başlamıştır (Kaymaz, 1970: 23). Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Mühezzibü'd-Dîn (Alaü'd-Dîn) Ali, Mu'inü'd-Dîn Mehmet adlı iki oğlu ve Haventzade adlı bir kızı dünyaya gelmiştir. Gürcü Hatun'dan ise Aynü'l Hayat adlı bir kız çocuğu doğmuştur (Kaymaz, 1970:201; Eflâki, II, 2001: 511-512). Dönemin tarihçisi İbni Bibi, Gürcü Hatun'un iyi bir müslüman olduğunu âlim ve dervişlerle, bilhassa Mevlâna ile dostane münasebetleri olduğunu rivayet etmiştir (Turan, 2013: 435).

Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ın oğlu Mühezzibü'd-Dîn Ali, Sultan III. Gıyasü'd-Dîn Keyhüsrev'in (III. Keyhüsrev) muhafızı olmuş ve 1277'de Elbistan savaşında babası tarafından Beylerbeyi yapılmıştır. Mühezzibü'd-Dîn Ali, Elbistan savaşında Memlük sultanı Baybars'a tutsak olmuş ve daha sonra kurtulmuştur. Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ın Sinop'da naib olarak görev yapan diğer oğlu Mu'inü'd-Dîn Mehmet 1277'de babasının öldürülmesinden sonra Sinop'da şehri kendi adına yönetmeye başlayarak Pervâneoğulları Beyliği'ni kurmuştur. Erzincanlı Mecdü'd-Dîn Mehmet, Pervâne'nin kızı Haventzade'nin kocasıdır. Mecdü'd-Dîn Mehmet, kayınpederi Pervâne tarafından 1262'de müstevfi ve 1275'de Fahrü'd-Dîn Ali'nin yerine vezir yapılmıştır. Fahrü'd-Dîn Ali'nin vezirliğe geri dönmesi ile atabey olmuştur (Kaymaz, 1970: 217-220).

[4] Gürcü Kraliçesi Rosudan (1223-1247) ile Selçuklu hanedanından Erzurum Meliki Mugisü'd-Din Tuğrul Şah'ın (ö.1225) oğlundan dünyaya gelen kızları prenses Tamar'dır. Gürcü ve Süryani kaynaklarına göre Prenses Tamara'nın dinine dokunulmaması evlenme şartlarından olduğu için O Konya sarayına papazı, mukaddes eşyası ve hizmetçileri ile gelmiştir. Bunlar arasında, Kraliçe oğlunu tahta çıkarmak için, uzaklaştırmak maksadı ile Türkiye'ye gönderdiği yeğeni David de vardır. Karısına çok düşkün olan Gıyasü'd-Din Keyhüsrev bu evlilikten sonra kendisini tamamıyle eğlence ve sefahat hayatına vermiştir. Hatta bastırdığı paralar üzerinde kendisini arslan ve zevcesini de onun üstünde kadın yüzlü bir güneş resmi ile tasvir ettirmiştir (Turan, 2013: 435).

1.2. PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN'IN TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ HİZMETİNE GİRİŞİ VE BULUNDUĞU GÖREVLER

1.2.1. Emir Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Emir-i Hacib'lik[5] (Melikü'l Hüccab) Dönemi (1254-1256)

Babası Mühezzibü'd-Dîn Ali'nin, Sultan II. Keyhüsrev'in veziri olduğu bu dönemde Mu'înü'd-Dîn Süleyman ilk Tokat emiri olarak adından söz ettirmiştir. (Kesik, XXXI, 2006: 91). Fürüzanfer, Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın daha önceden öğretmenlik yaptığını ifade etmiştir (1963: 185). Fakat Fürüzanfer'in verdiği bu bilgiye başka hiçbir kaynakta rastlanılmamıştır.

Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın adının tarihte ilk geçişi 1243'de babası Mühezzibü'd-Dîn Ali, Selçuklu veziri olarak barış için Mugan'a giderken kardeşi ile beraber onu yanında götürmesi ile olmuştur. Mühezzibü'd-Dîn Ali, 1243'de Selçuklu Devleti adına Moğollarla barış antlaşması yapmak için Mugan'a gittiğinde yanına aldığı oğulları ancak 15-20 yaşlarında birer delikanlı olmalı idiler. 1243'den itibaren kaynaklarda Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın adına, aşağı yukarı dokuz yıl hiç rastlanmamıştır (Kaymaz, 1970: 27-33).

Kaynaklarda adı ilk defa Tokat emiri olarak geçen Mu'înü'd-Dîn Süleyman takriben 1252 veya 1253 yılları arasında yaklaşık otuz yaşlarında iken Erzincan serleşkerliği (subaşılık) için devrin güçlü kumandanlarından Seyfü'd-Dîn Torumtay ile nüfuz mücadelesine girmiş ve Baycu Noyan'ın desteğiyle Erzincan serleşkerliğini elde etmiştir (Kesik, XXXI, 2006: 91).

---

[5] Emeviler zamanından itibaren birçok İslam devletlerinde, çeşitli şekil ve mahiyetler alarak devam eden haciplik müessesesi Türkiye Selçuklu Devleti'nde de devam etmiştir. Haciplerin başı olan en büyük memura Emir-i Hacib veya Melikü'l Hüccab denilmektedir. Büyük Selçuklu Devleti'nde umumiyetle Türk gulam'larından yetişen hacib'lerin başı Hacib-i Büzürg en büyük saray memuru olup devlet teşkilatında vezirden sonra en büyük dereceye sahip olan kimsedir. Türkiye Selçuklu Devleti'nde bu fonksiyonunu çok fazla kaybetmiş olan baş hacib'in (Emir-i Hacib) görevi ve hiyerarşideki yeri hakkında bilgi yok denecek kadar azdır. Emir-i Hacib hükümdarların özel mesajlarını taşımış ve hacib'ler de devlet erkânı arasında aynı işi yapmışlardır. Bu görevi Pervâne'ye atfeden Cl. Cohen'e göre Emir-i Hacib'in, maiyetindeki haciplere kumanda eden baş mabeyncidir ve herşeyden önce de bir ordu generali derecesine sahiptir (Kaymaz, 1970: 59).

1243'de hiçbir ünvanı olmadığı halde, önemli bir askeri makam olan Erzincan Serleşkerliği'ne hak iddia ederek ortaya çıkan Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın, böyle önemli bir mevkiye talip olabilmesi ve sonra merkeze atlayarak hızla yükselmesi doğrudan doğruya Moğol istilasının sebep olduğu yeni siyasi ve idari şartlarla ilgili olmuştur (Kaymaz, 1970: 34).

Türkiye Selçuklu Devleti, devlet idaresi o dönemde Türk ve İran hususiyetleri taşıyan İslami usüllere dayalı bir yönetime sahiptir. Resmi dili Farsça'dır. Sivil idare tamamen İranlı kadroların eline geçmiştir. Siyasi bağımsızlığının fiilen sona erdiği 1243 tarihine kadar, askeri kadrolar yine çoğu köle asıllı ve gayrımüslim ümerânın elindedir. Fakat 1243 yılından sonra, Moğolların işe karışması ile İranlılar, yavaş yavaş askeri kadroyu da ele geçirerek orayı da kendi adamları ile doldurmaya başlamışlardır. (Kaymaz, 1970: 30-34). Bu dönemde birbirlerine karşı güvensiz ve her an öldürülme korkusu içerisinde yaşayan ümerâ, iktidarı elde tutma uğruna ülkesine halkına ihanette bulunmak pahasına da olsa Moğollara yaranacak biçimde hareket etmişlerdir.

1254 yılında Atabeylik görevinde bulunan Celalü'd-Dîn Karatay vefat etmiş, II. Alaü'd-Dîn Keykubad, Batu Han'ın huzuruna varamadan esrarengiz bir şekilde yolda öldürülmüş, saltanat mücadelesi Sultan II. Keykâvus ve Sultan IV. Kılıç Arslan arasında geçmeye başlamıştır. Sultan II. Keykâvus tek başına yönetime el koymuş ve ortanca kardeşi Sultan IV. Kılıç Arslan'ı da sarayda esir tutmuştur. Sultan II. Keykâvus'un hareketlerinden memnun olmayan, kendine çıkar sağlamak isteyen bazı ümerâ onu Konya'dan Kayseri'ye kaçırarak tahta çıkarmışlar ve böylece iki sultan arasındaki mücadele tekrar başlamıştır. Sultan II. Keykâvus ülkenin doğusunu Sultan IV. Kılıç Arslan'a terk etmek zorunda kalmıştır. İşte bu sırada Tokat emiri olan Mu'înü'd-Dîn Süleyman, 1254'de Hatirü'd-Dîn Zekeriya ile birlikte, Sultan IV. Kılıç Arslan'ın elçisi olarak Kayseri'den Konya'ya gelmiştir. Sultan II. Keykâvus elçilik görevi sırasında Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ı kendi tarafına çekebilmek için onu kendi hizmetine alıp Emir-i Hacib (Melikü'l Hüccab) yapmıştır (Kaymaz, 1970: 59). Devlet işlerini Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın da Emir-i Hacib olarak yer aldığı bu idare

kadrosuna bırakan Sultan II. Keykâvus, 1256 tarihine kadar Hristiyan dayıları ile birlikte eğlence hayatına dalmışlardır.

Moğol Hakanı Mengü Han'ın kardeşi Hülagü, 1256 tarihinde Irak ve Mısır'a askeri bir harekât yapmayı düşünmüş, bu bölgeden gelebilecek tehlikelerden emin olmak istemiş ve Baycu Noyan'dan Bağdat seferi için ihtiyaçlarını karşılamasını istemiştir (Farac, II, 1999: 562). Baycu Noyan Erzurum'a gelince ordusuna kışlayacak bir yer vermesi için Sultan II. Keykâvus'a elçi göndermiştir. Sultan II. Keykâvus, Baycu Noyan'ın amacını öğrenmek için elçi olarak Pervâne Nizamü'd-Dîn Hurşid'i ve Emir-i Hacib Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ı göndermiştir (Kaymaz, 1970: 61). Pervâne Nizamü'd-Dîn Hurşid ve Mu'înü'd-Dîn Süleyman dönüşünde Baycu Noyan'ın asıl amacının yalnızca ordusunun barınabileceği bir yer verilmesi olduğunu söylemelerine rağmen Sultan II. Keykâvus savaşmaya karar vermiştir. Sultan II. Keykâvus'un bu kararına etrafında bulunan tecrubesiz, liyakatsiz emirlerle birlikte Vezir Kadı İzzü'd-Dîn de neden olmuştur (Aksarayî, 1943: 41).

Ebu'l Ferec'e göre Sultan II. Keykâvus, Baycu Noyan'ın kendi efendisi tarafından kovulmuş ve gözden düşmüş olmasından dolayı savaş kararı almaya cesaret etmiştir (1941: 27). Selçuklu ordusu, Vezir Kadı İzzü'd-Dîn'in nezareti ve Beylerbeyi Kont-Istabl-ı Rumi Michael Paleologos ile tecrübeli iki kumandan eski Beylerbeyi Yavtaş ve Emir Ahur Arslandoğmuş'un idaresi altında Moğollarla savaşa gönderilmiştir[6] (Kaymaz, 1970: 62). Baycu Noyan bunu haber alınca Hoca Noyan idaresinde öncü birlik göndermiş ve Selçuklu öncü birliğini mağlup etmiştir. İki ordu ertesi günü (23 Ramazan 654-14 Ekim 1256) Sultan Alaü'd-Dîn Kervansarayı önünde karşılaşmıştır (Bibi, II, 1996: 148).

Savaş sırasında Emir-i Ahur Fahrü'd-Dîn Arslandoğmuş, savaş alanında askerleri ile birlikte düşman ordusuna katılmıştır. Çünkü savaşın yapıldığı gün Sultan II. Keykâvus Konya'da sarhoş bir halde bu emirin evine girip karısına tecavüz

[6] Kont-Istabl-ı Rumi Michael Paleologos (Michael VIII Paleologos) 1261-1282 yılları arasında Bizans imparatorluğu yapmıştır. 1246'da II. Keykâvus'un yanında sürgün iken Beylerbeyi olarak Baycu'nun kuvvetlerine karşı Türkiye Selçuklu ordusunda savaşmıştır (Kaymaz, 1970:219).

etmiştir. Bunu duyan Fahrü'd-Dîn Arslandoğmuş, savaşın en kritik anında Moğol ordusuna katılmıştır. Savaş kaybedilmiş Vezir Kadı İzzü'd-Dîn dâhil birçok emir ve sayısız asker Moğollar tarafından öldürülmüştür. 1256 yılı sonlarında yapılan Sultan Hanı savaşı sonunda Sultan II. Keykâvus bütün maiyeti ile birlikte Antalya tarafına kaçmıştır. Baycu, Konya'yı yağmaladıktan sonra ordusu ile birlikte kışı geçirmek için Aksaray'a çekilmiştir. Sultan Hanı savaşı doğurduğu neticeler bakımından Türkiye Selçuklu Devleti adına ne derece zararlı olmuşsa Emir-i Hacib Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın şahsi hesabına aksine o derece yararlı olmuştur. Çünkü Selçuklu tarihi sahnesinde başrol oynamaya başlamasında bu hadise dönüm noktası olmuştur (Kaymaz, 1970: 63-64).

1.2.2. Emir-i Hacib Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Pervânelik[7] Dönemi (1256-1260)

1256 yılında yapılan Sultan Hanı muharebesi, Emir-i Hacib Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın yükselmesinde çok önemli rolü olmuştur. İsmi yerine geçen Pervânelik görevini bu savaştan sonra almıştır. Sultan II. Keykâvus'un Sultan Hanı savaşında Moğol kuvvetlerine yenilip kaçması üzerine IV. Kılıç Arslan hapisten çıkarılıp Konya'ya getirilmiş ve sultan ilan edilmiştir. Bu yeni dönemde, Pervâne olan Nizamü'd-Dîn Hurşid Naib-i Saltanat, Fahrü'd-Dîn Arslandoğmuş Atabey ve Mu'înü'd-Dîn Süleyman da Pervâne olarak görev almıştır (Bibi, II, 1996: 149).

Konya'da artık yeni bir hükümet kurulmuş; Nizamü'd-Dîn Hurşit ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Sultan IV. Kılıç Arslan'ın devlet adamları arasında birinci derecede rol oynamış, vilayetlere yeni vali ve subaşılar tayin edilmiştir. Naib Nizamü'd-Dîn Hurşid ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Moğol kumandanı Hoca Noyan'ın zalimliklerinden bıktıklarından birlikte hazırladıkları bir planla Hoca Noyan'ı zehirleterek kötülüklerinden kurtulmuşlardır. Bununla beraber bu olay

[7] Pervâne, malum hayvana, kelebeğe dendiği gibi, haber çavuşuna, kumandana, müfettişe de denir. Kadıların hükümlerine, padişahların buyruklarına da Pervâne adı verilir. Selçuklular devrinde, toprağı, dirlik olarak veren, buna ait defterleri tutan, sunulacak beratları hazırlayan memura bu ad verilmiştir (Mevlana, 1999: 246). Selçuklu hiyerarşisinde Sadrazamdan sonra gelen makamdır. *"Pervâne"* adları verilen makam sahibine Osmanlılar da *"Nişancı"* denilmiştir (Nişancı Md.), (Pakalın, II, 1983: 697).

Nizamü'd-Dîn Hurşid'e isnad olunduğu için Moğollara götürülürken Erzurum'da onun hayatına son verilmiştir. Onun ölümü ile yerine Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Pervâne olmuş ve Anadolu'nun kaderi üzerinde rol oynayan tek şahsiyet olarak Pervâne ünvanı, onun ismi yerine geçmiştir (Turan, 2013: 503).

Nizamü'd-Dîn Hurşid'in idam edilmesiyle Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman çok geniş yetkilere sahip olmuştur. Çünkü Naib Nizamü'd-Dîn Hurşid'in ortadan çekilmesinden sonra, Sultan IV. Kılıç Arslan'ın hükümetinin dizginleri tek başına onun eline geçmiştir. Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Kılıç Arslan'ın koruyuculuğunun yanında devletin yönetimini de ele almış ve Pervâne adının bundan böyle şahsını ve devlet üzerindeki liderlik pozisyonunu ifade eden bir âlem haline gelmesine neden olmuştur (Kaymaz, 1970: 68).

Sultan II. Keykâvus ise Baycu Noyan'ın Irak'a gittiğini haber almış ve herhangi bir direnişle karşılaşmadan görkemli bir törenle 1257'de tekrar tahta oturmuştur. Bunun üzerine Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, yanına Sultan IV. Kılıç Arslan'ı da alarak Kayseri'ye gitmiş ve oradan da Tokat'a geçmiştir (Bibi, II, 1996: 153).

Sultan II. Keykâvus ülkeyi kendi hâkimiyetine almaya çalışırken Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman yanına Sultan IV. Kılıç Arslan'ı da alarak Hülagü'nün yanına gitmiş, saltanatın yalnızca Sultan IV. Kılıç Arslan'a verildiğine dair bir yarlığ ve askeri yardım sözü ile Anadolu'ya gelmişler ve kışı Erzincan'da geçirmişlerdir (Kaymaz, 1970: 71). Şemsü'd-Dîn Yavtaş onlara karşı Sultan II. Keykâvus'un askerleri ile hareket etmiş ve Yıldız dağı mevkiinde yapılan savaşlarda Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ı ve Moğol askerlerini bozguna uğratarak onları Erzincan'a kaçırtmıştır. Kılıç Arslan ve emirleri oradan elçi gönderip Moğollardan tekrar yardım istemişler ve Moğollar da Alıncak Noyan'ın kumandasında ikinci bir tümen (10.000 kişi) daha göndermişlerdir. Bu defa Kılıç Arslan'a ve Moğollara ait askerler Niksar'ı almıştır. Sultan II. Kılıç Arslan, Moğollar nezdinde nüfus sahibi olan Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'a Niksar emirliğini ve serleşkerliğini vermiştir. II. Kılıç Arslan burada merasim ile tahta çıkarılmıştır (Turan, 2013: 504-505). Bu sırada II. Alaü'd-Dîn Keykubad'ın ölümünden sonra beraberinde giden kafilenin

aralarındaki çekişme had safhaya varınca heyet ikiye ayrılarak kendi sultanlarını Mengü Han'a onaylatmak için Moğolistan'a gitmişlerdir. Emir Seyfü'd-Dîn Torumtay, Sultan II. Keykâvus'un tahta geçirilmesi için bir yarlığ almış olmasına rağmen Baycu Noyan'ın elçileri onun Moğol askerlerine savaş açtığını haber vermişlerdir. Bu nedenle Mengü Kağan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına sadece Sultan IV. Kılıç Arslan'ın oturmasını onaylayan bir yarlığı Sahip Şemsü'd-Dîn Mahmud Tuğrai'ye vermiştir. Sahip Şemsü'd-Dîn Mahmud Tuğrai, Hülagü'nün huzuruna çıkıp olanları anlatmıştır. Hülagü Han, ağabeyi Mengü Han'ın Kılıç Arslan'a verdiği yarlığı almış, her iki sultanın da Suriye'ye yapacağı sefere katılmalarını emretmiştir (Bibi, II, 1996: 156).

Sahip Şemsü'd-Dîn Mahmud Tuğrai, Tokat yakınlarında bulunan Sultan IV. Kılıç Arslan ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'a durumu anlatması üzerine Sultan II. Keykâvus'u davet için Konya'ya elçi göndermişlerdir. İbni Bibi, taksimatla ilgili kendisinin yazmış olduğu ahidnameye göre Kızılırmak'ın batısında kalan yerlerin Sultan II. Keykâvus'a, doğusunda kalan yerlerin de Sultan IV. Kılıç Arslan'a bırakıldığını ifade etmiştir (1996: 155). Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Mengü Han'dan Kılıç Arslan için yarlığ getiren Şemsü'd-Dîn Mahmud ile birlikte, Sultan II. Keykâvus'u, Kızılırmak hudut olmak üzere, taksim yapma zorunda bırakmıştır (Kaymaz, 1970: 75). Hülagü'nün fermanına göre; Sultan II. Keykâvus'un Kayseri yakınından Bizans sınırına kadar olan yerleri alması ve Konya'da oturması, Sultan IV. Kılıç Arslan'ın da Kızılırmak'tan itibaren güneyde Kayseri, kuzeyde Samsun'u içine alan Moğol sınırlarına kadar olan yerleri alması ve Tokat'ta oturması kararlaştırılmıştır (Aksarayî, 1943: 152). Hülagü, ülkeyi bölüştürdüğü gibi vergiyi de kardeşler arasında paylaştırmıştır.

Her iki Selçuklu sultanı, Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman ve diğer maiyyet de yanlarında olduğu halde Hülagü'nün 1260'daki Suriye seferinde beraber katılmışlardır. Ermeni, Hristiyan ve Putperest askerlerle birlikte Moğol Han'ının maiyetinde Halep ve Şam'ın alınması sırasında Müslümanların katliamlarını seyretmişlerdir (Kaymaz, 1970: 78). Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Hülagü'nün yanında geçen bir buçuk yıllık sürede onun güvenini kazanmıştır. Aksarayî'nin

rivayetine göre Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman iki sultanın rekabeti sayesinde Moğol hanına daha iyi hizmette bulunacaklarını izah etmiş ve bu suretle de Kılıç Arslan'ın saltanata iştirakini sağlamıştır. Hülagü, Kılıç Arslan'a *"Bundan sonra devlet işleri için bana Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'dan başka kimse gelmesin"* demiştir (Turan, 2013: 509).

Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, sultanlarla beraber 1260'da Hülagü'nün Suriye seferi sırasında onun itimadını kazanarak Anadolu'ya dönmüştür. Böylece Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, yaklaşık on beş yıllık bir devir esnasında Anadolu'da yegâne siyasi şahsiyet haline gelmiş ve Moğollara dayanarak hâkimiyetini kurmuştur (Turan, 2013: 540).

Her iki sultanın vezirliğini yapan Şemsü'd-Dîn Mahmud Tuğrai, Moğollara yaranmak için onların Anadolu'daki masraflarını çok fazla artırmış ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni ağır borçların altında ezdirmiş kendisi bu sayede ülkede vezirliği ve iktidarı elinde tutmuştur. Mahmud Tuğrai'nin Türkiye aleyhine ve kendi iktidarı lehine Moğollara yaranarak kazandığı vezirliği kısa sürmüştür. Mahmud Tuğrai 1260'da arkasında birçok borç bırakarak vefat etmesiyle iki kardeş sultan arasındaki anlaşmazlık tekrar başlamıştır (Turan, 2013: 510). Sultan II. Keykâvus, Şemsü'd-Dîn Mahmud Tuğrai'nin vefat haberini alınca Hülagü Han'a danışmadan yerine saltanat naibi Fahrü'd-Dîn Ali'yi veziri yapmıştır. Fahrü'd-Dîn Ali'den boşalan saltanat naibliğine de Eminü'd-Dîn Mikail'i getirmiştir (Aksarayî, 1943: 153).

Konyalı eski bir aileden gelen, zenginliği, mensuplarının çokluğu, hayır müesseseleri ile meşhur olan Fahrü'd-Dîn Ali, devlet hizmetinde çeşitli yüksek mevkilerde otuz beş yıl bulunmuş ve yirmi yedi yılı vezirlikle geçmiştir (Turan, 2013: 510).

Sahip Şemsü'd-Dîn Tuğra'inin ölümüyle Sultan II. Keykâvus, Naib Fahrü'd-Dîn Ali'yi kendi kendine vezir tayin ederken, Sultan IV. Kılıç Arslan'ın vezirliği, bizzat Hülagü Han'ın bir yarlığı ile 1260 yılında Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'a verilmiştir. Hülagü tarafından bizzat verilen vezirlik görevi Pervâne Mu'înü'd-Dîn

Süleyman'ın Moğollar nezdindeki mevkiinin ne kadar artmış olduğunu göstermektedir (Bibi, II, 1996: 156).

1.2.3. Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Vezirlik Görevi (1260-1261)

Sultan II. Keykâvus ve Sultan IV. Kılıç Arslan, Mengü Kağan ve Hülagü'nün yarlığ ve kararlarına göre Selçuklu Devleti'ni, nihai bir hal çaresi olarak, taksim edip saltanat mücadelelerine son vermiş bulunuyorlardı (Turan, 2013: 511). Vezir Mu'înü'd-Dîn Süleyman Hülagü Han'ın güvenini ve nüfuzunu kazandığı bu tarihten sonra Sultan II. Keykâvus'un saltanatına son vermek için çalışmaya başlamıştır (Kaymaz, 1970: 83). Sultan II. Keykâvus bu taksimden sonra, Hristiyan dayıları ile Konya'yı bırakıp önce Kubad-Abad'a sonra da Antalya'ya gidip eğlenceye başlamışlardır. Buna mukabil Sultan IV. Kılıç Arslan'ın bütün işlerini eline alan Vezir Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın zekâsı, Moğollar nezdinde kazandığı itimat ve destek sayesinde Türkiye Selçuklu Devleti'ni kendi ihtiraslarına göre birleştirmek ve Sultan II. Keykâvus'u düşürmek siyasetini gütmeye devam etmiştir (Turan, 2013: 511).

Bu sırada dünyada o zamana kadar mağlûbiyet yüzü görmeyen Moğolları yalnız Kıpçak Türklerinin, Mısır ve Suriye'de kurdukları Memlûk imparatorluğu, ilk defa olarak, 1260 yılında, bugün Filistin topraklarında yer alan Ayn Câlût mevkiinde yenmişlerdir. Bu imparatorluğun başında bulunan Sultan Baybars, Haçlılara ve putperest Moğollara karşı kazandığı bu zafer ile Moğollar tarafından ezilen Müslümanların yegâne ümidi ve İslâm dünyasının da en büyük mücahidi olmuştur. Hatta bu zafer ile Sultan Baybars, İslâm an'anesine göre her asırda bir gelmesine inanılan bir müceddid olarak görülmüştür (Turan, 2013: 543).

Hülagü, Türkiye Selçuklu Devleti'nin borçlarını[8] ve vergilerini almak için bir başka İranlı Tacü'd-Dîn Mu'tez[9] ile bir Uygur Türkü olan Tükelek Bahşi'yi ilk elçi olarak Anadolu'ya göndermiştir. Önce yolları üzerinde Kılıç Arslan'a uğrayan elçileri Vezir Mu'înü'd-Dîn Süleyman güzel karşılamış ve memnun etmiştir. Vezir

[8] Vezir Şemseddin Mahmud Tuğrai'nın vefat ettikten sonra kalan borçlardır.

[9] Celalü'd-Din Harizmşah'ın başkadısı olan ve aynı zamanda Alaü'd-Din Keykubad'a elçi olarak gönderilen Tahir Bin Ömer el Harezmî'nin oğludur (Turan, 2013: 511).

Mu'înü'd-Dîn Süleyman, gönderilen elçilere Sultan II. Keykâvus'un isyan düşüncesinde olduğunu, Muhammed Bey'in idaresinde bulunan Uc Türkleri ile birleşmek amacıyla payitaht Konya'yı terk edip Antalya'ya geldiğini ve dolayısı ile onların niyetini anlamak için tahsilâtın oradan başlaması gerektiğini tavsiye etmiştir (Turan, 2013: 511). Tacü'd-Dîn Mu'tez o sırada devletin merkezini Beyşehir'de Kubad-Abad Sarayı'na taşımış bulunan Sultan II. Keykâvus ile görüşmüş ve ondan vergi ve borçları ödemesini istemiştir. Fakat Sultan II. Keykâvus Hristiyan dayılarının etkisiyle ilk önce Kılıç Arslan'a ait vergilerin alınmasını ve bu sırada da kendi vergilerini hazırlayacaklarını söylemiştir (Aksarayî, 1943: 155).

Tacü'd-Dîn Mu'tez, Sultan IV. Kılıç Arslan'ın bölgesine geçmiş ve Vezir Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Hülagü Han'ın elçilerine büyük bir hürmet göstermiş, kendilerini ikrama ve hediyelere boğmuş; böylece, hepsinin gönlünü kazanmıştır. Vezir Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Moğol Veziri Tacü'd-Dîn Mu'tez'i de yanına çekerek Sultan II. Keykâvus aleyhine yoğun bir karalama kampanyası başlatmıştır. Sultan II. Keykâvus'un Mısırlılarla ittifak yapmak için her zaman deniz yoluyla haberleştiğini ve Uc Türkmenleri ile birlikte isyan etmek üzere olduğuna dair elçilerle mektuplar göndermiştir. Moğol elçileri de bu durumu araştırmadan Hülagü Han'a bildirmişlerdir (Bibi, II, 1996: 158).

Elçiler Tebriz'e dönünce Sultan II. Keykâvus'un hareketini, borcu yapan Şemsü'd-Dîn Tuğrai'nin öldüğünü ve kalan mallarının borcunun onda birine yetmediğini anlatmışlardır. Moğollar, Sultan II. Keykâvus'a tahtını verdiklerini ve her arzusunu yaptıklarını, buna mukabil elçilerine kötü muamelede bulunduğunu, eğlence ve içkiye dalınca iyiliklerini unuttuğunu ve bu sebeple de artık kendilerinden emin olunamayacağını bildirmişlerdir (Turan, 2013: 512).

İbni Bibi, Sultan II. Keykâvus'un Veziri Fahrü'd-Dîn Ali'ye şunları söylediğini nakletmiştir:

> Her ne kadar öz kardeşim olsa da Sultan Rüknü'd-Dîn ile hediye ve bağış yoluyla yakınlık kurulsa, onunla aramızda olan ayrılık, gayrılık ve kavga bir yana

> bırakıp kardeşlik, dostluk ve birlik havasına girilse çok iyi olur. Fakat Mu'înü'd-Dîn Pervâne'nin yaptıkları hile ve oyunlardan aramızda büyük bir gerginlik var. Düşmanımızın oyununu bozmak, hasetlerin hilelerini önlemek için bir defa daha İlhan'a gidersek bizim için son derece iyi olur (Bibi, 1996: 158-159).

Sultan II. Keykâvus'un bu görüşünü Sahib Fahrü'd-Dîn Ali de doğru bularak elçilerin talep etmiş olduğu vergileri, borçları ve pek çok hediyeyi Tebriz'e göndermek için hazırlatmıştır (Bibi, II, 1996: 159). Fakat bu sırada Tacü'd-Dîn Mu'tez'i ve Alıncak Noyan'ı elde eden Vezir Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Sultan II. Keykâvus'u Hülagü nezdinde jurnallaması sonucunda cezalandırılması için yarlığ çıkarmıştır. Sultan II. Keykâvus, Tebriz'e gitmek için Ruzbe ovasına vardığında Alıncak Noyan'ın büyük bir ordu ile Anadolu'ya geldiği, Kılıç Arslan'ın Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman ile birlikte Erzincan'da buluştuğu ve süratle Aksaray'a ilerlediği haberini aldı. Bunun üzerine Sultan II. Keykâvus vezirini Kılıç Arslan ile görüşmek, hareketin sebebini öğrenmek ve mümkün olursa münasebetleri düzeltmek maksadı ile Aksaray'a gönderip oradan gelecek haberi beklemiş, fakat Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'yi karşılamaya hazırlanırken onun kardeşinin vezirliğini kabul ettiğini öğrenmiştir (Turan, 2013: 513). Aksarayî, Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'nin ülkenin yarısı üzerinde vezirlik yapmaktansa tüm Selçuklu ülkesinin veziri olmanın daha hoşuna gittiğini ifade etmiş ve Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'yi Sultan II. Keykâvus'a ihanetle suçlamıştır (1943: 157). Aksarayî, Vezir Mu'înü'd-Dîn Süleyman ve Kılıç Arslan'ın görüşmeler sırasında Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'yi kendi saflarına çektiklerini nakletmiştir. Bununla beraber faziletli bir devlet adamı olan Sahip Fahrü'd-Dîn Ali'nin bu hareketinde siyasi ihtirastan ziyade Moğollara karşı Sultan II. Keykâvus ile mukavemetin mümkün olmadığı ve iki sultanın birleştirilmesi gayesi ile hareket ettiğini düşünmek daha isabetli olmalıdır (Turan, 2013: 513).

Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'nin bu hareketini değerlendirirken Sultan II. Keykâvus'un Müslüman devlet erkânını bir kenara atıp bir Hristiyanı[10] beylerbeyi ve

[10] II. Keykâvus Beylerbeyliğini Yavtaş'ın yerine Kont-Istabl-ı Rumi'ye vermiştir. 1261-1282 yılları arasında Bizans imparatorluğu yapan Kont-Istabl-ı Rumi Michael Paleologos (Michael VIII Paleologos), II. Keykâvus ile II. Theodor Laskaris arasındaki anlaşma üzerine 1258'de ülkesine dönmüştür (Kaymaz, 1970: 80)

danışman yapmış olması da sebep olmuş olabilir (Kaymaz, 1970: 80). Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'nin Moğollarla mücadelenin sonunun olmayacağını düşünmesi ve Sultan II. Keykâvus'un Hristiyan dayıları ile sefahat âlemine dalması[11] da bu kararında etkili olmuş olabilir.

Kaymaz'a göre; Sultan II. Keykâvus, 1261 yılının sonlarına doğru sığınmak için Baybars'a elçi göndermiş, elçiler Mısır'a varmadan karısını, oğullarını, kız kardeşini, Hristiyan dininde olan annesini, dayısını, yakın adamlarını, hizmetkârlarını ve bütün hazinelerini Antalya'da hazır bulundurduğu kadırgalara koyup bir daha dönmemek üzere, İstanbul'a gitmiştir. Böylece onun aralıksız mücadelelerle dolu on yedi yıllık saltanatı sona ermiş ve uzun bir gurbet hayatı başlamıştır (1970: 90). Vezir Mu'înü'd-Dîn Süleyman, 1261'de Aksaray'a gelip kendi üzerinde bulunan ve kendisi için bir şey ifade etmeyen vezirlik makamını Fahrü'd-Dîn Ali'ye peşkeş çekerek Sultan II. Keykâvus'u en büyük dayanağından yoksun bırakmış ve yönetimi tamamen eline geçirmek için çok önemli bir adım atmıştır (Kaymaz, 1970: 86). Bununla birlikte Vezir Mu'înü'd-Dîn, Sultan II. Keykâvus'un veziri Fahrü'd-Dîn Ali'yi kendi üzerindeki vezirliği ona bırakmak suretiyle Kılıç Arslan'ı tek başına tahta oturtmuştur.

Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Moğol yardımı alması, onların politikasını benimsemesiyle Sultan II. Keykâvus'u ülkesinden uzaklaştırarak yaklaşık yirmi yıldır, gerek Moğol egemenliğine, gerekse Moğollarla işbirliği yapan İranlı yönetime karşı direnmiş olan örgütlü cepheyi yok etmiştir (Kaymaz, 1970: 92).

1.2.4. Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Hâkimiyet Dönemi (1261-1277)

Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Sultan IV. Kılıç Arslan'ı yalnız başına saltanat makamına yerleştirmekle gerçekte bütün bir ülke üzerinde kendi egemenliğini kurmuş, Moğol efendilerine sadık kalmak şartı ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin gerçek ve tek hâkimi olmuştur. Devlet hizmetinde yer aldığı günden

[11] Abu'l Farac, İzzü'd-Din Keykâvus'un kendini işrete, sefahata ve türlü türlü ihtiraslara verdiğini rivayet etmiştir. Aynı zamanda İzzü'd-Din Keykâvus'un bir kadın veya kız hakkında yahut eşraftan ve halktan biri hakkında bir şeyler haber aldı mı bunları zorla getirip ve ırzlarına tecavüz ettiğini bu yüzden eşrafın kendisinden nefret ettiğini ve kardeşi Rüknü'd-Din Keykâvus'un tebası olmayı özlediğini rivayet etmiştir (Farac, II, 1999: 517).

itibaren, Moğollara hoş görünmek sureti ile nüfuz sağlamış, bu uğurda Moğol menfaatlarını savunmuş, her türlü bağımsızlık eylemine karşı çıkmış olan Pervâne, çevirdiği entrikalarla, Sultan II. Keykâvus'u tacından, tahtından ve ülkesinden uzaklaştırmıştır. Zayıf şahsiyetli Sultan IV. Kılıç Arslan'ı bir kukla olarak kullanarak da Türkiye Selçuklu Devleti'ne fiilen egemen olmuştur (Kaymaz, 1970: 91-92).

Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, 1262 senesinden sonra, mutlak iktidar sahibi olmuş ve önemli makamlara kendi adamlarını yerleştirmiştir. Pervâne, İstifa *(maliye)* nezaretine Erzincanlı âlim Mecdü'd-Dîn Muhammed bin Hüseyin, teftiş *(işraf)* nezaretine Celalü'd-Dîn Mahmud, beylerbeyi makamına Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn'i getirmiştir. Niğde vilayeti Şerefü'd-Dîn'e iktâ edilmiş, Kütahya, Sandıklı, Akşehir ve Beyşehir bölge valilikleri de Vezîr Fahrü'd-Dîn Ali'nin oğulları Tâcü'd-Dîn ve Nüsrü'd-Dîn Hasan'a verilmiştir. Melik üs-sevâhilliğe *(Sahiller beyliği)* Bahaü'd-Dîn Muhammed ve Kırşehir valiliğine de Cacaoğlu Nurü'd-Dîn'i getirmiştir. Yalnız Vezir Fahrü'd-Dîn Ali ile saltanat naibi Eminü'd-Dîn Mikâil makamlarını muhafaza etmiştir (Turan, 2013: 543). Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Sultan II. Keykâvus taraftarlığı ile Konya'ya saldıran Karamanlıları Gavele'de yenmiş, Karaman ve Bunsuz'a mevki verip bir süre itaatlarını sağlamıştır. 1263'de, Ali Bahadır'ın son teşebbüsünü de Arslan-Doğmuş vasıtası ile kırmış, Şah Melik'i ve Sultan II. Keykâvus taraftarlarını Konya'da tutuklayıp Moğollar eli ile öldürerek tamamen ortadan kaldırmıştır (Kaymaz, 1970: 102-103).

Moğollara karşı izlediği bağlılık politikası ile mevkisini koruyan, zayıf Kılıç Arslan adına devlete hâkim olan Pervâne, ülkede düzeni kurduktan sonra, Moğollar ve sultan için gördüğü hizmetlerin karşılığı olarak, Anadolu'da mülkiyet hakları kendisine ait bir araziye sahip olmayı, böylece şahsının ve ailesinin geleceğini garanti altına almayı düşünmüştür (Kaymaz, 1970: 111). Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın ülkeyi mülk ve iktalar halinde adamları ile paylaşması yüzünden Kılıç Arslan'la arası açılmıştır. Bu anlaşmazlık Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn Mes'ud'a Niğde Serleşkerliğinin verilmesi ile içten içe başlamış ve Sinop'u kendisine mal etmeye kalkışması ile de açık bir ihtilaf haline dönüşmüştür. (Bibi, II, 1996: 166).

1265 yılında Sultan IV. Kılıç Arslan ile Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman İlhanlı tahtına çıkan Abaka Han'ın yanına giderek kendisini kutlamış, değerli hediyeler sunmuşlar ve Sinop'u Rumlar'ın elinden almak istediklerini söyleyip ondan izin almışlardı. Anadolu'ya dönüşlerinde Sultan, Konya'da kalırken Pervâne, Tokat, Niksar ve Samsun yörelerinden topladığı askerlerle Sinop üzerine yürüyerek şiddetli bir kuşatmayla 1266'da komutanlarından Tacü'd-Dîn Kılıç sayesinde şehri ele geçirmiş ve şehirde kiliseye çevrilmiş olan camileri yeniden ibadete açmıştır. Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman fethin hemen arkasından Sultan IV. Kılıç Arslan'dan Sinop'un temlik mensurunu istemesiyle gerginlik iyice artmıştır. Sultan IV. Kılıç Arslan sarayda Pervâne'nin aleyhinde konuşmaya başlamıştır. Pervâne'nin Selçuklu ailesinin mülkü olan toprakları gaspettiğini, egemenlik haklarını elinden aldığını ve bunun için Abaka'ya gideceğini söylemeye başlamıştır (Bibi, II, 1996: 165).

Sultan IV. Kılıç Arslan'ı takip için casus tâyin edilen Hatîroğlu Ziyâü'd-Dîn bu sözleri kardeşi Şerefü'd-Dîn vasıtasiyle Pervâne'ye nakletmiştir. Bununla beraber Moğollara dayanarak devleti eline geçirmiş bulunan Pervâne'ye karşı mukavemet edemeyen Sultan IV. Kılıç Arslan nihayet İbni Bibi'nin kaleme aldığı bir temlikname[12] ile Sinop'u ona vermeye mecbur kalmıştır (Turan, 2013: 547).

Sultan IV. Kılıç Arslan'ın varlığının kendisi için tehlikeli olduğunu düşünen Pervâne, ona karşı, tıpkı ağabeyi II. Keykâvus'a yaptığı gibi, yalan ve iftira silahlarını kullanmaya başlamıştır. Sultan IV. Kılıç Arslan ile Abaka Han'ın yanına Sinop'un fethi için gittiklerinde, Pervâne bir süre daha Moğol pahitahtında kalmış ve sultanın Mısır hükümdarı ile gizlice anlaşmaya kalkışabileceği ihtimalinden bahsederek kendi efendisi hakkında Abaka'nın fikrini bulandırmıştır (Kaymaz, 1970: 117). Pervâne, Abaga Han'a gizlice: *"Bu Selçuk oğullarına emniyet etmek caiz değildir. Hususiyle Rüknü'd-Dîn Kılıç Arslan'ın kalbi Mısır Sultanı ile beraberdir"* demiş; Abaka Han da: *"Ben seni Anadolu sultanlığı naibliğine tayin ettim. Orada bir*

[12] Sinop'ta kurulan Pervâneoğulları Beyliği de bu temliknâmeye göre meydana çıkmıştır (Turan, 2013: 547).

kimse bana muhalefet ederse hayatı senin elindedir" cevabını vermiştir (Turan, 2013: 547).

Sultan IV. Kılıç Arslan Uluborlu'da hapiste olduğu sırada kendisine kötü davranan II. Keykâvus'un Rum dayısı Kir Haye'yi öldürüp köpeklere yedirmiştir. Kir Haye, Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'nin oğlu Tacü'd-Dîn Hüseyin'in kayınpederi olduğu için Fahrü'd-Dîn Ali'ye de hakaret ve tehditlerde bulunmuştur. Sultan IV. Kılıç Arslan, Moğol veziri Tacü'd-Dîn Mu'tez'e de sık sık kafa tuttuğu için gücendirmiş, Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn'e de kızmış Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'nin araya girmesiyle yirmi bin altın ödeyerek kurtulmuştur. Bu yapılanlara dayanamayan ümerâ, Aksaray'da Tacü'd-Dîn Mu'tez'in yanında toplanarak Pervâne'ye Sultan IV. Kılıç Arslan'ın kendisini öldürmeyi planladığını söyleyerek Sultan'ın aleyhine doldurmuşlardır (Aksarayî, 1943: 82). Pervâne de Sultan IV. Kılıç Arslan'ın Sultan Baybars ile ittifak kurmak istediğini, asker toplayarak Moğollara saldıracağını ve kendisinin engel olmaya çalıştığı için hayatının tehlike içerisinde olduğunu söyleyerek Moğol emirlerini ikna etmeyi başarmıştır. Moğol emirleri, Pervâne, Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn ve Cacaoğlu Nurü'd-Dîn ile birlikte Sultan IV. Kılıç Arslan'ı Abaka Han'dan gelen yarlığı görüşmek bahanesiyle Aksaray'a davet etmişlerdir (Bibi, II, 1996: 167).

Pervâne, Aksaray'da Sultan IV. Kılıç Arslan'a ağır hakaretler etmeye başlamıştır. Bu hakaretlerle karşılaşan Sultan ise, Pervâne'ye: *"İci (Ağabey)! Sen sarhoş musun veya afyon mu çektin"* diyerek şaşkınlığını belirtmiştir. Pervâne de: *"Evet! Senin kötü hareketlerin beni sarhoş ve afyon çekmiş bir hâle getirdi. Zira seni Burdur (Uluborlu) kalesinden çıkarıp saltanat makamına oturttum. Fakat sen bu hizmetlerimi unuttun"* cevabını vermiştir. Moğol beyleri aynı gün Tacü'd-Dîn Mu'tez'in verdiği yemekte Sultan IV. Kılıç Arslan'ı sıkıştırarak aleyhindeki iddialarla ilgili sorgulamışlardır. Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Sultan IV. Kılıç Arslan'ın kadehine zehir koymuştur. Yemekte zehirlenen ve sancıya tutulan Sultan, bu durumda saraya dönmek istemiş ise de Moğol muhafızları müsaade etmemişlerdir. 1266'da Sultan IV. Kılıç Arslan, çadırda yalnız bırakılmış ve yayın kirişi ile boğularak şehid edilmiştir (Aksarayî, 1943: 172). Bununla birlikte Sultan

IV. Kılıç Arslan'ın zehirlenmesi ve boğdurulması saklanmış ve içkiden hastalanarak öldüğü ilan edilmiştir (Turan, 2013: 548-549).

Çeşitli hile ve entrikalara başvurarak, Moğolları tahrik edip, Sultan II. Keykâvus'u tahtından ve ülkesinden uzaklaştıran Pervâne, tahta geçirdiği Sultan IV. Kılıç Arslan'ı da, beş sene sonra, yine Moğollar vasıtası ile ortadan kaldırttı. Yirmi sekiz yaşında iken şehit edilen Sultan IV. Kılıç Arslan, arkasında bebeklik çağında bulunan bir erkek çocuk bırakmıştır.[13] Sultan IV. Kılıç Arslan'ın öldürülmesi olayı, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol egemenliği altına girmesinden sonra yediği darbelerin en ağırı ve sonuçları bakımından en önemlisidir. Çünkü bebeklik çağında olan bir çocuğun tahta oturması ile Selçuklu saltanatı artık ülke yönetimi üzerindeki rolünü ve hâkimiyet fonksiyonunu da fiilen kaybetmiş ve kuru bir sembol haline gelmiştir (Kaymaz, 1970: 123-124).

Sultan IV. Kılıç Arslan'ın şehit edilmesinden sonra nâşı Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman ve Sahib Fahrü'd-Dîn Ali tarafından Konya'ya getirilmiştir. Yerine Sultan IV. Kılıç Arslan'ın geride bıraktığı henüz bebeklik çağında bulunan, daha iki buçuk yaşlarında olan III. Gıyasü'd-Dîn Keyhüsrev tahta oturtulmuştur (Bibi, II, 1996: 170).

Bebeklik çağındaki Sultan III. Keyhüsrev'i kukla olarak tahta geçiren Pervâne, Selçuklu saltanatını fiilen yok etmiş ve Vezir Isfahanlı Şemsü'd-Dîn Mehmet gibi bir kraliçe, yani II. Keyhüsrev'in dul karısı Gürcü Hatun ile evlenmek suretiyle fiilen hükümdar rolü oynamaya başlamıştır. Sultan IV. Kılıç Arslan'ın ölümünden itibaren Türkiye Selçuklu Devleti'nin idaresinde Pervâne'ye ortak kalmamıştır. O tahta oturtmuş olduğu çocuğun namına, hükümdarlığın adet ve törenlerinin yerine getirilmesine itina göstermiştir. Bu adet ve törenlerde, küçük Sultan III. Keyhüsrev bir sembol olarak yer almıştır. Küçük Sultan'a düşen tek resmi iş, yazılan menşur ve ferman'ların üzerine, özel surette hazırlanmış bir ağaç kalıp ile tuğrasını basmaktan ibaret olmuştur. Pervâne, Sultan III. Keyhüsrev'i tahta çıkararak her ne kadar

[13] Aksarayî (1943:172), III. Gıyasü'd-Din Keyhüsrev'in tahta çıktığı yaşı altı, Abu'l-Farac (II, 1999:545) ise dört olarak rivayet etmiştir.

devletin dizginlerini tek başına kendi elinde tutmayı başarmış ise de diğer taraftan Moğolların Anadolu üzerindeki hâkimiyetlerinde ileri bir adım daha atmalarına vesile olmuştur. Bu dönemde Abaka Han'ın kardeşi Moğol şehzadesi Acay ve Moğol kumandanı Samagar Noyan'ın Anadolu'ya atanması ile hem kendisi hem de ülke üzerinde Moğol kontrolü ve baskısı da daha fazla artmıştır. Pervâne'nin putperest Moğollara karşı güttüğü teslimiyet ve uyduluk politikası, ister Müslüman, ister Hristiyan olsun, Anadolu halkının çoğunu manen rencide etmiştir. Fakat ülkede onlar sayesinde kurulmuş olan sıkı kontrol rejimi, toplumun çeşitli unsurları tarafından birbirinden çok farklı hislerle karşılanmıştır. Ucların ve dağlık sahil bölgelerinin göçebe halkı bundan hiç hoşlanmazken, şehirlerin ve köylerin zenaat, ticaret ve tarım ile uğraşan yerleşik ahalisi, işlerini eskisine nispeten daha rahat yapabildikleri için fazla şikâyetçi olmamışlardır (Kaymaz, 1970: 125-127).

Anonim, Aksarayî, İbn Bibi ve Eflâki, Pervâne'nin iktidarı tam olarak eline aldığı bu dönemin huzur ve asayiş içinde geçtiği konusunda benzer ifadeler kullanmışlardır.

Anonim Selçukname yazarı, *"Bu öyle bir devirdi ki, kurt ile kuzu aynı sudan içiyor, aynı otlakta yayılıyor, halk gayet emin ve rahat yaşıyordu; Pervâne, Moğolları parmağındaki yüzük gibi döndürüyordu"* demiştir (1952: 55).

Aksarayî, Sultan IV. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra ülkenin uzun müddet mamur, halkın rahat ve huzur içinde yaşadığını hatta saray çavuşlarının her gün davası olan kimseleri davet ettikleri halde çoğu zaman bir tek kişinin bile çıkmadığını yazmıştır (1943: 176).

İbn Bibi, Pervâne devrinde memleketin sakin, yolların emin olduğunu, fitne ve karışıklıktan eser kalmadığını nakletmiştir. İbni Bibi bu durumun sebebi olarak da Moğollarla Anadolulların kardeşçe geçinmelerinin bir sonucu olarak saymış ve I. Alaü'd-Dîn Keykubad'ın günleri ile mukayese etmiştir (1996: 200).

Eflâki ise, menkıbelerden birinde, Pervâne sayesinde bütün âlemin rahata, emniyete ve berekete kavuşmuş olduğunu ifade etmiştir (I, 2001: 279-280). Eflâki bir

başka rivayetinde, Mevlâna'yı ziyaret için Sivas'tan Konya'ya gelen Fahreddin Sivasi'nin, yolda Pervâne'ye ait bir han olmadığı halde Pervâne'nin hanında konaklamış olduğunu söyleyerek nükte yapmış, bununla da Pervâne'nin zamanında kervanların her yerde korkusuz, endişesiz konaklayabildiklerini, insanların huzur ve güven içinde yaşadıklarını anlatmak istemiştir (Eflâki, I, 2001: 513).

1266 dan 1276 ya kadar on yıl süren bu sükûn devri sırasında, Pervâne, diğer ümera ile birlikte bir taraftan devlet işleriyle uğraşırken, diğer taraftan da ilim, tasavvuf ve tarikat mensupları ile ilişkiler kurmuştur. Pervâne, ulema ve tarikat mensuplarına hediyeler vermek, tekkeler yaptırmak, vakıflar yapmak suretiyle maddi bakımdan destekleyerek himaye etmiştir. Mutasavvıfların ders ve sohbetlerine katılmış, dini, ilmi, siyasi nasihatlerini dinlemiş, kendilerine bol bol iltifatta bulunup hayır dualarını almaya çalışmıştır. Özellikle başta Mevlâna olmak üzere Sadreddin Konevi, Fahreddin Iraki ve bu gibi tasavvuf ve ilim erbabı seçkin kişiler, Pervâne'nin döneminde Selçuklu payitahtında ve diğer şehirlerde büyük bir ilgi ve saygı görmüşlerdir. Bağımsızlıktan yoksun olarak yaşayan bir ülkede, ümitsizliğin yarattığı bu mistik hava putperest Moğollara bağımlı olmaktan duyulan teessürü hafifleten bir unsur olmuştur (Kaymaz, 1970: 130).

Sultan III. Keyhüsrev'in saltanatında Sâhib Fahrü'd-Dîn Ali ile birlikte Eminü'd-Dîn Mikâil, Erzincanlı Mecdü'd-Dîn Mehmet ve Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn makamlarını muhafaza etmişlerdir. Devletin hâkimi olan Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Pervâne unvanı ile emirlik mevkiindedir. Tâcü'd-Dîn Mu'tez Moğollar nâmına gelirlere ve malî hesaplara bakan Moğol veziridir (Turan, 2013: 550).

Moğolların kesin bir hâkimiyet kurmuş olduğu ve Selçuklu saltanatının bir sembol haline geldiği bu on yıllık sükûn devrinde Pervâne dışarıya karşı son derece karışık ve tehlikeli bir siyaset izlemiş, içeride de yine eski entrika faaliyetlerini yapmaktan geri durmamıştır (Kaymaz, 1970: 133). Pervâne'nin akrabaları ve yetiştirdiği adamlarından yukarıda isimlerinden bahsedilen ümerâ, Konya'lı eski bir aileye mensup olan Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'yi yabancı sayarak, onu vezirlikten düşürmek istemişlerdir. Aksarayî'ye göre, Pervâne'nin yakın adamlarından oluşan ve 670 (9 Ağustos 1271-28 Temmuz 1272) yılına kadar düzen içinde çalışan yönetim

Pervâne'nin Sahib Fahrü'd-Dîn Ali ile arasının açılması ile bozulmuştur (1943: 275). İbni Bibi'ye göre, Sahib Fahrü'd-Dîn Ali, Sultan II. Keykâvus'dan gelen bu mektubu derhal Pervâne'ye gösterip yardım için yetki ve izin almıştır (1996: 173-174). Pervâne ise bu mektubu bir vesile ile kendi yanında alıkoymuş ve Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'ye istenilen yardımı vermesini tavsiye etmiştir. Bundan cesaret alan Sahib Fahrü'd-Dîn Ali de, Sultan II. Keykâvus'a, mektubun cevabıyla birlikte birkaç elbise, altın bir maşrapa ile 500 altını ve başka kıymetli eşyaları göndermiştir. Ancak bir süre sonra, mevkiine göz dikenlerin Pervâne'yi ona karşı kışkırtmalarıyla Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'yi tevkif ettirmiştir. Pervâne o zamana kadar yanında tuttuğu mektubu, aleyhine kullanmıştır. Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn'in bir planı ile Pervâne'nin gücünden çekindiği Fahrü'd-Dîn Ali'nin büyük oğlu Emir Tacü'd-Dîn Hüseyin hile ile tutuklatılarak saf dışı bırakılmıştır. Pervâne, Sultan II. Keykâvus'dan gelen mektubu divandakilere göstererek: *"Efendimize hile ve tuzak kurmayı düşünen, onun muhalifleri ve düşmanları ile işbirliği yapan bu kimse ile nasıl bir arada yaşanır? Ona ne tür bir ceza ve ders verelim?"* diye sormuş ve Sahip Fahrü'd-Dîn Ali şu cevabı vermiştir:

> Bu konuyu, bu şekilde ele alarak saptırmamak gerekir. Bu mektuplar bana geldiği zaman hiç vakit kaybetmeden size gönderdim. Konuşulanları fırsatı gelince anlatmıştım. İşin başlangıcından bu zamana kadar hiçbir durumda size muhalefet etmedim ve anlaşma sınırlarının dışına çıkmadım. Benim bu olayda hiçbir suçum yok. Bundan sonra Tanrı ve siz efendimiz ne buyurursa o olur (Bibi, II, 1996: 174).

Pervâne, Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'yi Sultan II. Keykâvus ile iş birliği yapmakla suçlayarak Osmancık kalesine hapsettikten sonra boş kalan vezirlik makamına kendi damadı olan Erzincanlı Mecdü'd-Dîn Mehmet'i getirmiş, sivil ve askeri bütün mevkilere de yakın adamlarını yerleştirmiştir. Bir süre sonra Fahrü'd-Dîn Ali, Abaka Han'a götürülmüştür. Yapılan sorgulama ve yargılamaların sonunda suçsuz bulununca devlet işlerine karışmamak şartıyla Konya'da oturmasına izin verilen bir ferman çıkmıştır (Aksarayî, 1943: 177).

Sahib Fahrü'd-Dîn Ali 1274'e kadar Konya'da kendi işleri, vakıfları ve hayır kurumlarının işletilmesi ile meşgul olmuştur (Bibi, II, 1996: 175). Fakat Fahrü'd-Dîn Ali düşmanlarının onun servetine göz dikmeleri nedeniyle kendini güvence altına alabilmek için vezirlik görevini yeniden geri almak istedi[14] (Aksarayî, 1943: 96). Sâhib Fahrü'd-Dîn Ali çok miktarda para ve sayısız hediyelerle Abaka Han'a varınca onun huzurunda yapılan mahkeme sonucunda II. Keykâvus'a yardım etmesinin insanî bir duygu ile olduğunu ve siyasî bir maksadının olmadığını ispat etmiştir. Fahrü'd-Dîn Ali'nin samimiyeti ve 1275'de Samagar Noyan'ın yerine Anadolu'da muhafız kumandanlığına atanan Tuku Noyan'ın araya girmesi ile her yıl iki bin baliş (120 000 dirhem) para, Moğollara gönderilen vergi ve malları taşımak için de yedi yüz at tahsis etmesi karşılığında vezirlik makamını tekrar elde etmiştir. Her iki oğluna da Lâdik (Denizli), Honas ve Karahisar-ı Devle (Afyon) serleşkerliği verilmiştir (Bibi, II, 1996: 176).

Böylece Sâhib Fahrü'd-Dîn Ali yaklaşık dört yıl aradan sonra 1275 yılında tekrar vezirlik makamına oturmuştur. Sâhib Fahrü'd-Dîn Ali Moğollar nezdinde itibarını ve vezirlik makamını kazanınca Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman ile barışıp tekrar devleti birlikte idare etmişlerdir. Bununla beraber Pervâne'nin Moğollar nezdinde sahip olduğu güven ilk defa kendi aleyhinde bir şüphe uyandırmasına sebep olmuştur (Turan, 2013: 553).

1.2.5. Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Öldürülmesi

Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman, yaklaşık 1252 yılından itibaren Türkiye Selçuklu Devlet idaresinde bulunduğu her görevinde kendi iktidarını kurma uğruna Moğollara sadakat politikasından ayrılmamıştır. Anonim yazarının ifadesine göre Pervâne, Moğolları parmağındaki yüzük gibi döndürmüştür (1952: 55). 1274'e kadar, II. Keykâvus, Sultan IV. Kılıç Arslan gibi iki Selçuklu Sultanını aynı

[14] Vezir Sâhib Ata Fahrü'd-Din Ali'yi otağında ziyaret eden Mısırlı Abdullah bin Abd'ül-Zâhir onun büyük hükümdarlardan daha debdebeli bir hayat sürdüğünü, arkasında daima 200 köle beklediğini, evlâdlarına ve yakınlarına aid, iktâ gelirleri dışında, günlük iradının 7000 dirhem tuttuğunu söyler. Erzincan'da bulunan Moğol şehzadesi Geyhatu'ya ve askerlerine masraf bedeli olarak, 1285 yılında, Karahisar'daki kendi hazinesinden, bir defada 400.000 dirhem nakit göndermesi onun serveti ile muazzam vakıfları ve muhteşem âbideleri olan eserleri arasındaki münasebeti meydana koymaya kâfidir (Turan, 2013: 552).

yöntemleri kullanarak saf dışı bırakmış ve 1266'da çocuk yaştaki Sultan III. Keyhüsrev'i tahta oturtmuştur. Bu tarihe kadar Moğolları kullanarak Türkiye Selçuklu Devleti'ni ele geçiren Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman, önemli mevkilere akraba ve yakınlarını getirerek dönemin tüm kaynaklarının naklettiklerine göre bu tarihten sonra devleti huzur ve adalet içinde yönetmiştir. Fakat 1274'den sonra, Abaka'nın kardeşi Acay'ın aşırı mali talepleri ve zulmü yüzünden, Moğollara sadakatten ilk defa ayrılmış ve Baybars'la gizlice mektuplaşmaya başlamıştır.

Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman hâkimiyetini kurmak için kendisine engel saydığı ümerâyı ve sultanları hep Memlûk devleti veya Sultan II. Keykâvus taraftarı olarak tasfiye etmiştir. Bunu yaparken de Anadolu halkının Baybars (1260-1277) gibi büyük bir İslâm mücâhidine ve bu Türk pâdişâhına karşı beslediği sevgi ve ümid duygularını kendi iktidarı için tersine bir istikamette kullanmıştır (Turan, 2013: 553). Pervâne, sayısı azaltılmış Selçuklu askerini Moğol ordusunun basit bir yardımcı birliği haline getirmiş ve Moğolların kendi aralarında yaptıkları çatışmalarda İlhan'a hizmet etmiştir. Bununla kalmamış bu küçük Selçuklu ordusu ile putperest Moğolların yanında Mısır Türk Memlükler'ine karşı girişilen harekâta katılmıştır (Kaymaz, 1970: 137). Mevlâna, Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ı putperest Moğolların yanında, Müslüman Memlukler'e karşı savaşması sebebiyle suçlamıştır (Mevlâna, 2001: 4).

Bütün Memlûkler gibi Baybars da Kıpçak Türklerinden olup Sivas'ta sıradan bir bir köle idi. Haçlılar Moğollara karşı kazandığı zaferlerle o, iki düşman arasında kalan İslâm dünyası ve Anadolu Türkleri için bir kurtuluş ümidi olmuştur. Bu sebeple de durumu bilen Abaka Han, Selçuklulara güvenmemiştir. Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ın sadâkati ve kendi askerleri başlıca teminat olarak sayılmıştır. Sultan Baybars 1271 Haziran'ında Şam'da bulunduğu sırada Samagar Noyan ile Pervâne'nin iki elçisini kabul etmiş; iki komşu devlet arasında dostluk kurulması için Abaka'ya elçi göndermesi teklifleri ile karşılaşmıştır. Bu teşebbüs üzerine Baybars da kendi elçileri ile birlikte Abaka'ya bir zırh ve Samagar'a bir ok göndermiştir. Sultanın elçileri Konya'ya gelince Cuma günü halkın camide Baybars için dua ettiklerine şâhit olmuşlardır. Pervâne elçilerle birlikte İlhan'a gitmiştir.

Elçiler, Han'a Samagar Noyan'ın talebi üzerine Sultan tarafından gönderildiklerini ve İlhan'ın Müslüman ülkelerinden el çekmesini tebliğe memur edildiklerini bildirmişlerdir. Bu davranış ve sözler Abaka'nın şiddetli tepkisine sebep olmuştur. Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman bu vesile ile Anadolu'da baskısını gördüğü Acay ve Samagar'dan bu fırsatla kurtulmak istemiştir. Nitekim Pervâne, onlar aleyhinde Han'a: *"Padişahlıkta akrabalığa bakılmaz. İcabında oğul babaya ve kardeş kardeşe kıyar. Kardeşin Acay beni öldürüp Anadolu'ya hâkim olmak ve Mısır sultanı ile de anlaşmak yolundadır."* demiş ve bu iki Noyan'ın Anadolu'dan alınmasını istemiştir. Pervâne, böylece Baybars'ın, Han'a elçi göndermesini de kendi iddiasının bir delili gibi telkin etmiştir. Onun Abaka'ya söylediği bu kışkırtıcı sözler Acay tarafından duyulmuş olmalıdır. Çünkü Acay Anadolu'ya dönüşte Pervâne'ye karşı daha şiddetli davranmaya başlamıştır (Turan, 2013: 553).

İbni Şeddad'ın ifadesine göre Pervâne, yaptığı şikâyetten çekinerek Sultan Baybars'a, kendisinin ve Sultan III. Keyhüsrev'in yerlerinde kalmaları şartıyla Anadolu'daki Moğolların temizlenmesi için gizli bir mektup yazmıştır. Fakat bu sırada Abaka, Pervâne'ye verdiği sözü tutmuş, Acay ve Samagar Noyanları Anadolu'dan göndermiştir. Pervâne de Acay ve Samagar'dan kurtulduğunu düşünerek Baybars'ın gönderdiği mesaja cevap bile vermemiştir. Baybars, ertesi yıl 1275'de ordusunu Anadolu'ya hareket ettirmiştir. Telaşa kapılan Pervâne, Baybars'a Anadolu'yu bir sonraki yıl teslim edebileceği haberini göndermiştir. Bu haber üzerine Baybars ordusunu Ermenistan'a yönlendirerek Ayas, Misis ve Adana'yı ele geçirmiştir (Aktaran: Kaymaz, 1970: 139). Bununla beraber Acay ve Samagar Noyanlar, Abaka'ya Pervâne ile Moğol emiri Toku'nun Anadolu'ya hâkim olmak için kendisi aleyhinde şikâyette bulunduğunu söylemişlerdir. Abaga da kardeşine: *"Pervâne kim oluyor; onun hayatı senin elindedir"* cevabını vermiştir (Turan, 2013: 554). Pervâne, bu mektuba gizlice ulaşmış ve kendisi hakkındaki bu düşünceleri öğrenmiştir. Pervâne, Acay'ın bir taraftan hediyelerle gözünü boyamaya çalışırken diğer taraftan da kadı ve fakihlere zalimane hareketlerini anlatan yazılar yazdırmıştır. Aynı zamanda Acay'ın Mısır Sultanı Baybars ile haberleştiğine dair şahitler temin etmiş ve bunları Abaka'ya göndermiştir. Abaka, Pervâne, Tuku ve Acay'ı da yanına çağırdığı zaman Pervâne, Acay'ın zulmüne uğrayan kişileri yanına götürmüştür.

Yargılamanın sonunda Abaka, Acay Noyan'ı Anadolu'ya gitmekten menetmiş, halka zulmeden yedi adamını da öldürtmüştür. Pervâne, 1275'de Abaka'nın emriyle yarısı Moğollardan oluşan otuz bin kişilik ordu ile Müslümanlara karşı yapılan Bire kuşatmasına katılmıştır. İbni Şeddad'a göre bu harekât sırasında Moğollara karşı eskisi gibi sadakatla hizmet etmediği gibi el altından onlarla anlaşmıştır. Pervâne, bu kuşatma sırasında Moğolları beraberce yenebilmek için Baybars'a tekliflerini yenilemiş ve bir an önce harekete geçmesini isteyen bir mektup göndermiştir. Bu mektup Pervâne'nin kendi sonunu hazırlayacak en büyük hatası olmuştur. Çünkü mektubu götüren elçi keşif yapan Moğol atlıları tarafından ele geçirilerek Moğol kumandanı Abatay Noyan'a teslim edilmiştir. Abatay Noyan da Pervâne'nin mektubunu Abaka Han'a göndermiştir. Abatay Noyan, kalenin iyi tahkim edilmiş olması ve Baybars'a yakalanmaktan çekinmesi nedeniyle kuşatmayı kaldırmaya karar vermiştir (Aktaran: Kaymaz, 1970: 139-142).

Kaymaz'a göre; Pervâne, Acay'dan kurtulmuş olmasına rağmen yine de onun Baybars'dan yardım istemesi, Moğolların yanında Müslümanlara karşı savaşmış olmasının verdiği vicdan azabı ve Müslümanlara karşı savaşmasının Anadolu kamuoyu ve uleması tarafından eleştirilmesi sebebiyledir. Aynı zamanda Moğollar ile Memlükleri birbirine düşürerek aradan sıyrılmak gayreti ile de olabilir. Fakat bu mektup Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ın bu tehlikeli oyununu ortaya çıkarmış ve hayatını tehlikeye atmıştır. Hayatlarının tehlikeye girdiğini düşünerek yaptıkları bir istişarenin sonunda, başta Pervâne olmak üzere Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn Mes'ud, kardeşi Ziyaü'd-Dîn, Eminü'd-Dîn Mikail, Harput serleşkeri Hüsamü'd-Dîn Bicar ve oğlu Diyarbakır serleşkeri Bahaü'd-Dîn Bahadır ile birlikte Moğolların Anadolu'dan atılması için Baybars ile anlaşma yapmaya karar vermişlerdir. Kendi aralarında and içmişler ve bu andı ayrıca kâğıt üzerinde imzalamışlardır. Pervâne'nin damadı Atabey Mecdü'd-Dîn Mehmet ve Müstevfi Celalü'd-Dîn, Moğollara bağlı kalacaklarını ve bu anlaşmaya katılmayacaklarını bildirmişlerdir. 1276 yılında yaptıkları bu anlaşmayı Baybars'a göndermişler fakat Baybars bu mevsimde su sıkıntısı çekilebileceği için sonbahardan sonra geleceğini bildirmiştir (1970: 143).

Abaka Han, Türkiye Selçuklu halkının Moğolların yönetimini daha kolay kabullenmesi için Sultan IV. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuk Hatun'u oğlu Argun'a nikâhlamaya karar vermiştir.[15] Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman, Baybars'ı beklerken Abaka'nın ısrarlı talepleri karşısında Selçuk Hatun'u, Şehzade Argun'a götürmeye karar vermiştir. Bu yüzden Moğollardan kurtulmak için yemin etmiş olan Hatıroğulları, Şerefü'd-Dîn Mes'ud ve Ziyaü'd-Dîn Mahmut ile bozuşup, isyan etmelerine sebep olmuştur. Bunlar her ne olursa olsun Pervâne'nin Selçuk Hatun'u götürmemesini istemişlerdir (Kaymaz, 1970: 144-146). Bu muhalefete rağmen 1276'da Pervâne, Sahib Fahrü'd-Dîn Ali, Naib Eminü'd-Dîn Mikail ve Tacü'd-Dîn Mu'tez ile birlikte Selçuk Hatun'u götürmek zorunda kalmışlardır. Pervâne, zaman kazanmak için Kayseri ve Sivas'ta oyalanmış fakat Baybars'ın gelmesinden ümidi kesince tekrar yollarına devam etmişlerdir. Pervâne olay çıkaracaklarını tahmin ettiği Hatıroğullarını gözaltında tutmak için de Kayseri serleşkeri Emir Tacü'd-Dîn Giv ve Konya Serleşkeri Fahrü'd-Dîn Arslandoğmuş'un oğlu Sinanü'd-Dîn'i görevlendirmiştir (Bibi, II, 1996: 179).

Bu sırada Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn, Baybars'ı Anadolu'ya davet eden bir mektup yazmıştır. Baybars da, Bedrü'd-Dîn Bektut adlı komutanını hem cevap mektubunu ulaştırması hem de bölgede keşif yapması için onun huzuruna göndermiştir. Bektut, Baybars'ın mektubunu Anadolu'daki tüm emirlere göndermiş iltica etmek isteyenleri de Sultan Baybars'a götürmüştür (Kaymaz, 1970: 147). Tacü'd-Dîn Giv ve Sinanü'd-Dîn, Pervâne'nin oğlu Mühezzibü'd-Dîn Ali ve diğer emirlere durumu anlatmış ve Hatıroğullarının öldürülmesine karar vermişlerdir. Mühezzibü'd-Dîn Ali'nin hizmetkârlarından biri durumu Hatıroğlu Ziyaü'd-Dîn'e haber vermesiyle onlar da karşı saldırı için plan yaparak Tacü'd-Dîn ve Sinanü'd-Dîn'i öldürmüşlerdir. 1276 yılının Temmuz ayında meydana gelen bu hadise ile Hatıroğulları isyanı başlamıştır. Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn, askerlerini Meşhed Ovası'na indirmiş ve Sultan III. Keyhüsrev'i getirmesi için kardeşi Ziyaü'd-Dîn'i

---

[15] Abu'l Farac'a göre, Moğolların Mısırlılara temayül göstermekte olmasının şüphe uyandırmasından endişe eden Pervâne'nin Selçuk Hatun'u götürmüş ve şu sözleri söylemiştir: *"Mısırlılar'ın gelip bu kızı ele geçirmek istediklerini haber aldım. Onun için acele ederek onu buraya getirdim"* (II, 1999: 556).

Kayseri'ye göndermiştir. Kayseri'de sultanın yanında bulunanlar Ziyaü'd-Dîn'e karşı koyamamışlar ve sultanı teslim etmişlerdir (Bibi, II, 1996: 181).

Şeddad'ın ifadesine göre, Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn, Sultan III. Keyhüsrev ve emirlerle birlikte Niğde'ye gitmiş kardeşi Ziyaü'd-Dîn'i de Suriye'ye göndermiştir. Baybars da ordusunun Mısır'da olması sebebiyle kışa kadar gelemeyeceğini bildirmiştir (Aktaran: Kaymaz, 1970: 152). Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn Niğde'de kardeşinin ve Baybars'ın gelmesini sabırsızlıkla beklemiş, Karamanoğulları ile Uc Türkmenlerini Moğollara karşı direnişe geçmeleri için davet etmiş ve onları da isyana dâhil etmiştir. Baybars'ın altı bin kişilik öncü bir kuvvet göndermesi, arkasından kendisinin de geleceği haberi Anadolu'da heyecana sebep olmuştur. Diğer taraftan Argun Han'a Selçuk Hatun'u bırakan Pervâne, Erzurum'a geldiğinde isyanı öğrenerek tekrar geri dönmüş ve Han'dan altmış bin kişilik bir Moğol birliği ile geri dönmüştür. Baybars'ın gönderdiği altı bin kişilik öncü birliği, altmış bin kişilik bir Moğol birliğinin geldiğini haber alarak geri dönmüştür. Yaşanan bu gelişmelerden habersiz olan Hatıroğlu, kendi güçleriyle birlikte yalnız kalmıştır (Aksarayî, 1943: 182).

Baybars'ın askerlerini bekleyen Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn karşısında aniden Moğol ordusunu görünce şaşırmış ve bir fırsatını bularak Ulukışla (Lulu'e) kalesine sığınmıştır. Burada yakalanan Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn yapılan sorgulamanın ardından ölüm cezasına çarptırılmıştır (Bibi, II, 1996: 185).

İbni Şeddad'ın ifadesine göre, Mısır Sultanı ile neden anlaşmaya kalkıştığı sorusunun Pervâne tarafından yöneltildiği, O da cevap olarak bütün bu olanların kendisinin başlattığı mektuplaşmaların ve yaptığı teşviklerin sonucu olduğunu söylemiştir. Pervâne o anda inkâr etmiş, fakat daha sonra Hatıroğlu'na gizlice haber göndererek bu şekilde konuşmakla ikisinin de ölümüne sebep olacağını ve kendisine yardım edebilmesi için ifadesini değiştirmesi gerektiğini söylemiştir. Bundan ümitlenen Hatıroğlu sorgu sırasında bir önceki, Pervâne'yi suçlayan ifadesini değiştirmiştir. Sorgulamanın sonucunda Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn işkence ile öldürülmüş ve Moğollar 1976-1977 kışını isyana karışanları yargılamakla geçirmişlerdir (Aktaran: Kaymaz, 1970: 155-158).

Sultan Baybars, Moğolların yaptıkları karşısında Selçuklu emirlerinin gizli bir ithamla karışık sızlanmaları sebebiyle ve seferi bir haysiyet meselesi yaparak savaş hazırlıklarını hızla tamamlamıştır. Abu'l Farac'ın ifadesine göre Ermeni Kralı Leon, Baybars'ın savaşa hazırlandığını haber almış ve Anadolu'daki Moğol emirlerine bildirmiştir. Fakat Pervâne, bu emirleri eğlence ve ziyafet ile oyalamayı başararak Moğolların takviye güç göndermesini engellemiştir (Farac, II, 1999: 598).

Memlük tarihçisi İbni Şeddad'a göre, Baybars hazırlıklarını tamamlayarak 7 Nisan 1277'de Halep'ten yola çıkmış ve 14 Nisan'da Elbistan ovasına gelmiştir (Aktaran: Kaymaz, 1970: 159). İbni Bibi'ye göre, Küçük Ermenistan kralı arka arkaya gönderdiği habercilerle büyük bir ordunun yaklaşmakta olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Moğol kumandanları Tuku ve Tudavun, Pervâne ile birlikte Moğol ve Selçuklu askerlerini Kayseri'de toplayarak Elbistan'a hareket etmiş ve Baybars'ın ordusu gelmeden Elbistan ovasında savaş düzeni almışlardır. Moğol kumandanları, ihanet edebilecekleri endişesiyle tedbir amaçlı Selçuklu askerlerini Moğol ordusundan ayrı bir yere almışlardır. İlk olarak iki ordunun öncü birlikleri karşı karşıya gelmişler ve Moğollar bozguna uğramışlardır (Bibi, 1996: 186).

15 Nisan'da çarpışmalar şiddetlenmeye başlamış, Moğol ordusu tamamen bozguna uğramış ve beş binin üzerinde zayiat vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır (Farac, II, 1999: 599). Savaşın sonunda pekçok Moğol ve Selçuklu emiri esir düşmüş ve Selçuklu emirlerinden bazıları ülkelerini terk etme pahasına aileleriyle birlikte Baybars'ın ordusuna katılmışlardır (Turan, 2013: 562-563).

Moğolların yenilmekte olduğunu anlayan Pervâne 17 Nisan'da savaş alanını süratle terkederek Kayseri'ye doğru yola çıkmış, yanındaki emirlerle birlikte Sultan III. Keyhüsrev'i, hanımı Gürcü Hatun'u ve kızını yanına alarak Tokat kalesine sığınmıştır (Aksarayî, 1943: 114).

Sultan Baybars, Pervâne'yi yanına çağırmış olmasına rağmen savaş sırasında kendi oğlu, kumandan ve askerlerinin akıbetlerini sormadan savaş alanından kaçmıştır. Kaymaz'a göre; Pervâne, ya zaferin küçük bir Moğol ordusuna karşı

alındığını düşündüğü için esas Moğol ordusunun gelmesi ile alınacak sonucu beklemek istemiş ya da Sultan Baybars'ın Anadolu'da devamlı olarak kalamayacağını düşünerek kaçmıştır (1970: 163). İbni Şeddad'ın ifadesine göre, Kayseri'ye gelip Selçuklu tahtına oturan Sultan Baybars'ı Pervâne elçi göndererek tebrik etmiştir. Sultan Baybars huzuruna gelmesini istemiş olmasına rağmen Pervâne, kendisinden onbeş gün izin istemiş ve bu süre içinde Abaka'ya durumu bildirmek için bir elçi göndermiştir. Bu suretle Pervâne ikiyüzlü bir siyaset izlemiş, iki orduyu tekrar karşı karşıya getirip savaşın sonucuna göre de kendi durumunu tayin etmek istemiştir (Aktaran: Kaymaz, 1970: 165). Sultan Baybars, Pervâne'nin bu tavrından sonra samimi olmadığını anlamış 25 Nisan'da ordusunu toplayarak Kayseri'den ayrılmıştır (Aksarayî, 1943: 114). Aksarayî, Baybars'ın erken dönüş kararını vermesinin sebebini; o yıl Anadolu'da yaşanan yağış azlığı nedeniyle yaşanan yem ve erzak sıkıntısından olduğunu belirtmiştir (1943: 115).

Pervâne ülkesine dönmek üzere Sivas'a doğru ilerleyen Baybars'a, elçi göndererek Anadolu'dan ayrılmamasını rica etmiştir. İbni Abdi'z-Zahir'in naklettiğine göre Sultan Baybars, Pervâne'ye bir mektup göndererek şu cevabı vermiştir:

> Biz verdiğimiz sözü tuttuk. Defalarca kendilerinin davetlerine icabet ettik. Buna karşılık, onlar anlaşma şartlarını yerine getirmediler; aramızda geçen yazışmalara sadık kalmadılar. Harp sahasında bizim askerimizin sol kanadının karşısında yer aldılar; atlarını küffarın hizmetine verdiler. Tatarların egemenliği altına girdikten beri onlar fesat kumkuması insanlar olmuşlardır. Anadolu ülkesinde bizim askerlerimiz arasına girebilecek ve bize yarar sağlayacak asker yoktur. Çünkü geçmişte yemiş oldukları darbelerin korkusundan, onların hiçbirinde Moğolların karşısına çıkacak cesaret kalmamıştır. Onlar zevk ve safaya düşkün insanlardır, iş becerecek ve savaş yapacak kimseler değil. Kumandanlıkla hiçbir ilgisi olmayan bezm adamlarıdırlar. Ona (Pervâne'ye) de ki, biz Anadolu'nun durumunu, yollarını öğrenmiş ve kendisinin annesini, oğlunu ve kızının oğlunu esir etmiş bulunuyoruz. Bizim için bu kadar zafer kâfidir. Hacca giden kimsenin orada yerleşip kalması gerekmez. Artık kendilerine daha başka bir yardım yapmak niyetinde değiliz. Bu hususta başkaca müzakereye de ihtiyaç yoktur. Biz ahirete Anadolu halkını öldürerek ve mallarını yağmalayarak değil,

> ölümden koruyarak gitmek istemiştik. Sizin Tatara severek verdiğiniz mallardan ve onların ganimet olarak aldıkları şeylerden elimizi uzak tuttuk. Saltanat tahtınıza oturuşumuz, Âl-i Selçuk tahtı'nı kendimize mal etmek için değildi. Sadece, size bizim önümüzde hiçbir engel bulunmadığını göstermiş ve hiç kimsenin bizim kudretimiz karşısında korkmadan duramayacağını anlatmış olmak içindi. Allah'a şükür ki, bizim atlarımızın eğerleri bu tahttan daha yüksektir ve değerlidir. Bizim ülkemizde bu taht ile aynı ayarda olan kaç hükümdar tahtı vardır! (Aktaran: Kaymaz, 1970: 168).

Arkalarından gelen bazı Türkmen beyleri ve Karamanoğulları elçilerinin Anadolu'ya davetini kabul etmeyen Baybars, savaşta esir aldığı emirleri ve kendisiyle beraber gelmek isteyenleri yanına alarak 30 Nisan'da Anadolu'dan ayrılır. 10 Haziran 1277'de Şam'da içtiği kımız'dan zehirlenen Sultan Baybars aynı ayın sonunda vefat etmiştir (Kaymaz, 1970: 168).

Ciddi savaşmayıp Moğolların yenilgisine seyirci kalan Pervâne, Tokat'a sığındığında Abaka'ya haber vermek için elçileri Tebriz'e göndermiştir. Fakat savaştan kaçan bir Moğol askeri Abaka'ya haber vermiştir. Abaka bu haber üzerine Suriye'ye yürümek için ordusunu hazırlamış ve Elbistan'a hareket etmiştir (Bibi, II, 1996: 196).

İbni Şeddad'ın ifadesine göre, Abaka'nın Elbistan'a doğru yola çıktığını haber alan Pervâne, Sultan III. Keyhüsrev'i ve Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'yi de yanına alarak karşılamaya çıkmıştır. Abaka, savaş meydanını gezerek Baybars'ın askerlerinin söylenenden çok daha fazla olduğunu anlamış, kızgınlığı ve üzüntüsü parçalanan Moğol cesetlerini görünce daha da artmıştır. (Aktaran: Kaymaz, 1970: 176). Bunlarla birlikte hiçbir Selçuklu askerinin ölmemiş olması ve Sultan Baybars'ın Abaka'ya iltica eden Emiri İzzü'd-Dîn Aybekü'ş-Şeyhi'nin, Pervâne'nin Baybars ile uzun zamandır gizlice mektuplaştıklarını söylemesi Pervâne'yi iyice köşeye sıkıştırmıştır (Anonim, 1952: 59).

İntikam ve öfke ile ordusunu Suriye'ye yönlendiren Abaka, sonucun daha kötü olmasından çekinerek Baybars'a tehdit dolu bir mektup yazmış ve öfkesini de Anadolu halkından çıkarmıştır. Önce Kayseri'den başlayarak halkın her kesiminden yüz binlerce Anadolu insanını katletmiştir. Memlük kaynaklarına göre, Abaka'nın

emriyle iki yüzbinden fazla kişi katledilmiştir. Bir başka rivayete göre de Kayseri'den Erzurum'a yarım milyon insan öldürülmüş, bütün köy, kasaba ve şehirler yağmalanmıştır. Abaka, küçük kardeşi Şehzade Kongurtay'ı ve Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'yi de yanına katarak, Konya'da Cimri'yi tahta çıkarmış olan Karamanoğulları ile Aksaray'da başkaldırmış olan Kızıl Hamit'in üzerine göndermiştir. Abaka, Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ı yanına alarak Pervâne'nin mülkü olan Şebinkarahisar kalesinin önlerine gelmiştir. Abaka, kale dizdarından kapıyı açmasını ve Pervâne'nin tüm mal ve hazinelerini teslim etmesini istemiş ancak fakat Pervâne'nin tüm çabalarına rağmen dizdar, kale kapısını açmaya ikna olmamıştır. Dizdarın bu hareketi Abaka'nın Pervâne'ye olan öfkesini bir kat daha artırmış ve onu daha sıkı gözaltına aldırmıştır. Pervâne'nin yanındaki maiyyeti de bu durumu görünce öldürüleceğini anlayarak oradan kaçmışlardır. Buradan ayrılan Abaka, Pervâne'yi Aladağ'da bulunan yazlık karargâhına götürdü. Burada, savaşta öldürülmüş olan Tuku ve Tudavun'un yakınları feryat ve figan içinde Pervâne'yi suçlayarak katledilmesini istediler. Moğol kumandanları da Pervâne'yi savaş sırasında kaçtığı, Baybars'ın gelişini hemen Tebriz'e bildirmediği ve kaçtıktan sonra hemen Abaka'nın yanına gelmediği için suçladılar. Bu sırada Abaka'nın Baybars'a gönderdiği elçiler, Pervâne'nin Baybars'a yazmış olduğu gizli mektupları getirmeleriyle idam kararı kesinleşmiştir. Pervâne'den intikam almak isteyen Baybars, bu mektupları elçilere vererek Pervâne'nin idam fermanını da imzalamıştır. Bunun üzerine sorgusu sırasında herşeyi itiraf eden Pervâne yakın hizmetkârları ve otuz adamı ile birlikte 2 Ağustos 1277'de Aladağ'da meçhul bir yerde öldürülmüştür (Kaymaz, 1970: 177-179). Abu'l Farac'ın rivayetine göre, Abaka'nın Pervâne'yi öldürme kararından sonra ona bir ziyafet çekmiş, su dökmek için dışarı çıktığı bir sırada adamlarına işaret ederek arkasından göndermiş ve onu tıpkı kendisinin Sultan IV. Kılıç Arslan'ı öldürttüğü tarzda öldürtmüştür. Moğollar kılıçlarını çektiği esnada, Pervâne, hiç korkmadan, titremeden sövüp saymış: *"Sizden göreceğim mükâfat bu mu idi? Sizi sevenlerin gördüğü karşılık bu mudur?"* diye söylemiştir (Farac, II, 1999: 558).

Anonim Selçukname yazarı da Elbistan savaşında ölenlerin yakınları tarafından öldürülmüş olduğunu ve öldürüldükten sonra Abaka'nın pişmanlık duyduğunu

rivayet etmiştir. Anonim'e göre; Sahib Fahrü'd-Dîn Ali, Pervâne ölüme götürüldüğü sırada, kendisine Moğollara mal vererek hayatını kurtarmayı teklif etmiş fakat Pervâne zaten bu hayattan bıktığını söylemiştir (Anonim, 1952: 59).

Aksarayî'ye göre Pervâne, ölüme giderken kendisine kurtulup sağ salim döneceğini söyleyen dostlarına şunları söylemiştir: *"Bundan sonra bu memlekete nasıl olsa Horasanlılar gelecek; bana onlarla bir arada sağ kalmış olmanın faydası yok"* diye söylemiştir. Kendisine kaçmayı teklif eden bir başka adamına ise: *"Bir kaç gün fazla yaşamak ümidi için, halk benim kaçışımdan dolayı Moğolların düşmanca ve zalimane hareketlerine hedef olsun reva mı?"* diye cevap vermiştir (Aksarayî, 1943: 117-118).

Ermeni tarihçisi Hayton da; Abaka'nın, Pervâne'yi öldürttükten sonra vücudunun parçalara ayrıldığını, Moğol âdetince herkesin ondan bir parça yemesini emrettiğini ve bizzat kendisi de yiyerek intikamını böylece almış olduğunu rivayet etmiştir (Aktaran: Kaymaz, 1970: 179). Pervâne'nin cenazesinin sonradan Selçuklu topraklarında bir yere veya kendi mülkü olan Sinop'a nakledilmiş olması mümkündür. Fakat kesin olarak bilinen bir mezarına ya da türbesine rastlanmamıştır.

1.2.6. Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ın Siyaseti

Vezir olan bir babanın oğlu olarak devlet hizmetine giren Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman, devletin içinde bulunduğu şartları ve olayları en iyi şekilde kullanarak kısa sürede önemli mevkileri elde etmiştir. Pervâne, ülkenin esaret altında bulunduğu bir dönemde, zekâ ve siyasetinin yanında dönemin şartlarını da kullanarak serleşkerlik, emir-i haciplik, pervanelik ve vezirlik gibi görevlerde bulunmuştur.

Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman, bu süreçte kendisine engel saydığı ümerayı ve sultanları hep Memlûk Devleti veya Sultan II. Keykâvus taraftarı olduğunu iddia ederek tasfiye etmiştir (Turan, 2013: 553). Pervâne, dış siyasetinde olduğu gibi iç siyasetinde de ihtiraslarına göre hareket etmiş, kendi hâkimiyetini kurmak için ülke içindeki tüm rakiplerini her türlü yolu kullanarak safdışı bırakmıştır. Bunun neticesinde devletin her kademesine kendi adamlarını yerleştirerek kendi

hâkimiyetini kurmuş ve Moğollara dayanarak Pervâne ünvanıyla hükümdar gibi hareket etmiştir.

Pervâne, Moğolların aşırı baskısı sonucunda, milli olmayan duygularla Müslüman, Türk Memlük Devleti'nin hükümdarı Baybars ile ittifak yapmak için girişimlerde bulunmuştur. Pervâne bu süreçte Baybars ile gizlice mektuplaşarak ikiyüzlü bir politika izlemiştir (Kaymaz, 1970: 181).

Pervâne, Moğollara dayanan siyaset ve nizamını kurmakta ne kadar maharet göstermiş ise onlara karşı Sultan Baybars'ı çıkarma metotları da cesaretsizlik, tereddüt ve hataları yüzünden o derece başarısızlığa uğramıştır. Moğollar arasında kazandığı güvenin sarsılmaya başlaması üzerine onlara karşı da tatbik etmek istediği aynı siyaset ve taktikler artık iflâs edince hem kendisi hem de memleket kurban gitmiştir. Böylece kendi devrinin kurucusu olan Pervâne, devletin çöküşünde de birinci derecede mesuliyet sahibi olmuştur (Turan, 2013: 573). Pervâne, ülke içinde rakiplerine uyguladığı siyasi oyunları dış siyasetinde de uygulamıştır. Bütün siyasi hayatı boyunca Moğolların temsilcisi olarak hareket ederek kendi dönemini kurmuş olan Pervâne, Moğolların son dönemlerdeki çok fazla artan baskılarından kurtulmak istemiştir. Pervâne'nin Moğollara dayanarak izlediği siyaset belli bir noktadan sonra tıkanmıştır. Bir başka deyişle, Pervâne'nin Mevlâna tarafından da eleştirilen Moğollarla birlikte, şahsi fikir ve planlara dayalı hareket etme siyasetinin iflâs ettiği bir noktaya gelinmiştir.

İki büyük hükümdarı karşılaştırarak sonucuna göre hareket etmek isteyen Pervâne, izlemiş olduğu bu iki tarafa da dönen siyaset çarkının arasında kendisi kalmıştır. Öldürülmesinden sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin doğusu Moğolların bir eyaleti haline gelirken batısı da bağımsızlık hareketlerinin cereyan sahası olmuştur. Bu bağımsızlık hareketleri Anadolu Beyliklerinin ve Osmanlı Devleti'nin doğmasına yol açmıştır. Pervâne izlediği bu siyaset ile Türk tarihinin kaderi üzerinde bilmeden olumlu bir rol oynamıştır (Kaymaz, 1970: 181).

Pervâne'nin siyaset ve hareketlerinde fazilet, zekâ ve feragat şahsî ihtirasları kadar rol oynamamıştır. Zira O, kendi hâkimiyeti için rakip saydığı insanları hatta

sultanları tasfiye ve imha etmekten sakınmamıştır. Pervâne dışta Moğolları ve içte de münevverleri kazanan siyaseti ile ne kadar aranmış ise Moğollarla daimî cihat hâlinde bulunan Türkmen beylikleri ve göçebeler nezdinde de o derece Moğolların bir temsilcisi sayılmıştır. Pervâne böylece, tarihte meziyet ve hataları ile dikkate şayan mühim simalardan biri olmuştur (Turan, 2013: 573-574). Pervâne, Türkiye Selçuklu Devleti'nin esaret altında bulunduğu bir dönemde kendine has siyasetiyle bütün olumsuzluklara rağmen bir sükûn dönemi yaşatmıştır.

1.2.7. Pervâneoğulları Beyliği

Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman 1266 yılında Sinop'u fethedip kendine mülk yaptıktan sonra Sinop ve çevresinde Pervâneoğulları adında küçük ve kısa ömürlü bir beylik kurulmuştur. Bu beyliğin kuruluşu, Pervâne'nin 1277'de öldürülmesinden sonra Sinop'da naib olarak bulunan oğlu Mu'inü'd-Dîn Mehmet'in bağımsızlığını ilan edip şehri kendi adına yönetmesi ile başlamıştır (Kaymaz 1970: 188).

Mu'inü'd-Dîn Mehmet 1297'ye kadar yaklaşık yirmi yıl süreyle Pervâneoğulları Beyliği'ni yönetmiş ve 1297'de vefat etmiştir. Onun yerine kardeşi Mühezzibü'd-Dîn Ali'nin oğlu Mühezzibü'd-Dîn Mes'ud geçti. Bafra ve Samsun'u ele geçirerek beyliğinin sınırlarını genişletmiştir. Mühezzibü'd-Dîn Mes'ud'un 1300'de vefatının ardından yerine oğlu Gazi Çelebi geçmiştir. Gazi Çelebi Moğollar'ın düşmanlığını çekmemek için karadan değil, Karadeniz'in doğu ve kuzey sahillerindeki Rum ve Cenevizliler'e karşı denizden seferler yapmıştır. Yaklaşık yirmi iki yıl boyunca hüküm süren Gazi Çelebi bu süre içinde gerek Rum'ların gerekse Ceneviz'lilerin saldırılarını engellemiştir. Gazi Çelebi'nin 1322 yılında vefatından sonra yerine bir süre kızı geçmiştir. Pervâneoğulları Beyliği'nin toprakları daha sonra Kastamonu'da hüküm süren Candaroğulları Beyliği'ne katılmıştır (Kesik, 2007: 245-246).

Gazi Çelebi'nin ölümünden birkaç yıl sonra Sinop'u ziyaret eden meşhur seyyah İbni Batuta Gazi Çelebi'nin denizde kazandığı kazandığı destanlarını, cesaret ve kahramanlıklarına dair menkıbeleri dinlemiş; Sinop limanını dolduran düşman

gemilerini ve içlerindeki insanları nasıl esir aldığını anlatmış ve nihayet atından düşerek öldüğünü yazmıştır (Turan, 2013: 645).

Pervâneoğulları Beyliği, Trabzon Rum'ları ile Ceneviz'lilere üstünlük kurarak Sinop'un Türklerde kalmasını sağlayarak 1277-1322 tarihleri arasında Karadeniz ticaretini elinde tutmayı başardı. Pervâneoğulları Beyliği Sinop'ta tersaneler kurarak denizcilikte ileri gitmiştir (Karakök, 2014: 36-37).

Pervâneoğulları Beyliği ilim meclislerine destek vererek ilim adamlarını himaye etmiş, aynı zamanda Sinop'un İslamlaşmasına ve Türk yurdu olarak kalmasına hizmet etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNA'NIN ESERLERİNDE PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN

2. MEVLÂNA'NIN ESERLERİNDE PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN

Mevlâna'nın *"Fîhi Ma Fîh"* ve *"Mektubat"* adlı eserlerinde Pervâne ile olan özel ilişkileri karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bu iki eser ekseninde Mevlâna ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman arasındaki ilişkiler incelemek önem arzeder.

Mevlâna'nın Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman ile ilişkilerini anlayabilmek için öncelikle Mevlâna'nın ümerâya olan genel yaklaşımı ve bakış açısını anlamak bu ilişkilerin özel boyutunu ortaya çıkarma adına önemlidir.

2.1. MEVLÂNA'NIN ÜMERÂYA YAKLAŞIMI

Hz. Peygamber'in (s.a.v) *"Âlimler peygamberlerin varisleridir"* (Buhârî, I, 1981: 123) hadisi tarih boyunca halkın ve ümerânın ulemâya karşı hal ve hareketlerini belirlemiştir. Bu hadis, ulemânın ümerâya karşı İslam'ı anlama, anlatma, sorunlara Kur'an ve hadis eksenli çözüm üretme sorumluluğu vermiştir. Ulema sadece yönetime karşı değil, toplumu aydınlatma ve rehberlik etme konusunda da sorumludur. Bu sorumluluğun bilincinde olan ve *"Ben yaşadığım müddetçe Kur'ân'ın kölesi; Hz. Muhammed'in yolunun tozuyum (....)"* (Mevlâna, II, 1995: 189) diyen Mevlâna'nın ümerâya yaklaşımı da bu doğrultuda olmuştur. Mevlâna'nın Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman ile ilişkilerini anlayabilmek için öncelikle Mevlâna'nın ümerâya olan genel yaklaşımını ve bakış açısını anlamak gerekmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v) bir hadiste ümerâ ile ilgili şunları söylemiştir:

> Bir takım emirler türeyecektir. Onların etrafını yaltakçıları ve taraftarları olan insanlar kuşatacaklardır. Onlar yalan söyleyip, zulmederler. Her kim onların yanlarına girer, yalanlarında onları tasdik eder, zulümlerinde onlara yardımcı olursa, benden değildir, bende ondan değilim. Onların yanına girmeyen, yanlarında onları tasdik

> etmeyen, zulümlerine yardım etmeyen ise bendendir ve ben de ondanım (Münziri, IV, 2009: 452-453).

Ümerânın hâkimiyeti altında olan ulemâ, bu hadis gereği hakkı ve hakikati söylemiş, Kur'an ve sünnet ekseninde yanlış buldukları uygulamalarda uyarı vazifelerini yerine getirmişlerdir. Kendilerini Peygamberin varisi olarak gören Kur'an ve sünnet çizgisinde hareket eden ulemâ, her şeyi göze alarak hakkı ve hakikati söylemeye; zulme ve adaletsizliğe karşı toplumun sesi olmaya devam etmişlerdir. Mevlâna da ümerâ ile ilişkilerinde de Kur'an ve sünnet çizgisinde hareket ederek hakkı hakikati anlatmıştır. Ümerâyı kapısında bekletmiş, kapısına geleni kabul etmemiş, gördüğü yanlışları söylemiş, gerektiğinde azarlamaktan çekinmemiş, yerine göre de yaptıkları iyi işleri övmüş ve onları desteklemiştir.

Mevlâna'nın ülkenin yaşadığı en sıkıntılı dönemde insanlara, hayata, ümerâya yaklaşımı ve bakış açısı şu beyitleriyle açıklanabilir:

> Biz dünyaya güneş gibi, herkese can vermeye ve böylece herkese yararlı bir işte bulunmaya gelmişiz.
>
> Kalpleri kırılmış, gamlara düşmüş kişilere dost olalım. Onların gamlarını paylaşalım. Hor görülenleri, toprağa düşenleri ayakaltında ezilenleri gül bahçesi haline getirelim. Biz, dünyaya bunun için gelmişiz.
>
> Biz altın gibi birkaç kişinin öz malı değiliz, maden gibiyiz, biz herkesin malıyız.
>
> Şu âlemin bedenine, canın ne olduğunu gösterelim. Gaflet içinde kalan, Hakk'ın san'atını, yaratma gücünü göremeyen gözleri aydınlatalım. Biz dünyaya bunun için gelmişiz (….) (Mevlâna, II, 2006a: 362-363)

Bu dünyadaki vazifesini güneş gibi herkese can vermek, herkese yararlı bir işte bulunmak olarak belirleyen Mevlâna, yardım isteyen halk ile yardım edecek olan ümerâ arasında bağlantı kurmanın yanında, onları *"gül bahçesi"* haline getirmek için çalışmıştır. Mevlâna hayatı boyunca, bu bakış açısıyla hareket etmiş, herkese dost olmaya çalışmış ve onların gamlarını paylaşmıştır. İhtiyaç sahipleri ve herhangi bir konuda yardıma ihtiyacı olanlar için ümerâ ile halk arasında köprü vazifesi

görmüştür. Mevlâna'nın ümerâ ile ilişkisi şahsi menfaat temin etmek için olmamış, amacı gözler, gönüller aydınlatmak, insanlara el uzatmak için olmuştur.

Mevlâna, Mu'înü'd-Dîn Pervâne'ye ithaf etmiş olduğu (Köprülü: 2012: 223) *"Fîhi Mâ Fih"* adlı eserinin ilk konusunda ümerâ ile münasebetler ile ilgili açıklamalara yer vermektedir.

Mevlâna, Fîhi Mâ Fih'de, bu ilişkilerin nasıl olması gerektiğini şu hadis ile anlatır: *"Âlimlerin kötüsü beyleri ziyaret eden bilgindir; beylerin hayırlısı da bilginleri ziyaret eden bey. Ne güzel beydir yoksulun kapısındaki bey; ne kötü yoksuldur beyin kapısındaki yoksul."* (Mevlâna, 2001: 1). Mevlâna halkın bu hadisin dış anlamını, yani âlimlerin, beylerin kapısına gitmemeleri şeklinde anladığını, fakat sözün anlamının sandıkları gibi olmadığını belirtmekte ve asıl anlamı ise şu şekilde açıklamaktadır:

> Bilginlerin kötüsü, beylerden yardım gören, beyler yüzünden düzelen, doğru yolu tutan kişidir. Beyler bana ihsanlarda bulunsunlar, beni saysınlar, bana mevkii versinler kuruntusuyla, onlardan korkarak okumaya başlamıştır da beyler yüzünden işi düzene girmiştir; bilgisizliği bilgiye dönmüştür.(….) Artık ne çeşit olursa olsun, ister görünüşte bey onun ziyaretine gelsin, ister o, beyi ziyarete gitsin, herhalde ziyaret eden odur, ziyaret edilense bey (Mevlâna, 2001: 1).

Mevlâna ümerâ ile ilişkilerde, onlara göre şekil alınmaması gerektiğini belirtmekte ve doğru tavrı da şu şekilde ifade etmektedir:

> Fakat bilgin, beyler yüzünden bilgiye sahip olmamışsa, önceden de, sonradan da bilgisi Tanrı için elde edilmişse o başka.(….) Böylesine bilgin, beyin tapısına gitse bile gerçekte ziyaret eden beydir, ziyaret edilen kendisi. Çünkü herhalde bey, aldığını ondan alır, yardımı ondan görür; oysa beye aldırış bile etmez. O bilgin güneş gibi her yana ışık salar; işi-gücü, her şeye, herkese bağıştır.(….) Hâsılı böylesine bilginler ziyaret edilenlerdir, beylerse ziyaret edenler (Mevlâna, 2001: 1).

Mevlâna bu sözlerle ümerâ ile ilişkilerde âlimin niyetinin esas olduğunun altını çizmektedir. İlmin Allah için elde edilmesi gerektiğini, ziyaretlerin de Allah için olması gerektiğini ve bu niyete sahip olan âlimlerin ümerâyı ziyarete gitse bile hep

ziyaret edilen konumunda olacağını belirterek bu ilişkilerin sınırlarını da çizmektedir.

Mevlâna'ya göre ümerâ ve ulemâ davet beklemeden birbirlerini aramalı ve ziyaret etmelidirler. Çünkü Mevlâna için asıl olan hizmet ve hakikattir (Taneri, 1987: 694).

Mevlâna, Padişahları örnek vererek ümerâ ile ilişkilerdeki tehlikeleri de şu cümleleriyle açıklar:

> Padişahlarla düşüp kalkmada şu bakımdan tehlike yok: Gidecek baş zati gider; ha bugün, ha yarın. Fakat şu yüzden tehlike var ki onlar o makama geçtiler mi nefisleri kuvvetlenir, ejderha kesilirler. Onlarla görüşüp konuşan, onlarla dostluk davasına girişen, onların malını kabul eden bu adam da çaresiz onların isteklerine uygun sözler söyler; onların kötü düşüncelerini, hoşlansınlar diye kabul eder; aykırı bir söz söyleyemez; bu yüzden tehlikelidir; çünkü dine ziyandır. Onların yanını yaptın mı temel olan öbür yan, sana yabancı olur. O yana ne kadar gidersen sevgilinin bulunduğu bu yan, o kadar kızar sana. "Kim, bir zalime yardım ederse Allah o zalimi, yardım eden kişiye musallat eder." (Mevlâna, 2001: 7).

Mevlâna yukarıdaki tehlikeleri de göz önünde bulundurarak ümerâyı çok sık ziyaret etmemiştir.

Mevlâna daha ziyade dervişlerle, yoksullarla oturup kalkmış, iğreti efendiliklere devamlı kalmayacak mevkilere gönlünü asla kaptırmamıştır. Yüksek tabaka ile ancak zaruret olduğu yahut onları doğru yola getirmek icap ettiği zaman görüşmüş ve bunun dışında o sınıf ile hiç karışmamıştır (Fürûzanfer, 1963: 189).

İbnu Abbas'ın (r.a) rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurur: *"Badiyede (kırda, sahrada, köyde) yaşayan kabalaşır, av peşinden koşan gaflete düşer. Sultanın kapısına gelen fitneye düşer. Kişi sultana yakınlığı artırdığı nisbette Allah'tan uzaklaşır."* (Canan, XVI, 1993: 419).

Bir başka hadiste ise Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurur: *"Ümmetimden bir takım insanlar din konusunda bilgi sahibi olacaklar, Kur'an okuyacaklar ve diyecekler ki, "emirlere gidelim, dünyalıklarından istifade edelim, ama dinimizde onlardan uzak duralım. Bu dedikleri gerçekleşmez. Dikenli ağaçtan ancak diken toplanacağı gibi, onlara yakınlıktan da ancak günah kazanılır."* (Münziri, IV, 2009: 452-453). Hz. Peygamberin (s.a.v) çizgisinde hareket eden Mevlâna, bu hadiste belirtildiği gibi dikenli ağaç olarak nitelenen ümerâdan uzak kalmayı tercih etmiştir.

Mevlâna, ümerânın itibarını kazandığı halde, daha çok fakirlerle ilgilenmiş müritlerinin çoğu alt tabakadan, hor hakir görülen kimseler olmuştur. O, kapısını padişahlara kapattığı halde, adı sanı belli olmayanlarla, sanat sahiplerinin ıslahı, eğitimi ile uğraşmış, onlarla konuşup, onları iyiliğe, doğruluğa çağırmıştır (Fürûzanfer, 1963: 194-195) Zamanının geçici ve yüksek diye adlandırılan zümresine karşı yaklaşımı; onları eğitmek, irşat etmek şeklinde olmuştur. O, memleketin esas tabakası olan halkla kaynaşmış, onları kendi seviyesine çıkarmaya çalışmış ve önemli ölçüde de başarılı olmuştur (Ünver, 1968: 4).

Mevlâna'nın çevresinde ümerâ vardır, fakat çevresini asıl kuşatan halk tabakasından olan kişilerdir. Bunlar:

> Babasıyla göçenlerden Muhammed Hadim, Erzincanlı Hekim Alaeddîn, Mevlâna'nın şefaatıyle idamdan kurtulan ve aslen Rum olan Alaeddîn Siryanus, Konya Ahilerinin başı Ahi Ahmet Şah, Kazzaz Ahi Ahmet, Çiftçi Ahi Muhammed-i Seydaveri, kürkçülerin hamamında natırlık[16] eden Ahi Natur, resmini yapan Rum ressam Ayn'ud-devle, Mimar Tebrizli Bedreddîn, Konyalı tacir Hacı Emire, Hanende Şerefeddîn, Marangoz Bedreddîn, Beşikçi Şeyh, Neyzen Hamza, Debbağ Hüsameddîn, Rum Ressam Kaloyan, Hanende Kemal, Rebab çalan Ebubekir, Pamukçu Nasıreddîn, Marangoz Mahmud, Sinaneddîn, çulhalar, terziler, tabaklar, esnaf, işçi sanatkâr, Müslüman ve Hristiyan halktır, Mevlâna'nın dostları (Mevlâna, 1992: LXXV).

[16] Hamamda hizmetçilik yapan kişi, hamam natırı. *(Devellioğlu,1993)*

Ümerânın bu durumdan şikâyetçi olduğu görülmektedir. Mevlâna'ya en yakın ümerâdan biri olan Pervâne, Mevlâna'nın müritlerini çok manasız ve fena insanlar olarak nitelemiş ve Ebü'l Hayrat lakabıyla bilinen, Sahib Fahreddîn Ali*: "Mevlâna Hazretleri büyük bir padişahtır. Fakat onun müritleri arasından çekip almak ve müritlerini öldürmek lazımdır"* demiştir (Eflâki, I, 2001: 303-305). Bir başka rivayette Mahfil Emiri Kemaleddîn, Pervâne'ye: *"Mevlâna'nın müritleri acayip insanlardır. Çoğu aşağı tabakadan ve zanaat sahibi kimselerdir. Onun etrafında şehrin ileri gelenleri hemen hemen yok gibidir. Her nerede bir terzi, bir bakkal varsa onu müritliğe kabul ediyor"* diyerek Mevlâna'nın etrafında olan insanları hor görmektedir (Eflâki, I, 2001: 328).

Mevlâna'nın ümerâya karşı gösterdiği bu tavrı gereği dönemin ümerâsı da Mevlâna'dan ziyade diğer şeyh ve bilginleri daha sık ziyaret etmişlerdir. Hatta Mevlâna'nın bu tavrı ve ümerânın daha çok diğer şeyhleri ziyaret etmeleri, düşmanları tarafından kendisini inkâra bile sebep olmuştur (Fürûzanfer, 1963: 195).

Bir gün sohbetindeki müritleri bu durumdan rahatsız olduklarını şöyle dile getirmişlerdir: *"Zamanın büyükleri ve emirleri, şehrin şeyhlerine sık sık gidiyor, fakat sizin ziyaretinize az geliyorlar. Acaba sebebi nedir? Yoksa bunlar, sizdeki büyüklüğü görmüyorlar mı? Bu sırlara karşı gözleri kapalı mı?"* Mevlâna ise onlara şu cevabı vermiştir: *"Siz onların (yalnızca) gelmeyişini görüyor, sürülmelerini görmüyorsunuz. Eğer onlara tarafımızdan yol vermiş olsak, sohbetimize susamış dostlarımıza yer kalmaz."* Bu konuşmanın ertesi günü sabahı Pervâne, Sâhip Fahrü'd-Dîn Ali, Celalü'd-Dîn Müstevfî, Emînü'd-Dîn Mîkâil, Tacü'd-Dîn Mu'tez, Mecdüd-Dîn Atabek gibi şehrin bütün emirleri hep birden Mevlâna'nın ziyaretine gelmişlerdir. Medresenin sofası tamamen dolmuş ve müritlerin hepsi dışarı çıkmak zorunda kalmışlardır. Mevlâna, o gün ümerâ ile sohbet etmiş ve müritlere hiç iltifat etmemiştir. Bu yüzden onlar çok rahatsız olmuşlar ve ümerâ gittikten sonra da feryat edip Mevlâna'nın ayaklarına kapanıp: *"Biz bugün bilgi ve hakikat rızkımızdan mahrum kaldık."* diye şikâyette bulunmuşlardır. Mevlâna, onların gönüllerini alıp

teskin ettikten sonra; *"Sadakalar, fakirler ve muhtaçlaradır..."*[17] âyetini okur ve ardından şunları söyler:

> Bizim ilâhî bilgi ve sırlarımız gerçekte dostlarımızın nasibidir. Öyle ki bunlar, başkalarının başına da dostlarımızın uğuru sayesinde taşar. Nasıl ki koyunun sütünü de başkaları, (ancak) kuzunun asalağı olarak içerler. Bu durum da yine dostlarımızın, emirlerin ziyaret etmeyişlerini hoş görmeyişlerinden oldu. Eğer emirler, ziyaretimize sıkça gelseler, dostlarımız buna dayanamaz, râzı olmazlardı. Binaenaleyh bize lâzım olan, onların halkın işleriyle meşgul olması ve dervişlere zahmet vermeyişleri için duâ etmektir. Tâ ki bu mânevî helâl rızık ve Rabbin yücelik nûru yalnız dostlarımızın hakkı olarak kalsın (Eflâki, I, 2001: 308).

Bu olayda Mevlâna, ümerânın kendisiyle sıkça görüşmek istediğini, fakat kendisinin buna izin vermediğini açıkça ifade etmektedir. Bu olaydan çıkarılacak diğer bir sonuç da emirler ile müritler arasındaki farklılığın vurgulanması olabilir. Mevlâna'ya göre ümerâ halkın işleriyle meşgul olmalı, müritler de kendilerine rahat ve huzur içinde ibadet etmeleri için ortam sağlayan idarecilere dua etmelidirler.

Ümerânın rolünü halkın ibadetlerini yapacak huzur ortamı oluşturmaları olarak belirleyen Mevlâna, ümerânın yaptığı işin önemini şu sözlerle dile getirmiş ve onlara manevi destek vermiştir. Bu hususta Pervâne, Mevlâna'ya şöyle demiştir: "*Gece-gündüz canım da, gönlüm de tapınızda hizmet etmede; fakat Moğollarla uğraşmaktan, onların işleriyle oyalanmaktan vakit bulup da tapınıza gelemiyorum"*. Bu sözleriyle tasavvufi bir yaşama özlem duyan Pervâne'yi, Mevlâna: *"Bu işler de Tanrı işi, çünkü Müslümanların emin olmalarına, aman bulmalarına sebep olmada. Onların gönülleri olsun da birkaç Müslüman, emniyet içinde ibadete koyulsun diye kendinizi, malınızla, bedeninizle feda ettiniz. Şu halde bu da hayırlı bir iştir."* sözleriyle yaptığı işte gayrete yöneltmiştir: (Mevlâna, 2001: 9).

Ka'b İbnu Ucre'nin (r.a) rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurur:

---

[17] Ayetin devamı şöyledir: "Sadakalar, ancak şunlar içindir: Fakirler, miskinler, sadakalar/zekâtlar üzerinde görevli olanlar, müellefe-i kulûp, yani kalpleri İslâm'a ısındırılanlar, kölelik bağı ile bağlı boyunlar, borçlu olanlar, Allah yolundakiler, yolda kalmışlar… Allah tarafından kesin olarak böyle farz buyruldu. Ve Allah âlimdir, hâkimdir. (Tevbe, 9/60)

> Ey Ka'b İbnu Ucre, seni, benden sonra gelecek ümeraya karşı Allah'a sığındırırım. Kim onların kapılarına gider ve onları, yalanlarında tasdik eder, zulümlerinde onlara yardımcı olursa, o benden değildir, ben de ondan değilim; ahrette havz-ı kevserin başında yanıma da gelemez. Kim onların kapısına gitmez, yalanlarında onları tasdik etmez, zulümlerinde yardımcı olmazsa o da bendendir, ben de ondanım; o kimse havzın başında yanıma gelecektir. Ey Ka'b İbnu Ucre! Namaz bûrhandır. Oruç sağlam bir kalkandır. Sadaka hataları söndürür, tıpkı suyun ateşi söndürdüğü gibi. Ey Ka'b İbnu Ucre! Haramla biten bir ete mutlaka ateş gerekir (Canan, V, 1993: 422).

Hz. Peygamber'in (s.a.v) yolundan giden Mevlâna, *"Sana ne öğüt vereyim. Sana çobanlık emretmişler; sen kurtluk yapıyorsun. Sana bekçilik emretmişler; sen hırsızlık yapıyorsun. Tanrı seni sultan yaptı; sen şeytanın sözüyle hareket ediyorsun."* diyerek Sultan II. Keykâvus'un hatalarını, zulümlerini tasdik etmemiştir (Eflâki, I, 2001: 669). Mevlâna kendisinden öğüt isteyen Pervâne'ye: *"Emîr Muineddîn, Kur'an'ı ezberlediğini duydum.", "Ayrıca hadîsler hakkındaki Câmi'-ül-Usûl'ü de Şeyh Sadreddin hazretlerinden dinlediğini duydum"* diye söyler. Pervâne'nin: *"Evet"* diye cevap vermesi üzerine Mevlâna: *"Mademki, Tanrı ve onun elçisinin sözlerini okuduğun, gerektiği gibi bahsettiğin ve bildiğin halde o sözlerden nasihat alamıyorsun ve hiçbir âyet ve hadîsin muktezaınca amel edemiyorsan, benim nasihatimi nasıl dinler ve ona nasıl uyarsın?"* (Eflâki, I, 2001: 344) sözleriyle fiili olarak sultanlık yapan Pervâne'yi ilmiyle amel etmemesi sebebiyle eleştirmiştir.

Mevlâna, ümerâ ile ilişkilerinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) çizdiği sınırlar içerisinde hareket etmiştir. Mevlâna, yönetiminde Kur'an ve sünnet çizgisinde hareket etmeyen ümerayı gerektiği zaman uyarmış, kapısında bekletmiş, eleştirmiş, yerine göre övmüş, desteklemiş, nasihat etmiş ve manevi rehberlik yaparak doğru yolu göstermiştir. Mevlâna sadece Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'a değil dönemindeki ümerânın tamamına aynı yaklaşımı sergilemiştir.

2.2. FİHİ MA FİH'DE MEVLÂNA'NIN PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN'A SOHBETLERİ

2.2.1. Mevlâna'nın Pervâne ile Arasındaki Sevgi ve Saygıyı Konu Alan Sohbetleri

Fîhi Mâ Fîh'in on ikinci bölümünde Mevlâna, Pervâne'ye uzun bir aradan sonra ve tehlikeli bir dönemin sonunda olduğu anlaşılan bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyarette Pervâne'ye hitaben şunları söylemiştir: *"Özledik, fakat biliyoruz ki halkın işyeriyle meşgulsünüz; onun için zahmet vermiyoruz; onun için uzun bir zamandır, gelmedik."* Pervâne, bu söze şöyle cevap vermiştir: *"Bu, bize gerekti, ziyâretinize bizim gelmemiz lâzımdı. Korku çağı geldi-geçti artık; bundan böyle tapınıza biz geliriz."*[18] Bu konuşmaların ardından Mevlâna, Pervâne'yi şu sözlerle övmüştür: "*Arada bir fark yok, hepsi de bir; öyle bir lütuf var ki sizde, hepsi de bir oluyor. Zahmetlerle nasılsınız? Bugün biliyoruz ki hayırlar, güzel işler yapmadasınız; bu yüzden size başvuruyoruz."* (2001: 44)

Sohbetin devamında Mevlâna'nın sözlerini kaydeden kişi, içlerinde Mevlâna'nın da bulunduğu esnada Pervâne'ye: "*Mevlâna, sizi çok seviyor"* diye söylemiştir. Mevlâna da ziyarete gelme sebebinin sevgi ile ilgili olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

> Hayır; ne ziyarete gelmem, sevgi miktarıncadır, ne söz söylemem. Ne gelirse içimden, onu söylüyorum ben. Tanrı dilerse şu azıcık sözü faydalı bir hale getirir; onu gönüllerinizde saklatır, unutturmaz; pek büyük faydalar verir size. Fakat dilemezse yüz bin söz söylenmiş say; hiçbiri de gönülde durmaz, akılda kalmaz; hepsi geçer, unutulur gider. Hani elbiseye sıçrayan kıvılcım gibi... Tanrı dilerse bir tek kıvılcım, sönmez de büyüdükçe büyür. Fakat diledi mi de yüz kıvılcım sıçrarsa hepsi söner, hiçbir şeycik yapmaz. "Göklerin orduları, Tanrı'nındır." Bu sözler de Tanrı ordularıdır; Tanrının izniyle kaleleri açar, zapteder. Bu kadar bin atlı, gidin filân kaleye, kendinizi gösterin, fakat kaleyi almayın diye buyurursa öyle yaparlar. Amma

[18] Ahmet Avni Konuk'un (2013: 42) çevirisinde ve Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nun (2007: 94) çevirisinde bu sözü Mevlâna'nın Pervâne'ye söylediği şeklinde geçerken Abdulbaki Gölpınarlı'nın (2001: 44) çevirisinde bu sözü söyleyen belirtilmemektedir.

> bir tek atlıya, git, o kaleyi al buyruğunu verirse o tek atlı, kalenin kapısını açar, kaleyi zapteder. Bir sivrisineği Nemrûd'a musallat eder, onunla Nemrûd'u öldürür. Hani derler ya; Ârifin katında pulla dînâr, arslanla kedi birdir. Ulu Tanrı bereket verirse bir pul, bin dînârın yaptığı işi yapar, hattâ daha da fazlasını başarır. Fakat bin dinârdan bereketi kaldırdı mı bir pulun gördüğü işi bile göremez. Birisine de kediyi musallat etse, Nemrûd'u bir sivrisinek nasıl öldürdüyse o kedi de onu öldürür; fakat dilemezse arslan bile onun karşısında tir-tir titrer yahut da ona binek kesilir. Nitekim dervişlerden bâzıları arslana biner; nitekim ateş, İbrâhim'e karşı soğumuştur, esenlik olmuştur; yeşermiştir, güllük-gülüstanlık kesilmiştir; çünkü Tanrı, onu yakmak için izin vermemişti ateşe. Hâsılı herşeyin Tanrı'dan olduğunu bilenlerin katında hepsi de birdir. Tanrı'dan umudumuz var, siz de bu sözleri içinizden duyarsanız, can kulağıyla işitirsiniz, fayda veren de budur zâten. İçerden bir hırsız yardım etmez de kapıyı açmazsa dışarıdaki bin hırsız, kapıyı açamaz. Dışardan bin söz söylesen içerde bir gerçekleyici olmadıkça fayda vermez. Bir ağacın kökünde yaşlık olmazsa bin sel akıtsan fayda etmez hani. Onun kökünde bir yaşlık olmalı ki, ona yardım etsin. (….) Bütün dünyayı ışık kaplasa gözünün ışığı olmayan kişi, o ışığı asla göremez. Şimdi asıl olan nefisteki kabiliyettir. Nefis başkadır, can başka. Görmez misin, insan uykudayken nefis nerelere gider; cansa bedendedir. Nefis döner dolaşır, başka bir şey olur (2001: 46-47).

Mevlâna sözlerinin ve ziyaretlerinin miktarının Pervâne'ye olan sevgisini göstermediğini, çünkü sözleri ve ziyaretleri faydalı hale getirenin Cenab-ı Hakk olduğunu ve her şeyin Allah'tan olduğunu ifade etmektedir. Mevlâna, sözün fayda etmesi için nefiste kabiliyet olması gerektiğini, çünkü dışarıdan bin söz söylesen de içeriden bir gerçekleyici olmadıkça sözün bir anlamı olmadığını belirtmektedir. Bu sözünü bir ağacın kökünde yaşlık olmazsa bin sel akıtsan da fayda etmeyeceği örneğiyle açıklamaktadır.

Mevlâna, Fîhi Mâ Fîh'in on yedinci bölümünde Pervâne'ye olan sevgisinin sebebini şu şekilde açıklar:

> Biz Emîr'i dünya için yahut bilgisi, ibâdete koyulması yüzünden sevmiyoruz. Başkaları bunlar için severler; çünkü Emîr'in arkasını görmüşlerdir, yüzünü değil. Emîr aynaya benzer, bu huylar da tıpkı değerli incilerdir, altınlardır; bunları aynanın

> ardına koymuşlardır.[19] Altına âşık olanların, inciye tutulanların gözleri aynanın ardındadır. Aynaya âşık olanların gözleriyse altında, incide değildir; onlar boyuna aynaya yüz tutmuşlardır; aynayı ayna olduğu için sever onlar; çünkü aynada güzel yüz seyrederler; usanmazlar aynadan. Fakat yüzü çirkin olan, ayıplı olan, aynada bir çirkin, bir ayıplı yüz görür, aynanın yüzünü çevirir; o incileri mücevherleri diler. Evet; aynanın ardına binlerce çeşit nakışlar yaparlar, mücevherler korlar; bundan aynaya ne ziyan var (2001: 68).

Mevlâna, Pervâne'yi aynaya benzetmekte; güzel yüzlü olanların aynada güzel bir yüz, çirkin yüzlülerin ise aynada çirkin, ayıplı bir yüz gördükleri için aynaya değil arkasında olan inci ve altınlara bakmayı tercih ettiklerini belirtmektedir. Mevlâna'nın Pervâne'ye olan sevgisinin sebebinin dünya veya ibadetleri için olmadığını, fakat başkalarının bunun için sevdiğini belirtmektedir.

Mevlâna, Pervâne'ye olan sevgisini anlattığı bu bölümde, beylerin canlarının bundan kaçtığı halde Cenab-ı Hakk'ın insanları beylikle azaplandırdığını şu şekilde nakleder:

> Birçok kişiler vardır ki Ulu Tanrı onları nîmetle, malla, altınla, beylikle azâplandırır; oysaki onların canları, bunlardan kaçar. Bir Tanrı yoksulu, Arab ilinde, ata binmiş bir bey gördü; alnında peygamberlerin, erenlerin ışığı vardı. Bunu gördü de dedi ki: Kullarını nimetlerle azaplandıran Tanrı, arıdır noksan sıfatlardan (2001: 69).

Pervâne, Fîhi Mâ Fîh'in beşinci bölümünde Mevlâna'ya *"Bu ne lûtuftur ki Mevlâna şereflendirdi bizi; hiç beklemezdim; gönlümden bile geçmezdi; buna lâyık da değilim. Benim gece-gündüz el kavuşturup onun kullarının-kölelerinin safında bulunmam gerekti; hâlbuki ona bile lâyık değilim hâlâ. Bu ne lûtuf?"* diye söylemiştir. Mevlâna da bu sözler üzerine şöyle buyurmuştur: "*Bütün bunlar, himmetinizin yüceliğinden. Yüce, büyük bir dereceniz var. Ağır, yüce işlere koyulmuşsunuz. Himmetinizin yüceliği yüzünden gene de kendinizi kusurlu*

[19] Ahmet Avni Konuk'un (2013: 75) çevirisinde bu sözün *"Muineddin Pervâne"*ye söylendiği belirtilirken Abdulbaki Gölpınarlı'nın (2001: 68) ve Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nun (2007: 119) çevirisinde *"Emir"* olarak geçmektedir.

görüyorsunuz; buna razı olmuyorsunuz; kendinize birçok şeyleri gerekli biliyorsunuz. Gönlümüz daima tapınızda; fakat bedenle de şereflenmeyi diledik." [20] (2001: 16).

Pervâne'nin "*Benim gece-gündüz el kavuşturup onun kullarının-kölelerinin safında bulunmam gerekti; hâlbuki ona bile lâyık değilim hâlâ. Bu ne lütuf?"* şeklinde Mevlâna'ya söylediği saygı ifadelerinin ardından, insana derdin yol gösterdiği şeklindeki nasihatlerine şu sözlerle devam eder:

> İnsana yolu gösteren derttir, hem de her işte. İnsan, hangi işe koyulursa koyulsun, o işin derdi, o işin hevesi, aşkı, gönlünde doğmazsa adam, o işe girişemez; o iş, dertsiz kolay gelmez ona. İster dünya olsun, ister âhiret... İster alış-veriş olsun, ister padişahlık... İster bilgi olsun, ister yıldız; isterse başkası; hepsi de böyledir. Meryem de doğum ağrısı başlamadan baht ağacının yanına gitmedi. "Doğum ağrısı, onu hurma ağacının dibine sevk etti." (Meryem, 19/23) Onu, ağaca götüren o dertti de kuru ağaç meyve verdi. Beden Meryem'e benzer. Her birimizin bir Îsâ'sı var. Bizde dert meydana gelirse Îsâ'mız doğar; fakat dert olmazsa Îsâ, geldiği o gizli yoldan gider, gene aslına kavuşur; ancak biz mahrum kalırız; faydalanamayız ondan (2001: 16).

Bu sözlerle, Mevlâna'nın ziyaretinden Pervâne'nin çok memnun olduğu ve bu sohbetin de davet haricinde bir ziyaret sırasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Mevlâna, Pervâne'nin ağır ve yüce işlere koyulmuş olduğunu ve hangi işe koyulursa koyulsun derdinin kendisine yol göstereceğini ifade etmektedir.

Fîhi Mâ Fîh'in onuncu bölümünde Pervâne, Mevlâna'nın da bulunduğu bir ortamda Mevlâna'nın oğlu Bahaeddîn Veled ile arasında geçen olayı şöyle aktarmıştır:

> Mevlâna Bahaeddin, Hudâvendigâr yüz göstermeden önce, Mevlâna, bunun için Emir benim ziyaretime gelmesin, yorulup zahmet çekmesin; çünkü bizim türlü-türlü hallerimiz vardır. Bir hale düşer, söz söyleriz de, bir hale uğrar, söz

[20] Ahmet Avni Konuk'un (2013: 20) çevirisinde bu sözü Mevlâna'nın Pervâne'ye söylediği şeklinde geçerken Abdulbaki Gölpınarlı'nın (2001: 16) ve Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nun (2007: 63) çevirisinde bu sözü Atabek'in söylediği yazılmıştır.

> söyleyemeyiz; bir halimiz olur, halkla ilgileniriz; bir halimiz olur, yalnızlığa çekiliriz; bir halimiz de olur ki dalar-gideriz, şaşırır-kalırız; olur ya, Emîr, ben öyle bir haldeyken gelir ki gönlünü alamayız; onunla konuşmaya, ona öğüt vermeye gücümüz yetmez; onun için şu daha iyi: Dostlarla oyalanmaya, onları faydalandırmaya, gücümüz olursa biz gideriz, dostları ziyaret ederiz buyurmuştu diye özür getirdi (2001: 31).

Bu sözlerle Mevlâna, kendisini ziyarete gelen Pervâne'ye, kendisini ziyarete gelmemesini çünkü farklı halleri olduğunu ve kendisinin gücü olursa ziyaret edeceğini oğlu Sultan Veled aracılığıyla iletmiştir. Pervâne'de Mevlâna'nın da bulunduğu ortamda, bu olayla ilgili olarak, ona gösterdiği saygıyı ve Mevlâna'nın kendisini bekletmesinin nedenini şu şekilde yorumlamıştır:

> Emîr, Mevlâna Bahâedin'e cevap verdim de dedim ki dedi: Ben, Mevlâna benimle meşgul olsun, benimle konuşsun diye gelmiyorum ki; onunla şeref bulayım, kullarının arasına katılayım diye geliyorum. Şimdicek oluveren olayların biri şu: Mevlâna diyelim kî meşguldü, yüzünü göstermedi, uzun bir zaman beni bekletti. Bu bekletiş, Müslümanlar, iyi kişiler, benim de kapıma gelince onları bekletirim, tez yol vermem, bunun bu kadar güç, bu kadar zor olduğunu bilmem içindir; Mevlâna, başkalarına bu çeşit davranmamam için beni terbiye etti (2001: 31).

Mevlâna, bu bekletilme konusuyla ilgili Pervâne'nin yaptığı bu yoruma şöyle bir cevap vermiştir:

> Hayır, sizi bekletmem, lütfûn da kendisidir. Hani anlatırlar ya, Ulu Tanrı, a kulum buyurur; duâya koyulup feryâda başladın mı isteğini tez yerine getirirdim; fakat senin ah etmen, feryât etmen, hoşuma gidiyor; onun için geciktiriyor, duânı tez kabul etmiyorum; fazla feryât etmeni istiyorum; çünkü sesin, feryâdın hoşuma gidiyor. Meselâ bir adamın kapısına iki yoksul gelse, birisi, sevilir, istenir biri olsa, öbürü de hiç hoşa gitmez biri bulunsa ev sahibi, kölesine, tez, durup dinlenmeden o hoşuma gitmeyen herife bir ekmek parçası ver de çekilip gitsin der. Sevileneyse vaatlerde bulunur; daha ekmek pişmedi, dayan da ekmek pişsin der (2001: 31).

Mevlâna, Pervâne'yi bekletmesinin sevgisi sebebiyle olduğunu bu örneklerle açıkladıktan sonra, kendisi de dostları görmek istediğini söylemiş ve dostlukla ilgili de şu nasihatlerde bulunmuştur:

> Çok defa gönlüm ister ki dostları göreyim, onları doya-doya seyredeyim; onlar da beni doya-doya görsünler. Burada iyi öze sahip dostlar, birbirlerini iyiden-iyiye görürlerse o dünyada toplandıkları vakit bildiklik, tanışıklık, pekişmiş olacağından birbirlerini gene tanırlar, bilirler de dünya yurdunda da beraberdik biz derler, birbirlerine bir hoşça sarılırlar; bağdaşırlar; çünkü insan, dostunu tez kaybeder. Görmez misin ki bu dünyada birisiyle dost olursun, sevgili dersin ona; gözünde bir Yûsuf kesilmiştir o. Fakat bir kötü iş yüzünden silinir-gider; onu kaybedersin; Yûsuf'luk, kurtluğa, dönüverir; önceden Yûsuf gördüğünü şimdi kurt şeklinde görürsün. Görünüşü de değişmemiştir, neyse gene odur o; fakat şu bir tek eğreti hareket yüzünden onu yitirdin-gitti. Hâlbuki yarın, bir başka türlü toplanış belirecek; onun özü de bir başka öze dönecek. Onu iyi tanımazsan, özüne iyiden-iyiye dalmazsan nasıl tanıyabilirsin onu? Hâsılı insanların birbirlerini iyiden iyiye görüp tanımaları, her adamda eğreti olan iyi ve kötü huyları bir yana bırakıp özlerine dikkat etmeleri, özlerini iyiden-iyiye görüp bilmeleri gerek. Çünkü insanların birbirlerine naklettikleri şu vasıflar, insanın asıl vasıfları değildir (2001: 31-32).

Mevlâna daha sonra Şeyh Serrezi'yi örnek vererek, müritlerinin bütün isteklerinin Şeyh'te de belirdiğini çünkü şeyhin bir ayna olduğunu belirterek Pervâne'nin isteklerinin kendisinde de belirebileceğini ifade etmiştir. Mevlâna, Şeyh Serrezi örneğini şu şekilde ifade etmiştir:

> Şeyh Serrezî, mürîtlerinin arasında oturmuştu. Mürîdin birinde kebap olmuş baş iştahı belirdi. Şeyh, filâna kebap olmuş baş getirin diye emir verdi. Dediler ki: A şeyh, onun kebap olmuş baş istediğini ne bildin? Şeyh dedi ki: Otuz yıldır ki bende istek kalmamıştır; kendimi bütün isteklerden arıttım, hepsinden de münezzehim; ayna gibi tertemizim, safım. Hatırıma kebap olmuş baş geldi; kebap olmuş başı içim çekti; bildim ki bunu isteyen filândır. Aynada hiçbir şekil yoktur, bir şekil görünürse aynadan değildir, bir başkasındandır o. (….) Tanrı'nın öyle erleri vardır ki pek yüce olduklarından, Tanrı da onları kıskandığından halka yüz göstermezler; fakat

> dileyenleri, pek büyük dileklere kavuştururlar; onlara ihsanlarda bulunurlar. Bu çeşit ulu padişahlar, hem pek azdır, hem pek nazlı olurlar (2001: 34-35).

Sohbet esnasında dinleyenlerden biri, *"Sizin yanınıza geliyorlar mı o büyükler"* diye Mevlâna'ya bir soru yöneltmiş ve Mevlâna da bu soruyu şu şekilde cevaplandırmıştır:

> Bizim yanımız kalmamış ki. Nice zamandır ki ne yanımız var, ne önümüz. Geliyorlarsa inandıkları, düşüncelerinde yarattıkları varlığa geliyorlar, İsa'ya, evine geleceğiz dediler. Dedi ki: Dünyada bize ev nerde, ne vakit evimiz olabilir ki? (.....) Senin, seni evden sürüp çıkaran böylesine bir sevgilin varken evin yokmuş, ne korkun var. Böylesine bir sürüp çıkaranın lûtfuna-ihsanına, böyle bir ağır elbiseye lâyık oldun; bu lütuf sana mahsus oldu; artık onun seni sürüp çıkarması, yüzlerce milyon göğe, yere, ahrete, Arş'a, Kürsî'ye değer; hattâ daha da arıktır bu lütuf, daha üstündür bunlardan (2001: 35).

Mevlâna bu sözleriyle ziyaret edilecek yanının, bir benliğinin kalmadığını, ziyaretine gelenlerin de kendi düşüncelerinde yarattıkları Mevlâna'yı ziyarete geldiklerini, kendisinin Cenab-ı Hakk'ta bütün varlığını yok ettiğini ifade etmiş ve Pervâne'nin yaptığı ziyaret ile ilgili şu açıklamalarla sohbetin sonunu getirmiştir:

> Emîr geldi, biz de tezcek görünmedik ya; hatırının kalmaması gerektir. Çünkü bu gelişinden maksadı, ya bizi ağırlamaktı, ya kendini ağırlamak. Bizi ağırlamaya geldiyse fazla oturdu, bizi bekledi, böylece de bizi fazla ağırlamış oldu; maksadı da yerine geldi. Yok, maksadı kendini ağırlamaksa, sevaba girmekse fazla beklediğinden, bekleyiş zahmetini fazla çektiğinden fazla sevaba girdi. Hâsılı şu iki halde de maksadı neyse maksadına kat-kat erişti, fazlasıyla dilediğini elde etti. Bu yüzden gönlünün hoş olması, sevinmesi gerekir (2001: 35).

Fîhi Mâ Fîh'in onbirinci bölümünde Pervâne'nin sorularıyla devam eden sohbetin devamında sohbeti dinleyenlerden birisi Pervâne için, *"Emîr bildiği için Mevlânâ pek büyük, yüce sözler söylüyor"* diye bir söz söylemiştir. Mevlâna ise bu söz üzerine şunları söylemiştir:

> Söz zâten kesilmiş değil; söz, söz ehli olana, o da, söze boyuna ulaşır. Kışın ağaçların yaprakları yoktur, meyve vermezler amma işte-güçte değil sanmasınlar onları; daima iştedir-güçtedir onlar. Kış gelir zamanıdır, yazsa harcamak zamanı. Harcamayı herkes görür, fakat geliri görmez. (….) Başkaları da nazım olsun, nesir olsun, güzelim sözler söylerler, ince konulara dalarlar, irfana ait sözlerde bulunurlar. Fakat Emîr'in meyli bu yanadır, bizedir; irfana, ince konulara, öğütlere değil. Çünkü her yerde bu çeşit sözler vardır, hem de az değil mi hani. İşte buracıkta, bizi seviyor, bize meyli var; bu, apayrı birşey, başkalarında gördüğünden apayrı birşey görüyor bizde; başka bir aydınlık gerekiyor ona (2001: 42).

Mevlâna, Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ın ince konulara, irfana ait sözlere öğütlere ilgisinin olmadığını ve başkalarının da bu tür sözleri olduğunu Pervâne'nin kendisine olan sevgisi, başkalarında göremediğini kendisinde görmesi sebebiyle meyli olduğunu söylemiş, bunun ayrı bir şey olduğunu Leyla ve Mecnûn örneğini vererek şu sözlerle ifade etmiştir:

> Hani anlatırlar; padişahın biri Mecnûn'u çağırdı da ne olmuş sana dedi; neye uğramışsın? Kendini rezil-rüsvây etmişsin, evinden-barkından, soyundan-sopundan olmuşsun; yıkılmış, yok olmuş-gitmişsin; Leyla dediğin de kim oluyor, ne güzelliği var ki? Gel de sana güzeller, alımlı dilberler seyrettireyim, onları sana feda edeyim, hepsini de sana bağışlayayım. Güzelleri çağırdılar, Mecnûn'un yanına getirdiler. Güzeller cilvelenmeye başladı. Mecnûn, başını önüne eğmişti, önüne bakıp durmadaydı. Padişah, başını kaldır da bir bak dedi. Mecnûn dedi ki: Leylâ'nın aşkı kılıcını çekmiş, başımı kaldırırsam korkuyorum, başımı uçuruverir. Mecnûn, Leylâ'nın aşkına dalmış, bu hale gelmişti işte. Başkalarında da göz vardı, yüz vardı, dudak vardı, burun vardı; onda ne görmüştü de bu hale gelmişti? (2001: 42)

Mevlâna, kendisini ziyarete gelen Pervâne'ye, kendisini ziyarete gelmemesini çünkü farklı halleri olduğunu, gücü olursa kendisinin ziyaret edeceğini oğlu Sultan Veled aracılığıyla iletmiş ve Pervâne'yi kapısında bekletmesinin nedenini sevgisi sebebiyle olduğunu ifade etmiştir.

Mevlâna, Pervâne'ye olan muhabbetinin sebebinin dünya için olmadığını, fakat başkalarının bunun için sevdiğini belirtmektedir. Mevlâna, Pervâne'ye olan

sözlerinin ve ziyaretlerinin, sevgisinin miktarını göstermediğini, sözleri ve ziyaretleri faydalı hale getirenin Cenab-ı Hakk olduğunu ifade etmektedir. Mevlâna, Pervâne'nin ince konulara, irfana ait sözlere, öğütlere ilgisinin olmadığını, başkalarının da bu tür sözleri olduğunu Pervâne'nin kendisine olan sevgisinin sebebinin, başkalarında göremediğini kendisinde görmesi sebebiyle olduğunu Leyla ve Mecnûn örneğini vererek açıklamaktadır.

2.2.2. Mevlâna'nın Pervâne'ye Siyasi Konulara Dair Sohbetleri:

Mevlâna, Fîhi Mâ Fîh'in birinci bölümünde yeri ve zamanı belirtilmeyen Pervâne'nin de bulunduğu bir sohbet meclisinde, yaptığı sohbetinin konusuyla onun ilgisi olmadığı halde Enfal süresinin 70. ayetinin[21] detaylı olarak tefsirini yapmıştır (2001: 2). Bu dönemde Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın putperest Moğolların Müslüman Memlüklere karşı mücadelesinde ve kendi aralarındaki çatışmalarında, miktarı azaltılmış Selçuklu askeri ile 1271 yılından sonra İlhan'a hizmet etmesi sebebiyle Anadolu kamuoyunda eleştirilmiştir (Kaymaz, 1970: 137). Dolayısıyle bu sohbetin konusuna göre zamanı, 1271 yılından sonra Mevlâna'nın son sönemlerinde yapılmış olmalıdır.

Mevlâna, bu tefsiri Pervâne için yaptığını söylemiştir. Mevlâna, Pervâne'nin daha önce Müslümanlığa kalkan olduğunu, *"Kendimi, feda edeyim, Müslümanlığın çoğalması için aklımı tedbirimi kullanayım da Müslümanlık kalksın"* diye söylediğini, eskiden buna göre hareket ettiğini söylemiştir. Mevlâna, Pervâne'nin daha sonra kendi görüşünü beğendiğini, Hakk'ı görmediği ve her şeyi Hakk'dan bilmediği zamanda, İslamı yüceltmek olan bu sebebi, Cenab-ı Hakk'ın İslam'ın zararına sebep kıldığını söylemektedir (2001: 4).

Mevlâna bu sohbetinde; Moğol yanlısı bir siyaset izlemesinden dolayı Pervâne'nin siyasetini tenkit eder ve sonrasında nasihatte bulunur. Mevlâna, Pervâne'nin Moğollara yardım ederek, Şamlıları ve Mısırlıları yok etmek ve İslam vilayetlerini harap etmek gibi bir suça düştüğünü belirterek bu durumun korkulacak,

---

[21] Enfal süresinin 70. ayeti: Ey Peygamber elinizdeki esirlere de ki: "Eğer Allah sizin kalplerinizde bir hayır (olduğunu) bilirse, size, sizden (fidye olarak) alınandan daha hayırlısını verir ve günahlarınızı bağışlar. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir (Kur'an-ı Kerim, 2011: 104).

kötü bir hal olduğunu, Cenab-ı Hakk'ın Pervâne'yi, baştaki amacı olan Müslümanlığın yücelmesi için çalışmak ibadetinden böyle bir suça ve günaha attığını söyler. Moğollarla birlik olmanın bir suç olduğunu bu suça düşmesinin sebebini de Pervâne'nin Cenab-ı Hakk'a güvenmeyip kendi fikrine güvenerek iş yapması sebebiyle olduğunu anlatmak istemiştir. Mevlâna, Moğollarla birlik olan ve ibadetleri kendinden gören Pervâne'nin hata yaptığını, günaha düştüğünü fakat yine bu durumdan kurtulmak için Cenab-ı Hakk'tan ümidini kesmemesi gerektiğini Âl-i İmran süresinin 27. ayeti[22] ve Yusuf süresinin 87. ayetleriyle[23] açıklar (2001: 4).

Mevlâna, sohbetinde Cenab-ı Hakk'ın insanları içinde kötü suretler olan, dışı güzel suretlerle aldattığını, aldatma sebebinin, insanların iyi işler yaptım diye mağrur olmamaları için olduğunu söyler. Pervâne'nin bu nedenle her şeyin göründüğü gibi olmadığını anlaması gerektiğini ta ki, Peygamber Efendimizin (s.a.v) bile o kadar aydınlık ve aydınlatıcı bir görüşe sahip olmasına rağmen *"Ey Allah'ım eşyayı bize olduğu gibi göster"* diye dua ettiğini söyleyip uyarır. *"Güzel görürsün, hâlbuki hakikatte, o çirkindir; çirkin görürsün hâlbuki o hakikatte güzeldir"* diyerek Peygamberimizin bile *"Her şeyi bize nasılsa öyle göster ki tuzağa düşmeyelim ve daima şaşırmayalım"* diye dua ettiğini söyler. Pervâne'nin kararının da elbette Peygamberden daha aydınlık olamayacağına göre her bir tasavvura ve karara güvenmeyip Cenab-ı Hakk'tan korkup ona yalvarıp, yakarıp dua etmesi gerektiğini tavsiye etmiştir (2001: 4).

Mevlâna, Pervâne'ye bu ayetlerle yüksek bir halden süfli bir hale düşmesinden dolayı, Cenab-ı Hakk'dan ümidini kesmemesini, ona yalvarıp yakarması ve sadakalar vermesini nasihat etmiştir. Mevlâna bu tefsiri, bu amaçlarla yaptığını ve Pervâne'nin bu şekilde anlaması gerektiği halde tefsiri kendine göre yanlış anladığını şu şekilde belirtmektedir: "*Maksadım buydu benim. Oysa bu ayeti, bu tefsiri şu anda ordular çekmedeyiz; onlara dayanmamak, bozguna uğrasak bile o korku, o çaresizlik*

---

22 Ali İmran süresinin 27. ayeti: Geceyi gündüzün içine sokarsın, gündüzü gecenin içine sokarsın; ölüden diri çıkarırsın, diriden ölü çıkarırsın, dilediğine de hesapsız rızık verirsin (Kur'an-ı Kerim, 2011: 34).

23 Yusuf süresinin 87. ayeti: Ey oğullarım! Haydi, gidiniz de Yusuf ile kardeşini bütün gücünüzle araştırıp bulunuz ve Allah'ın rahmetinden ümitsizliğe düşmeyiniz. Çünkü Allah'ın rahmetinden ümit kesenler, ancak kâfirler sürüsüdür (Kur'an-ı Kerim, 2011: 137).

halinde, gene O'ndan umut kesmemek gerek tarzında kendi meramınca tevil etti; sözü dileğine göre anladı. Benim maksadımsa söylediğim şeyleri anlatmaktı." (2001: 4).

Mevlâna'nın, yaşadığı dönemde Moğol yanlısı bir siyaset takip ettiği iddia edilmiştir. Yukarıda Pervâne'ye hitaben söylediği sözlerden de apaçık anlaşılacağı gibi, Mevlâna, Moğollara karşıdır. Nitekim Pervâne'yi, Moğollarla birlik olup, onlara yardım ederek, Şamlıları ve Mısırlıları yok etmek ve İslam vilayetlerini harap etmekle suçlamıştır. Bilhassa o, Pervâne'yi Müslümanların menfaatlerini kollamaması; Selçuklular, Moğollar ve Memlükler arasında kişisel isteklerine göre hareket etmesi, Cenab-ı Hakk'a değil, kendi fikrine güvenerek iş yapması yüzünden Müslümanları zarara uğrattığını belirterek uyarmıştır. Mevlâna, Pervâne'ye, devlet yönetiminde şahsi fikir ve planlara dayalı izlediği bu yolun hatalı olduğunu, ibadetleri kendinden görerek hata yaptığını, günaha düştüğünü söyleyerek onu doğru yola çağırmıştır. Mevlâna, Pervâne'ye ne yapması gerektiği konusunda yol göstermiş, bu durumdan kurtulması için yapması gerekenleri anlatmıştır. Pervâne'ye, Cenab-ı Hakk'tan ümidini kesmemesi gerektiğini, yüce Allah'ın ve Peygamberimizin emir ve tavsiyelerine göre hareket etmesi gerektiğini nasihat etmiştir. Mevlâna'nın bütün bu nasihatlerine rağmen Pervâne, yanlışa devam etmiş, söylenenleri anlamamış ya da kendi bildiği şekilde anlamıştır.

Fîhi Mâ Fîh'in üçüncü bölümünde Pervâne, Mevlâna'ya, *"Gece gündüz canım da, gönlüm de tapınızda hizmet etmede; fakat Moğollar'la uğraşmaktan, onların işleriyle oyalanmaktan vakit bulup da tapınıza gelemiyorum"* diye söyler. [24] Mevlâna da cevaben bu işlerin de Müslümanların emin ve güven içinde olmalarına sebep olan Allah'ın işi olduğunu söyler. Müslümanların hoşnut ve ibadetlerle meşgul olmalarını sağladığı ve malını, bedenini feda ettiği için Pervâne'yi manevi olarak destek olmuştur. Pervâne'nin yaptığı bu işlerin de Allah'a ibadet için yapılmış hayır işi olduğunu belirterek yaptığı iş konusunda onu şevklendirmiştir (2001: 13).

[24] Ahmet Avni Konuk'un (2013: 13) çevirisinde bu sözü söyleyen "Emir Pervâne" olarak geçerken Abdulbaki Gölpınarlı'da (2001: 9) *"Birisi"* ve Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nun (2007: 56) çevirisinde *"Biri"* olarak geçmektedir.

Cenab-ı Hakk'ın Pervâne'ye böyle hayırlı bir işe meyil verdirmiş olmasının sebebini de Yüce Allah'ın yardımına mazhar olmaktan ileri geldiğini şu sözleriyle açıklamıştır:

> Ulu Tanrı mademki böyle bir hayırlı işe meyil vermiş, ona aşırı rağbet göstermeniz Tanrı yardımına mazhar oluşunuza delildir. Fakat bu meyilde bir gevşeklik, bir usanç hâsıl oldu mu bu, Tanrı yardımından mahrum oluşunuza delildir. Çünkü ulu Tanrı, usanca uğrayan adamın, o işin öylesine bir hayırlı işe sebep olmasını istemez. Hamam gibi hani, hamam sıcaktır amma o sıcaklığı, külhanda yanan ot, odun, tezek gibi şeylerdendir. Ulu Tanrı, görünüşte kötü görünen, insanı tiksindiren sebepler meydana getirir; görünüşte kötüdür amma adamın hakkında yardımdır, lûtuftur. Hamam bunlarla kızar, halka da faydası dokunur (2001: 9).

Mevlâna, önceki sohbetlerinde Moğol yanlısı bir siyaset izlemesinden dolayı Pervâne'yi eleştirmiş olmasına rağmen, Moğolların kötülüklerine engel olarak, Müslümanların güven içinde ibadetlerle meşgul olmalarını sağlamak için çalışmasından dolayı onu desteklemiş, moral vermiştir.

Fîhi Mâ Fîh'in on yedinci bölümünde geçen sohbet; Mevlâna ve Pervâne'nin Moğollara bakış açısını ifade etmesi açısından önemlidir (Mevlâna, 2001: 66). Bu bölümde Pervâne, Mevlâna'ya hitaben şunları söylemiştir: *"Bundan önce kâfirler, putları öperler, putlara secde ederlerdi. Biz de şu zamanda onun tıpkısını yapıyoruz. Gidiyor, Moğollara secde ediyoruz; sonra da kendimizi Müslüman sayıyoruz. Ayrıca içimizde hırs, istek, kin, haset gibi bunca put var; bunların hepsine de itâat etmedeyiz; hem içten, hem dıştan biz de aynı işi yapıyoruz; sonra da kendimizi Müslüman sayıyoruz."*[25] Mevlâna, Pervâne'nin bu sözleri üzerine şu cevabı verir:

> Amma burda bir başka şey var. Hatırınıza şu kötüdür, beğenilmeyecek bir şeydir düşüncesi geliyor ya; gönül gözünüz, kesin olarak niteliksiz bir pek büyük şey görmüştür ki bu, size kötü, çirkin görünüyor. Acı su, tatlı suyu içmiş olana acı gelir. "Her şey, zıddiyle meydana çıkar." Şu halde Ulu Tanrı canınıza inanç ışığını vermiş ki

[25] Ahmet Avni Konuk'un (2013: 73) çevirisinde bu sözü söyleyen, *"Emir Pervâne"* olarak geçerken Abdulbaki Gölpınarlı (2001:66) ve Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nun (2007: 116) çevirisinde *"Naib"* olarak geçmektedir.

> bu işleri çirkin görüyorsunuz. Demek ki güzelin karşısında bu çirkin görünüyor. Böyle olmasaydı neden başkalarında bir dert yok; ne haldeyseler hallerinden memnunlar; iş bundan ibâret diyorlar. Ulu Tanrı, size dileğinizi verecektir; elde etmeye çalıştığınızı elde edeceksiniz (2001: 66).

Pervâne bu sözleriyle Moğol yanlısı bir siyaset izlemesinden duyduğu rahatsızlığı, bir Müslüman olarak kendine bu siyaseti yakıştıramadığını, içindeki kötü düşünceleri ve iç âlemindeki gerçek düşüncelerini Mevlâna'ya itiraf etmiştir. Mevlâna, Pervâne'yi bu sözlerle teselli ettikten sonra Kur'an'-ı Kerim'den bir ayetin (Nasr, 110/1) tefsiri ile Pervâne'ye başarının Allah'tan geldiğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

> Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin. Mustafa, dünyayı Müslüman edeyim, Tanrı yoluna sokayım diye çalıştı, çabaladı. Öleceğini anlayınca âh dedi, ömrüm yetmedi ki halkı çağırayım. Ulu Tanrı dedi ki: Gam yeme, şu anda geçip gidiyorsun; orduyla, kılıçla iller aldın, şehirler zaptettin ya, ben ordusuz olarak her yeri, herkesi sana uydurayım, inanç sahibi edeyim. Bunun nişânesi de işte şu: Ölürken halkın, kapıdan bölük-bölük girdiğini, takım-takım Müslüman olduğunu göreceksin. Bunu gördün mü de bil ki yolculuk vaktin geldi-çattı; Tanrı'nın noksan sıfatlarından arı olduğunu söyle, ondan yarlığanma dile ki oraya göçeceksin artık. Fakat gerçeğe ulaşanlar derler ki manası şudur; insan sanır ki, kötü işleri kendi gücüyle, kendi çabasıyla kendisinden giderebilirler. Fazla savaşır, gücünü-kuvvetini daha çok harcar, fakat gideremez; umutsuz bir hale düşer. Ulu Tanrı ona der ki: O işi gücünle, kuvvetinle başaracağını sandın (2001: 67).

Mevlâna, Pervâne'ye her türlü gayreti göstermesini, çalışıp çabalamasını fakat başarıyı kendisinden bilmemesi gerektiğini, gücün kuvvetin kalmadığı anda Cenab-ı Hakk'ın yardımının elinden tutacağını şu sözleriyle ifade eder:

> Hani çocuk süt emdikçe kucakta taşınır, büyüdü mü yürüsün diye onu kucaktan indirirler, yere bırakırlar. Şimdi de gücün-kuvvetin bitti artık. Gücün, kuvvetin varken savaşıp dururdun; arada sırada uykuyla uyanıklık arasında yahut da uyanıkken sana bir lûtufta bulunurduk da onunla biz arama yolunda kuvvet bulurdun, umutlanırdın. Şimdi, şu anda araç da kalmadı ya; artık bizim lûtuflarımızı, bağışlarımızı, yardımlarımızı

> seyret; bölük bölük başından dökülür-saçılır onlar. Yüzbinlerce çalışıp çabalamayla bir zerresini bile göremezsin bu lûtufların. Şimdi bunları gördün, bu devlete erdin ya; "Rabbin: Överek noksan sıfatlardan arı olduğunu söyle onun" o işi kendi kendine başarırsın, elinden gelir o iş sanmıştın ya, o sanıdan, o düşünceden tövbe et artık. Bu işi başarmayı kendinden bildin, bizden değil; fakat şimdi gördün ya; bu işi başarma, bizdendir; "Yarlığanma dile; gerçekten de o, tövbeleri kabul eder." (2001: 68).

Mevlâna, Moğolları konu alan sohbette Pervâne'ye herşeyin zıddıyla belli olduğunu ve her dönemde Firavunların ve Nemrutların olduğunu fakat kâfirler istemeseler de Cenab-ı Hak'ın nurunu tamamlayacağını şu sözleriyle ifade eder:

> "Herşey zıddıyla belli olur, meydana çıkar." Çünkü zıddı olmadıkça, zıddını söylemedikçe hiçbir şey, târif edilemez; imkân yoktur buna. (….) Hani Âdem'in karşısında İblis, Mûsâ'nın karşısında Firavun, İbrâhim'in karşısında Nemrûd, Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Mustafa'nın karşısında Abû-Cehl gibi tıpkı... Sonu da yoktur bunun. Şu halde anlam bakımından zıddı yoktur amma erenlerle Tanrıya bir zıt belirlemede; hem de halk, onlara ne kadar düşmanlık ederse, ne kadar aykırı hareket ederse işleri o kadar yücelmede onların, o kadar yayılıp tanınmada. "Tanrı ışığını nefesleriyle söndürmek isterlerse de Tanrı, kendi ışığını tam parlatır; kâfirler hoş görmeseler de böyledir bu." (2001: 68-69).

Mevlâna, Moğol yanlısı bir siyaset izlemesinden dolayı Pervâne'nin siyasetini eleştirmekte; Moğollarla birlik olup, onlara yardım ederek, Şamlıları ve Mısırlıları yok etmek ve İslam vilayetlerini harap etmek gibi bir suça düştüğünü, bu durumun korkulacak, fena bir hal olduğunu ifade etmektedir.

Mevlâna, Pervâne'nin baştaki amacının Müslümanlığın yücelmesi için çalışmak olduğunu, fakat daha sonra Moğollarla birlik olup ibadetleri kendinden görerek ve Cenab-ı Hakk'a güvenmeyip kendi fikrine güvenerek hareket etmesi nedeniyle hata yaptığını tespit etmektedir. Mevlâna, Pervâne'yi bilhassa Müslümanların menfaatlerini kollamadığı; Selçuklular, Moğollar ve Memlükler arasında kişisel isteklerine göre hareket edip Müslümanları zarara uğratması sebebiyle uyarmaktadır.

Mevlâna, Pervâne'ye, devlet yönetiminde şahsi fikir ve planlara dayalı izlediği bu yolun hatalı olduğunu söyleyerek onu doğru yola çağırmıştır. Mevlâna, Pervâne'ye ne yapması gerektiği konusunda yol göstermiş; ona bu durumdan kurtulması için yapması gerekenleri anlatmıştır. Mevlâna, Pervâne'ye, Cenab-ı Hakk'tan ümidini kesmemesini, yüce Allah'ın ve Peygamberimizin emir ve tavsiyelerine göre hareket etmesini nasihat etmiştir. Mevlâna'nın bütün bu nasihatlerine rağmen Pervâne, yanlışa devam etmiş söylenenleri anlamamış ya da kendi bildiği şekilde anlamıştır.

Mevlâna, Moğollarla birlik olması ve Moğol yanlısı bir siyaset izlemesinden dolayı Pervâne'yi eleştirmiş olmasına rağmen, Moğolların kötülüklerine engel olarak Müslümanların güven içinde ibadetlerle meşgul olmalarını sağlamak amacıyla malını, bedenini feda ederek çalışmasından dolayı onu manevi olarak desteklemiş, moral vermiştir.

2.2.3. Mevlâna'nın Pervâne'ye Dini Konulara Dair Sohbetleri

Mevlâna'nın Pervâne'ye dini konularla ilgili açıklayıcı sohbetlerine güzel bir örnekle başlayalım.

Fîhi Mâ Fîh'in üçüncü bölümünde, *"Gece gündüz gönlünün Mevlâna ile birlikte olduğunu fakat kötü meşguliyetler ve Moğolların meseleleri ile uğraşmaktan gelemediğini"* söyleyen Pervâne, sohbetin devamında Mevlâna'ya, *"Hakk Teâlâ'ya namazdan daha yakın bir şey var mıdır?"* diye bir soru yöneltir[26]. Mevlâna da bu soruya şu şekilde cevap verir:

> Gene namazdır, fakat namaz, yalnız şu görünen şekil değildir. Bu, namazın kalıbıdır; çünkü bu namazın önü vardır, sonu vardır. Önü, sonu olan her şey kalıptır; çünkü tekbir, namazın önüdür, selâm namazın sonu. Şehadet getirmek de yalnız dille söylenen söz değildir. Çünkü onun da önü vardır, sonu var. Harfe, sese gelen her şeyin önü, sonu olur, o da görünüştür, kalıptır. Canıysa neliksiz-niteliksizdir, sonu yoktur;

[26] Ahmet Avni Konuk'un (2013: 14) çevirisinde soruyu soran *"Emir Pervâne"* olarak geçerken Abdulbaki Gölpınarlı'da *"Birisi"* (2001: 66) ve Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nun (2007: 116) çevirisinde *"Biri"* olarak geçmektedir.

> ne başlangıcı vardır, ne bitimi. Sonu-ucu şu namazı peygamberler icad etmişlerdir. Şimdi şu namazı meydana çıkaran Peygamber şöyle der: "Allah ile bir vaktim olur ki o vakte ne şeriatle gönderilmiş bir peygamber sığabilir, ne de Tanrıya yaklaştırılmış bir melek" Şu halde bildik anladık ki namazın canı, yalnız şu görünen şekil değildir; dalıştır, kendinden geçiştir; şu halde bütün şekiller dışarıda kalır, oraya sığamaz. Salt anlam olan Cebrail de sığmaz (2001: 9-10).

Mevlâna sohbetin devamında Pervâne'ye gerçek kıblenin şeyhe yönelmek olduğunu ve benliğini Cenab-ı Hak'ta yok etmesi gerektiğini, namazdaki halinin nasıl olması gerektiği ile ilgili hadisten yararlanarak şu nasihatlerde bulunmuştur:

> Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Mustafa, bir gün, bir dostu, seni çağırdım, nasıl oldu da gelmedin diye azarladı. O dost, namaz kılıyordum dedi. Mustafa dedi ki: Seni ben çağırmadım mı? Adam, çaresizim ben dedi. Mustafa buyurdu ki: Her vakit kendini çaresiz görürsen iyidir. Bunda kaldığın zaman nasıl kendini çaresiz görüyorsan, her halde, hattâ gücün-kuvvetin yeterken de çaresiz görmelisin. Çünkü senin gücünün- kuvvetinin üstünde bir güç-kuvvet var ve sen, her halde Hakk'a karşı yok olmuş-gitmişsin. İkiye bölünmüş değilsin sen ki kimi zaman çaren elinde olsun, kimi zaman çaresiz kalasın. Onun gücünü-kuvvetini gör de kendini her zaman çaresiz, elsiz-ayaksız, bunalmış yoksul olmuş bil. Arık bir adamın da yeri mi var, sözü mü olur? Arslanlar, kaplanlar, timsahlar bile onun karşısında hep çaresizdir, tir-tir titrerler. Gökler, yerler, hep çaresizdir, onun buyruğuna uymuştur. O pek büyük bir padişahtır; onun ışığı, ayın, güneşin ışığına benzemez ki o ışık varken herhangi birşey, olduğu yerde kalakalsın. Onun ışığı, perdesiz yüz gösterdi mi, ne gökyüzü kalır, ne yeryüzü... Ne güneş kalır, ne Ay. O padişahtan başka kimsecik kalmaz. "Herşey helâk olur, ancak onun hakikati kalır" (2001: 10-11).

Fîhi Mâ Fîh'in onikinci bölümünde de Mevlâna'nın Pervâne'ye zalim ve mazlumu konu alan bir sohbeti bulunmaktadır. Mevlâna, Pervâne'ye yaptığı bir ziyaretinde şunları söyler: *"Özledik, fakat biliyoruz ki halkın işleriyle meşgulsünüz; onun için zahmet vermiyoruz; onun için uzun bir zamandır, gelmedik."* sözleriyle başlamış olan sohbetin devamında, Pervâne: "*Korku çağı geldi-geçti artık; bundan böyle tapınıza biz geliriz*." diye bahsettiği, ancak tespit edemediğimiz bu olayla ilgili Mevlâna, gerçek zalim ve mazlum ile ilgili bir konuşma yapmıştır. Mevlâna,

Pervâne'ye iyi niyetli olunması halinde kurtuluşa ereceği nasihati ile biten şu sözleri söylemiştir:

> Şimdi şundan bahsediyorduk: Birinin çoluğu-çocuğu olsa, başkasının da olmasa, ondan kesseler de buna verseler görünüşe bakanlar, çoluğu-çocuğu olandan kesiyor da çoluğu-çocuğu olmayana veriyorsun derler. Fakat dikkat edersen gerçekten çoluğu-çocuğu olan, asıl odur. Hani mayası temiz bir gönül ehli, birisini dövse, başını, burnunu, ağzını kırıp dağıtsa herkes, bu adam mazlum der; fakat gerçekte hiç de zulüm görmemiştir o. Zâlim, gereken işi yapmayan adamdır. O dayak yiyen, başı yarılandır zulmeden; şu dövense işkilsiz mazlumdur; çünkü özü temizdir, Tanrı'da yok olmuştur; yaptığı Tanrı işidir; Tanrı'ya da zâlim denmez. Nitekim Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Mustafa da öldürüyordu, kan döküyordu, yağma ediyordu; bütün bunlarla beraber zâlim onlardı, kendisiyse mazlumdu. Meselâ Mağrib ilinde oturan bir Mağripli olsa, doğulu biri de kalksa Mağrib iline gelse, garip o Mağriplidir; doğudan gelen şu adam değil. (….) Nitekim Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Mustafa, bozguna uğrasa da mazlumdu, bozsa da mazlumdu; çünkü her iki halde de hak, onun elindeydi. Mazlum o kişidir ki hak, onun elinde olsun. Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin Mustafa'nın tutsaklara gönlü yandı. Ulu Tanrı, elçisinin hatırını yapmak için vahiy gönderdi de onlara de ki dedi, bağlarla, zincirlerle bağlanmışsınız amma bu halde de iyi niyet kurarsanız Ulu Tanrı, sizi bundan kurtarır, elinizden çıkanı, hattâ kat-kat fazlasını gene verir, başka şeyler de ihsan eder size; ahrette de sizden razı olur. İki hazne var; biri elinizden çıkan, biri de ahret haznesi (2001: 44).

Sohbet devam ederken Pervâne, Mevlâna'ya şu soruyu sormuştur: *Kul, ibâdette bulunur, hayır yaparsa o başarı, o hayır, yaptığı ibâdetten mi meydana gelir, yoksa Tanrı vergisi midir?"* [27] Mevlâna bu soruya şu cevabı verir: *"Tanrı vergisidir, Tanrı başarısı. Fakat Ulu Tanrı, lûtfunun sonsuzluğundan ikisini de kula verir de ikisi de sendendir der. Yaptıkları şeylere karşılıktır."* Pervâne bu cevaba şöyle karşılık verir: *"Mademki, Tanrı'nın böylesine lûtfu var; kim gerçek olarak birşey diler, isterse onu bulur, elde eder demektir."* Mevlâna da cevaben şöyle buyurmuştur:

---

[27] Ahmet Avni Konuk'un (2013: 51) çevirisinde *"Emir Pervâne sual etti ki"* olarak geçerken Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nun (2007: 95) çevirisinde *"Bir kimse" ve* Abdulbaki Gölpınarlı'da (2001: 45) ise herhangi bir isim zikredilmemiştir.

> Evet, amma birisine uymadan da olmaz. Nitekim kavmi, Mûsâ'ya uydular, buyruğunu dinlediler, denizde yollar açıldı, denizi tozuttular, geçtiler-gittiler. Fakat buyruğunu tutmamaya başladılar, filân çölde bunca yıllar kaldılar. Başbuğ, eli altındakilerin kendisine uyduklarını, buyruğunu dinlediklerini gördü mü, onları düzene koyma kaydına düşer. Meselâ, şu kadar asker, bir kumandanın emri altında olsa kumandana itâat ederler, buyruğunu dinlerlerse o da onların işlerini düzene sokmak için akıl yorar, onları düzene koyma kaydında olur. Fakat itaat etmezlerse nerden onların işlerini düzene koyma kaydına düşecek? Akıl da insanın bedeninde bir başbuğa benzer, bedenin uzuvları ona itâat ettikçe bütün işleri düzeninde gider; fakat itâat etmezlerse hepside bozulur. (….) Umarız Ulu Tanrı'dan ki bir hal belirir; o da ancak onun lûtfudur; bu lûtuf, yüz binlerce çalışıp çabalamadan da üstündür. "Kadir gecesi, bin Aydan da hayırlıdır." Bu sözle "Tanrı çekişlerinden bir çekiş, insanların ibâdetlerinden de yeğdir, cinlerin ibâdetlerinden de" sözü birdir. Yâni onun lûtfu-keremi gelip çattı mı bu, yüz binlerce çalışıp çabalamanın yaptığı işi, hattâ daha da fazlasını başarır. Çalışmak da pek güzeldir, pek iyidir, pek faydalıdır amma lûtfun-keremin karşısında ne olabilir ki? (2001: 45-46).

Pervâne, yine bu sohbetin devamında sorularına devam eder ve Mevlâna'ya: *"Lûtuf da çalışıp çabalama gücü vermez mi?"* diye bir soru sorar ve Mevlâna ise bu soruya şu cevabı verir:

> Nasıl vermez; lûtuf-kerem geldi mi, çalışıp çabalama gücü de gelir. Fakat Tanrı esenlikler versin, Îsâ neye çalıştı da beşikte *"Gerçekten de Tanrı kuluyum ben, bana kitap verdi"* (Meryem, 19/30) demiş; daha anasının karnındayken Yahyâ onu övmedeydi. Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Tanrı Elçisi Muhammed de çalışmadan mı buldu dedi. Mevlâna dedi ki: *"Allah göğsünü açmadı mı ki?"* (Zümer, 39/22) İlk olan şey, lûtuftur-keremdir; temel budur; çünkü sapıklıktan uyanış, onunla gelir; o, Tanrı'nın lûtfudur-keremidir; onun salt vergisidir. Onunla görüşüp konuşan dostlarda ne diye bu hal belirmedi? O lûtuftan, o ihsandan sonradır ki kıvılcım gibi birşeydir, sıçrar. Önü Tanrı vergisidir amma sen pamuk korsun, o kıvılcımı geliştirir, çoğaltırsın; bundan sonrası da gene Tanrı lûtfudur, Tanrı ihsanıdır. İnsan, ilk kertede küçücük, arık bir yaratıktır. *"İnsan arık olarak yaratılmıştır."* (Nisa, 4/28) Hani çakmaktan elbiseye sıçrayan kıvılcım da önce küçücük birşeydir. İnsan arık olarak

yaratılmıştır fakat o arık ateş geliştirilirse bir âlem olur, bir dünyayı yakar-gider; o önemsiz, o küçük ateş, büyük, ulu bir ateş olur. *"Gerçekten de sen, pek büyük bir huya sahipsin elbet."*(Kalem, 68/4) (2001: 46).

Fîhi Mâ Fîh'in onaltıncı bölümünde Mevlâna, sohbetinin bir bölümünde Pervâne'nin[28] kendisine *"Temel olan ibâdettir"* dediğini ve kendisi de cevaben şunları söylediğini ifade eder:

İbâdet ehlini, ibâdet dileyeni göster de ben de onlara ibâdet nedir, göstereyim. Sen şimdi söz istiyorsun, kulağını vermişsin, birşey işitmek, birşey duymak isteğindesin; söylemezsem üzülürsün. İbâdet iste de ibâdet nedir, göstereyim sana. Biz, dünyada er arıyoruz ki ona ibâdet nedir, gösterelim. İbâdet müşterisi bulamıyoruz, söz müşterisi buluyoruz da sözle oyalanıyoruz. Mâdem ki ibâdet etmiyorsun, ne bilirsin sen, ibâdet nedir? İbâdet, ibâdetle öğrenilebilir; bilgi bilgiyle anlaşılabilir. Şekil, şekille öğrenilir; anlam, anlamla. Biz yolda olmuşuz, ibâdete koyulmuşuz, ne çıkar; kim görebilir bizi? Yolcu yok, yol, ıpıssız. Zâten bu ibâdet, namaz, oruç değil ki. Bunlar, ibâdetin şekilleri; asıl ibâdet, özdeki anlam. Âdem'in zamanında tâ, Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Muhammed'in zamanına dek namaz, oruç bu şekilde değildi, fakat ibâdet genede vardı. Şu halde bu, ibâdetin şeklidir, ibâdetse insandaki anlamdır. Hangi ilaç tesir etti dersin ya; orda tesir edişin şekli yoktur, ancak anlamdır orda bulunan. (….) Ulu Tanrı, evreni sözle yarattı; "Ol, der, olur" dedi. İnanç gönüldedir, sözle söylemezsen fayda etmez. Namaz bir iştir; fakat Kur'ân okumazsan doğru olmaz. Sözün değeri yoktur dediğin zaman bile bu değersizliği gene sözle söylüyorsun; nasıl olur da değeri olmaz sözün? Sözün değeri yoktur sözünü duyuyoruz ya senden; bunu da sözle söylüyorsun.

A insan, Tanrı kitabı sensin, sen.

Padişahın güzelliğine bir aynasın sen.

Kâinatta ne varsa senden dışarda değil;

Ne istiyorsan kendinden iste, kendinde ara...

Ne arıyorsan sensin, sen (2001: 63).

[28] Ahmet Avni Konuk'un (2013: 70), Abdulbaki Gölpınarlı'da (2001: 63) ve Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nun (2007: 113) çevirisinde de *"Emir Pervâne"* olarak geçmektedir.

Fîhi Mâ Fîh'in onbirinci bölümünde Mevlâna, bir sohbetinde: *"Hani Gönüller görür görüşür derler ya; bir laftır, bir sözdür, bir hikâyedir; söyler-dururlar amma onlara da anlamı açılmamıştır; yoksa söze ne hacet vardı? Gönül tanıklık ettikten sonra dilin tanıklığına ne hacet?"* diye söylemiş, Pervâne ise bu söze cevap olarak şunları söylemiştir: *"Evet, gönül tanıklık veriyor amma gönlün aldığı ayrı bir tat var, kulağın aldığı ayrı bir tat, gözün aldığı ayrı bir tat, dilin aldığı ayrı bir tat. Daha fazla fayda elde etmek için herbirine ihtiyaç var."* Mevlâna ise Pervâne'nin bu sözü üzerine şunları söyler:

> Gönül dalar-batarsa hepsi, onunla yok olur-gider, dile ihtiyaç kalmaz. Sevgisi, Tanrı sevgisi değildi; bedene, nefse aitti; Leyla da balçıktan yaratılmıştı; fakat bu sevgi, Leyla'nın sevgisi, Mecnûn'u öylesine bir almıştı, Mecnûn, o sevgiye öylesine bir dalmıştı, batıp gitmişti ki Leyla'yı gözle görmeye de muhtaç değildi; sözlerini kulakla duymaya da muhtaç değildi. Leyla'yı, kendisinden ayrı görmüyordu ki.
>
> Hayalin gözümde, adın ağzımda;
>
> Anışın gönlümde; nereye mektup yazayım?
>
> Şimdi bedene ait sevgide bile bu güç-bu kuvvet oluyor, âşığı bir hale getiriyor ki kendisini, sevgiliden ayrı göremiyor; duyguları hep onda gark olup gidiyor; gözü, kulağı, burnu, başka âzasından hiçbiri, ayrı bir tat istemiyor, hepsini bir yerde toplanmış görüyor; hepsini bir yerde hazır buluyor. Şu söylediğimiz uzuvlardan bir tanesi, tam bir zevk duydu mu, hepsi de onun zevkine dalıp-gidiyor, başka bir zevk istemiyor. (….) Halk "Ben Tanrı'yım" demeyi büyük bir dâva sanır; hâlbuki "Ben kulum" demek büyük bir dâvâdır. "Ben Tanrı'yım" demek, büyük bir gönül alçaklığıdır. Çünkü "Tanrı kuluyum" diyen, iki varlık ispat eder; bir kendisini, bir de Tanrıyı isbata kalkışır. Fakat "Ben Tanrı'yım" diyen, kendisini yok etmiştir, yele vermiştir; "Ben Tanrı'yım" der; yâni ben yokum, hep odur, Tanrı'dan başka varlık yoktur; ben salt yokluğum, hiçim der. (….) Şu kullar, bu âlemde delille, taklitle değil de apaçık, örtüsüz-perdesiz gördüler ki herkes, iyiden-kötüden, ne yapıyorsa Tanrı'ya kullukta bulunuyor. "Hiçbir şey yoktur ki onu överek noksan sıfatlardan arı olduğunu söylemesin" (….) Kesin olarak da bu çeşit bilgiye sahip olan bilgin, yüz zâhitten yeğdir; bu çeşit bilgin kesin olarak yüz zâhitten yeğ. Bu, şuna benzer hani: Bir adam bir ağaç diker, ağaç da meyve verir. Kesin olarak o meyve veren ağaç, meyve

vermeyen yüz ağaçtan yeğdir; çünkü yolda âfetler çoktur, bu yüzden o ağaçlar meyve vermeyebilirler. Kâbe'ye varmış bir hacı, çölde yol aladuran yüz hacıdan yeğdir; çünkü erişebilecekler mi, erişemeyecekler mi diye korku içindedir onlar. Fakat bu gerçekten de ulaşmıştır; bir gerçekse bin sanıdan yeğdir (2001: 36-40).

Sohbetin devamında Pervâne tekrar söze katılır: *"Erişmeyen de umutlanır ya."* diye söyler, Mevlâna da Pervâne'nin bu sözü üzerine şu cevabı verir:

Nerde umutlanan, nerde ulaşan? Korkuyla eminlik arasında çok fark var. Hattâ bu farktan söz açmaya bile ne hacet... Bu fark, herkesçe görünüp durmadadır. Söz, asıl şunda: Eminlikten eminliğe de pek büyük farklar var. Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Mustafa'nın peygamberden üstün oluşu, eminlik yüzündendir. Yoksa bütün peygamberler eminliktedir, korkudan geçmişlerdir; ancak eminlikte de duraklar vardır, "Bâzılarını, dereceler bakımından bâzılarından üstün ettik" denmiştir. Korku âlemiyle korku duraklarını söyleyip göstermeye imkân vardır, fakat eminlik duraklarının ne izi vardır-ne tozu. Herkes Tanrı yoluna ne bağışlıyor diye korku âlemine bir bakılsa görülür ki biri bedenini bağışlamada, biri mal bağışlamada, biri de can bağışlamada... Biri oruç tutuyor, öbürü namaz kılıyor... Biri on rek'at kılıyor, öbürü yüz rek'at. Şu halde onların durakları meydandadır, besbellidir, onları göstermek de mümkündür. Şuna benzer hani; Konya'ya yahut Kayseri'ye giden yolların konakları bellidir; Kaymaz, Ubruh, Sultan, daha da başka duraklar meselâ. Fakat Antakya'dan Mısır'a dek denizdeki konakların izi-tozu yoktur; onları kaptan bilir, karadakilere söylemez; çünkü zâten de anlamaz onlar (2001: 40).

Pervâne yine gittikçe derinleşen bu sohbetin arasında şunları söyler: *"Söyleme de bir fayda verir; dinleyenler, hepsini anlamasalar da birazını anlarlar, izine düşerler, tahminlere kalkışırlar ya."* Mevlâna bu sohbeti şu sözleriyle tamamlar:

And olsun Tanrı'ya, bir kimse kap-karanlık gecede elbette gündüze kavuşacağım, ona doğru gitmedeyim deyip de bu kuruntuyla otursa, uyumasa, ne biçim gittiğini bilmese de mademki gündüzü bekliyor, gündüze yaklaşıp durmadadır. Yahut da birisi, kap-karanlık, bulutlu bir gecede bir kervanın peşine düşse de gitse, nereye ulaştı, nereyi aşıyor, ne kadar yol aldı; bunları bilmez amma sabah olunca nereye vardığını görür, ne kadar yol aldığını anlar. Hattâ birisi, Allah için gözlerini

> yumup açsa bu bile yitmez. "Kim zerre ağırlığında hayır yapsa karşılığını görür." Ancak şu var ki: İçi karanlıktır, özü perdelidir de ne kadar ilerledi, göremez bunu; fakat sonunda görür. "Dünya, ahretin tarlasıdır." Kim ne ekerse burada, onu biçer orada (2001: 40-41).

Mevlâna'ya sorduğu sorulardan Pervâne'nin, dini konulara en ince detaylarına kadar vakıf olduğu ve ileri seviyede dini bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Fîhi Mâ Fîh'in onbirinci bölümünde Pervâne'nin soruları ve Mevlâna'nın cevaplarıyla devam eden sohbetin arasında sohbeti dinleyenlerden birisi Pervâne için, *"Emîr bildiği için Mevlânâ pek büyük, yüce sözler söylüyor"* diye bir söz söylemiştir (Mevlâna, 2001: 42).

Mevlâna, Pervâne'ye sohbetlerinde gerçek kıblenin şeyhe yönelmek olduğunu ve bunun için benliğini Cenab-ı Hakk'ta yok etmesi gerektiğini tavsiye etmektedir. Mevlâna, Pervâne'ye bir hadisten yararlanarak kendini her vakit her durumda; gücün-kuvvetin yerinde iken de çaresiz görmesini, çünkü bütün gücün kuvvetin üstünde bir güç kuvvet olduğunu ve her halde Hakk'a karşı yok olup gitmiş olması gerektiğini nasihat etmektedir.

Mevlâna, Pervâne'nin ibâdet ile ilgili sorusunu, ibâdetin namaz, oruç olmadığını, bunların ibâdetin şekilleri olduğunu, asıl ibâdetin insandaki, özdeki anlam olduğunu ve söz müşterisi bulduğunu fakat ibâdet müşterisi bulamadığını söyleyerek cevaplamaktadır. Mevlâna, Pervâne'ye ibâdet, ibâdetle öğrenilebilir; bilgi bilgiyle anlaşılabilir, şekil, şekille öğrenilir; anlam, anlamla diyerek onu gerçek ibâdeti öğrenmeye yöneltmektedir.

Mevlâna, sohbet ve beyitleriyle insanın Cenab-ı Hakk'ın güzelliğine bir ayna olduğunu, kâinatta ne varsa insanın kendinde bulunduğunu, ne ararsa kendinde aramasını tavsiye ederek Pervâne'ye manevi olarak yol göstermekte ve onu doğru yola çağırmaktadır.

2.3. MEVLÂNA'NIN PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN'A GÖNDERDİĞİ MEKTUPLAR

2.3.1. Mevlâna'nın Mektupları

Mevlâna'nın mektuplarında, Mevlâna ve ümerâ arasındaki münasebetlere dair önemli bilgiler bulunmaktadır. Mevlâna'nın mektuplarında çağında yaşayan ümerâdan hangileri ile ve ne şekilde münasebetleri olduğu ile ilgili bilgileri bulmanın yanında, ümerânın özellikleri, mevkileri, özel hayatlarındaki yaşayışları, kültür dereceleri, nüfuz, zenginlik ve hayır işlerine ne derece katkıda bulundukları ile ilgili bilgileri de bulabilmekteyiz.

Mevlâna'nın mektuplarının tamamının üzerinde tarih yoktur ve iki mektupta da Mevlâna'nın imzası vardır (Mevlâna, 1999: XVIII). Mevlâna ümerâya yazdığı mektuplarında genel olarak aynı kalıbı kullanmıştır. Mevlâna tüm mektuplarına *"Allah kapıları açandır"* manasında *"Allah mufettihu'l-ebvab"* sözü ile başlamıştır. Girişte, ümerânın özelliklerine göre hitap kısmı, sonra dua kısmı, devamından insanlara yardım etmenin güzellikleri ile ilgili ayet, hadis, öğüt, atasözü veya hikâye, daha sonra varsa muhatabına olan ricası, istek kısmı ve son olarak dua ile tamamlanmıştır. Mektupların sonu genellikle *"Öyle olsun ey âlemlerin Rabbi"* cümlesi ile tamamlanmıştır.

Mevlâna nasıl düşüncesinde, yaşayışında, hatta şiirinde hürse, bu mektuplarda da hürdür. Hitap ettiği zata, zamanının türesine uyup donmuş inşa kaidelerine sığınarak hitap etmez. İçinden nasıl geliyorsa öyle hitap eder. Mektuplarda, baş taraflardaki hitaplarda bile temayüle uymamıştır (Mevlâna, 1999: XIII). Mevlâna diğer mensur eserlerinde olduğu gibi mektuplarında da sade ve anlaşılır bir dili tercih etmiştir. Mevlâna'nın mektupları içinde sadece bir tanesi nesr-i müsecca[29] ile yazılmıştır. Konya'nın arif ve zenginlerinden olan Hace-i Cihan'a yazılan bu mektubun müsecca oluşu bu zatın müsecca yazmaya meraklı olması sebebiyle olmalıdır (Mevlâna, 1999: XVI). Mevlâna da bu mektubunda bu zatın

[29] Nesr-i Müsecca, Cümlelerinin sonu secili (kafiyeli), olan nesirdir. (Özon,1965)

diliyle konuşmuştur. Mektûbât'ın üslûbu ve önemi hakkında Bediuzzaman Fürûzanfer de şu tespiti yapmıştır:

> Mektupların üslûbu incelenirse, nesr-i mürsel, yani sade yazılmış olduğundan seci ve diğer sanat oyunları göstermeyen yazılar arasına koymak gerektir. San'at için ağır bir yük olan ünvanlardan sarfınazar edilirse, diğer kısımlar sade, külfetsiz tarzda yazılmıştır. (....) Mevlâna'nın hayatını aydınlatmak, Mesnevi'yi iyi anlamak bakımından mektupların okunması zaruridir. Mevlâna'nın yaşayışına ait birçok özelliklerin, Eflâki Menâkıbındaki müphem konuların açıklanması, ancak mektupların yardımı ile kabil olabilecektir. Mektupların konuları nispetinde yazılan fesahatli Arapça, Farsça şiirlerle Kur'an-ı Kerim âyetleri, hadisler onlara yüz türlü güzellik bağışlamaktadır. (Fürûzanfer, 1963: 288).

Mevlâna yazdığı mektuplarında, ümerânın ahlakına, yaptığı hayra, insanlara karşı gösterdiği iyiliğe, inancına, yaşantısına ve ruhi hallerine hangi sözler uyuyorsa, onlara o vasıflarla hitap etmektedir.

Mevlâna, ümerâya yazdığı mektupların giriş kısmında yazdığı kişiye göre; Horosan'ın övüncü, aziz oğlumuz, kardeşimiz, orduların öncüsü, savaş arslanı, bilginlerin mürebbisi, *"Gecenin pek az kısmında uyurlar; seherlerde yarlığanma dilerler"* bölüğünden mazlum olanların imdadına yetişen, vezirler padişahı, padişahlarla sultanların babası, dinin hariminden ve Müslümanlığın mülkünden düşmanları kovan, vergiler madeni olan, işin sonunu görür, zayıfların kaçıp sığındıkları zat, korunmak isteyenlere set kesilen, soylu-boylu, melek huylu, evlatların övüncü, nefsini şehvetlerden ayıran, nefsini soruya çeken, gibi emirlerin özelliklerine göre hitaplar kullanmıştır. Mevlâna, mektuplarında genellikle doğrudan isim söylemeyip; Dinin Muin'i, Dinin Celal'i, Din ve Devlet Âlemi, Din ve Devletin Tac'ı, Devlet ve Din Fahr'i, Devlet ve Dinin Nuru, Devlet ve Din Emin'i, Devlet ve Din Mecd'i, Davud soyunun iftiharı ve Din Bedri gibi ifadeler kullanmıştır.

Mevlâna, "*Kardeşlerdir tahtlar üstünde karşı karşıya otururlar"* (Mevlâna, 1999: 21), *"Yedi başak bitiren, her başağında yüz buğday olan tohuma benzer; Allah dilediğine kat kat artırır"* (1999: 182) ayetleriyle, *"Halk Allah'ın ayalidir; insanların Allah'a en yakın sevgili, en aziz, Hakk katında en ulu olanı, ayaline en faydalı*

olanıdır" (1999: 22), *"Gerçekte Allah çekinenlerledir, ihsanda bulunanlarladır"* ve *"Kim işi darmadağın olan birisinin işini düzene sokarsa, Allah da onun işini düzene sokar"* (1999: 171), hadisleriyle ümerâyı yardım için teşvik etmektedir.

Mevlâna, ümerâya bir fakiri, bir düşkünü, zulüm görmüş birine yardım tavsiye etmek, birine öğüt vermek veya kendisine yazılan bir mektuba cevap vermek için mektuplar yazmıştır (Öztürk, 1986: 90). Mevlâna, ümerânın ve zengin kişilerin gönderdikleri paraları Hüsameddîn Çelebi aracılığıyla ihtiyacı olanlara dağıttırmıştır. Kendisi fetva parası ve medreselerde okuttuğu derslere karşılık verilen ücretle, kimseye muhtaç olmadan yaşamış, kendisini başkalarının minneti altında bırakmamıştır. O, bir rubaisinde şöyle demiştir: "*Bir kâse ayranım oldukça onu içerim. Şunun bunun kâsesi ve kesesi ile bağlanmam. Fakirlik ve zaruret ölümle beni tehdit etse de yine hürriyetimi kulluk mukabilinde satamam."* (Eflâki, I, 2001: 670).

Mevlâna'nın günümüze ulaşan yüz kırk yedi mektubundan, ümerâya yazılmış yetmiş sekiz mektuptan yirmi beş tanesini Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'a yazmıştır. Eflâki'nin, günde on ila on iki mektubun Mevlâna tarafından Pervâne'ye gönderildiği ifadesine göre değerlendirilecek olursa bu mektuplardan günümüze çok azının ulaştığı söylenebilir (Eflâki, I, 2001: 567).

Abdulbaki Gölpınarlı; VIII, LIV ve LXVI. mektupları içeriğine göre değerlendirerek Mevlâna tarafından yazılmadığını ve Mevlâna'ya ait toplam yüz kırk yedi mektubun günümüze ulaştığını tespit etmiştir (Mevlâna, 1999: III). Bu mektuplardan, yetmiş sekiz tanesi dönemin ümerâsına gönderilmiştir. Bu oran yüzde elli üçe tekabül eder ki; bu da mektupların çoğunluğunun ümerâya yazıldığını göstermektedir. (Ayrıntılı bilgi tablo 2'de verilmektedir.)

Mevlâna'nın mektup gönderdiği ümerânın dönemleri ve yaptıkları görevlere ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 1. Mevlâna'nın Döneminde Mektup Gönderdiği Tanınmış Ümerânın Dönemleri ve Yaptıkları Görevler

Sıra No	Mevlâna'nın Mektup Gönderdiği Ümerâ	Dönemi	Yaptığı Görevler
1	Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman	1252 – 1277	Serleşker, Emir-i hacip, Pervâne, Vezir
2	II. İzzü'd-Dîn Keykâvus	1237 - 1246	Sultan
3	Sahip Fahrü'd-Dîn Ali	1247 - 1288	Melik Dad.[30] Naib, Vezir,
4	Tacü'd-Dîn Mu'tez	? - 1272	Emir, Vezir.
5	Mecdü'd-Dîn Atabek	? - 1277	Vezir, Atabek.[31]
6	Fahrü'd-Dîn Arslandoğmuş	1249 - ?	Atabek.
7	Eminü'd-Dîn Mîkâil	1249 - 1278	Naib, Müstevfi.[32]
8	Alemü'd-Dîn Kayser	? - 1284	Atabek
9	Bedrü'd-Dîn Gühertaş	?	Emir
10	Cacaoğlu Nurü'd-Dîn	?	Serleşker (Subaşı)
11	Celalü'd-Dîn Müstevfi	?	Müstevfi, Naib
12	Celalü'd-Dîn Karatay	1236 - 1254	Taştdar,[33] Naib, Atabek

[30] Günümüzdeki karşılığı Adalet Bakanıdır.
[31] Selçuk hükümdarları oğullarına harp ve siyaset işlerini öğretmek için ümerâdan birini muallim tayin ederlerdi. Bunlara atabek denilirdi (Pakalın, 1983).
[32] Günümüzdeki karşılığı Maliye Bakanıdır (Kaymaz, 1970: 220).
[33] İslam devletlerinde, yemekten önce ve sonra, elini, yüzünü yıkarken, abdest alırken, leğen, ibrik getirerek hizmette bulunan, hükümdarın elbise, kılıç ve oda takımlarını korumakla görevli bulunan kimsedir (Devellioğlu, 1993).

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Mevlâna'nın çağında, I. Alaaddîn Keykubat (1220-1237), II. Keyhüsrev (1237-1246), II. Keykâvus (1246-1262), IV. Kılıçarslan (1249-1254, 1257-1266) ve III. Keyhüsrev (1266-1282) olmak üzere toplam beş sultan hüküm sürmüştür. Mevlâna ile mektuplaşan veya mektupları günümüze kadar ulaşan sultan sadece II. Keykâvus'tur. Türkiye Selçuklu Devleti ümerâsından; Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Sahib Ata Fahrü'd-Dîn Ali, Tacü'd-Dîn Mu'tez, Mecdü'd-Dîn Atabek, Fahrü'd-Dîn Arslandoğmuş, Eminü'd-Dîn Mîkâil, Alemü'd-Dîn Kayser, Bedrü'd-Dîn Gühertaş, Cacaoğlu Nurü'd-Dîn, Celalü'd-Dîn Müstevfi ve Celalü'd-Dîn Karatay olmak üzere tanınmış toplam on bir ümerâ ile Mevlâna arasında mektuplarla iletişim kurulmuştur.

Tablo 2. Mevlâna'nın Dönemindeki Tanınmış Ümerâya Gönderdiği Mektupların Ümerâ Arasında Dağılım Oranları

Sıra No	Mevlâna'nın Mektup Gönderdiği Ümerâ	Gönderilen Mektup Sayısı	Mektupların Ümerâ Arasında Dağılım Oranı (%)
1	Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman	25	32,0
2	Sultan II. İzzü'd-Dîn Keykâvus	10	12,8
3	Sahib Fahrü'd-Dîn Ali	13	16,6
4	Tacü'd-Dîn Mu'tez	9	11,5
5	Mecdü'd-Dîn Atabek	5	6,4
6	Fahrü'd-Dîn Arslandoğmuş	4	5,1
7	Eminü'd-Dîn Mîkâil	3	3,8
8	Alemü'd-Dîn Kayser	2	2,5
9	Bedrü'd-Dîn Gühertaş	2	2,5
10	Cacaoğlu Nurü'd-Dîn	2	2,5
11	Celalü'd-Dîn Müstevfi	2	2,5
12	Celalü'd-Dîn Karatay	1	1,2

Ümerâ arasında; 25 mektup ile diğer ümerâya göre yüzde 32 oranla, en fazla mektup, Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'a gönderilmiştir. Ayrıca ümerâ ile en fazla mektuplaşma; Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman, Sahib Fahrü'd-Dîn Ali, Tacü'd-Dîn Mu'tez ve Sultan II. Keykâvus ile yapılmıştır. Bu dört ümerâya yazılan mektupların, tüm ümerâya göre yazılma oranı ise yüzde 72,9'a tekabül etmektedir. Bu mektupların yüzde 27,1'lik oranı da, diğer ümerâya; Mecdü'd-Dîn Atabek Fahrü'd-Dîn Arslandoğmuş, Eminü'd-Dîn Mîkâil, Alemü'd-Dîn Kayser, Celalü'd-Dîn Karatay, Cacaoğlu Nurü'd-Dîn ve Bedrü'd-Dîn Gühertaş'a gönderilmiştir.

Tablo 3. Mevlâna'nın Dönemindeki Tanınmış Ümerâya Mektupların Gönderilme Nedenlerine Göre Dağılım Oranları.

Sıra No	Mevlâna'nın Ümerâya Yazdığı Mektupların Gönderilme Nedeni	Gönderilen Mektup Sayısı	Ümerâ Arasındaki Mektuplara Göre Dağılım Oranı (%)
1	Maddi Yardım	35	44,8
2	İş Talep Etme	10	12,8
3	Adaletin Temini	10	12,8
4	Vergi Affı	5	6,4
5	Suçun Affı	4	5,1
6	Nasihat, Tavsiye	4	5,1
7	Teşekkür Etme	3	3,8
8	Ayrılık Tesellisi	3	3,8
9	Kutlama	2	2,5
10	Mazeret Bildirme	1	1,2
11	Cevap Mektubu	1	1,2

Tablo 4. Mevlâna'nın Dönemindeki Tanınmış Ümerânın Mektuplarının Gönderilme Nedenlerinin Dağılımı

Sıra No	Mevlâna'nın Mektup Gönderdiği Ümerâ	MEKTUPLARIN GÖNDERİLME NEDENLERİ										
		Maddi Yardım	İş Talep Etme	Adaletin Temini	Vergi Affi	Suçun Affi	Nasihat, Tavsiye	Teşekkür Etme	Ayrılık Tesellisi	Kutlama	Mazeret Bildirme	Cevap Mektubu
1	Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman	11	4	4	1		1	3		1		
2	Sultan II. İzzü'd-Dîn Keykâvus	1		3		1			3	1	1	
3	Sahib Fahrü'd-Dîn Ali	6	3	1	2		1					
4	Tacü'd-Dîn Mu'tez	6	2			1						
5	Mecdü'd-Dîn Atabek	3			1	1						
6	Fahrü'd-Dîn Arslandoğmuş	2			1		1					
7	Eminü'd-Dîn Mîkâil	1	1	1								
8	Alemü'd-Dîn Kayser						1					1
9	Bedrü'd-Dîn Gühertaş	2										
10	Cacaoğlu Nurü'd-Dîn	1				1						
11	Celalü'd-Dîn Müstevfi	1		1								
12	Celalü'd-Dîn Karatay	1										
	TOPLAM	35	10	10	5	4	4	3	3	2	1	1

Mevlâna, ümerâya mektuplarını; maddi yardım, iş talep etme, adaletin temini, vergi affı, suçun affı, nasihat, tavsiye, teşekkür etme, cevap mektubu, kutlama, mazeret bildirme ve ayrılık tesellisi gibi amaçlarla yazmıştır. Mevlâna mektupların yüzde 44,8'ini; yakınlarına, dostlarına ve müritlerine maddi yardım ricasıyla ümerâya yazmıştır. Bu mektupların yüzde 70,4'ü; maddi yardım, iş talep etme ve adaletin temini ricasıyla yazılmıştır. Bu mektupların yüzde 29,6'lık oranı da; vergi affı, suçun affı, nasihat, tavsiye, teşekkür etme, cevap mektubu, kutlama, mazeret bildirme ve ayrılık tesellisi gibi diğer nedenlerle yazılmıştır. (Bkz. Tablo: 3 ve Tablo: 4).

2.3.2. Mektûbât'a Göre Mevlâna Ve Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman Arasındaki İlişkiler

2.3.2.1. Mevlâna'nın Mektuplarında Pervâne'ye Karşı Kullandığı Hitaplar

Mevlâna, yazdığı bütün mektuplarında Pervâne'ye çoğunlukla birbirinden farklı hitaplar kullanmıştır. Fakat Din ve Devlet Muini, Pervâne Bik, Pervâne-i Muazzam, Din'in Muini Pervâne, Mu'inü'd-Dîn, Pervâne, gibi hitaplardan birini veya birden fazlasını bütün mektuplarında kullanmıştır.

Mevlâna'nın, Pervâne için kullandığı bazı hitapları onun maneviyatı ile ilgili hitaplarıdır. Ona; Allah lütfuna ihsanına sarılan, kurtuluş muradına eriş mührüyle mühürlenmiş, dindar Pervâne Bik ahiret yurdunu yüce konakları dileyen, Ruhul-Kudüs'le kuvvetlendirilmiş, *"Onlar, gecenin az bir kısmında uyurlar, seher çağlarında yarlığanma dilerler; Allah'ı ayakta, otururak, yan yatarak anarlar; kınayan kişinin kınayışından korkmazlar"* ayetlerinde bildirdiği gibi Allah'a kulluk için çalışan, Allah'a kulluk etmeye pek düşkün olan, Allah'ın sevdiği şeyleri seven, *"Yanları döşek nedir bilmez, Rablerini korkarak, umarak çağırırlar"* ayetiyle övülen, *"Elbette ahiret, sana dünyadan hayırlıdır"* başarısıyla kuvvetlendirilen, kendini din uğruna savaşa vakfetmiş, Allah halkını esirgeyen, *"Kâfirlere karşı çetin, aralarında merhametli kişiler"* den olan, ebedi bağışla kuvvetlendirilmiş, ruhu Arş'a mensup olan, diye hitap etmiştir.

Bazı kullandığı hitaplar onun bulunduğu makamıyla ilgilidir ona; Din ve Devletin Muîn'i, beylerin padişahı ulu Pervâne, emirler padişahı, kendi gücünden kuvvetinde çekinen, Sahib-i Azam, Rabbani vezir, ruhani hâkim, Pervâne Bik, Pervâne-i Muazzam, Mu'inü'd-Dîn, Pervâne, Din'in muini Pervâne.

Bazı kullandığı hitaplarda onun cömertliği ile ilgilidir ona; şihapların ışığı olup bulutları rahmetle dolduran yaratıkların imdadına koşan ululular ulusu, tertemiz, apaydın, güzel kokulu, latif, yüce, bağışlar bağışlayan, nimetler sunan, sonsuz devletle kudretlendirilmiş, cömertlikte ve kuşluk çağında gizlenmez, örtülmez güneş.

Bazı hitaplarda onun yönetimi ile ilgilidir ona; adaletle, halk katında övülmüş bulunan emirler padişahı, mülkün güvenci, mazlumların yardımcısı, yoksullarla düşüp kalkan, beylerle perdecilerin padişahı, *"Doğuda olmayan, batıda da olmayan"* yerde de bulunmayan, gökte de bulunmayan; İlahi, Rabbani, ezeli ve ebedi olan, devletler bağışlayan güneş; gerçekleri aydınlatan, pek aydın ay, yağmur yağdıran bulut, bilginlerin terbiyecisi, emirlerin, perdecilerin padişahı, yücelikleri baş tacı, sağlam kulp, en yüce direk, yeter derecede rahmet gölgesi, tertemiz şeraitin arkası, dayancı, iki devletle kuvvetli, beline-diline dindar, doğru yolla tam inancı dirilten, lakapları yüce, büyük kişilerin övüncü Pervâne-i muazzam, adalet Asaf'ı, savaş aslanı, ordunun öncüsü, padişahlarla sultanların özü doğru gerçek dostu, emniyet ve âmânı sağlayan, anılışı yüce, düşüncesi ince, soyu-boyu, aslı-nesli güzel, işin sonunu gören, kâfirlerle şeytanların köklerini söken, zamanın Nizam-ül Mülkü, erenleri seven, öz doğruluğu madeni bulunan, şeklindeki hitaplarla hitap etmektedir.

2.3.2.2. Mevlâna'nın Mektuplarının Pervâne'ye Gönderilme Nedenleri

Mevlâna, Pervâne'ye gönderdiği yirmi beş mektuptan onbirini maddi yardım talep etmek amacıyla, dördünü adaletin temini için, dördünü iş isteme ricasıyla, üçü teşekkür amacıyla, biri vergi affı istemek için ve gönderdiği bir mektubunu da, Pervâne'nin seferden dönüşünü kutlamak için yazmıştır.

Mevlâna, gönderdiği mektuplardan onbirini Pervâne'den maddi yardım talep etmek amacıyla yazmıştır. XXXI. mektupda oğlu Emîr Alîm Çelebî için yardım istemektedir (Mevlâna, 1999: 49). Mevlâna LXXXVIII. mektubunda Çelebî

Hüsameddîn'in masraflarına, giderlerine yardım etmesi için Pervâne'ye ricada bulunmaktadır (1999: 120). LXXII. mektup Seyyîd Şerefeddîn'e yardım ricasında bulunmuştur (Mevlâna, 1999: 110). LXXXIV. mektup, mektubu kendisine getiren ismi belirtilmeyen şahsa yardım için yazmıştır (Mevlâna, 1999: 126). LXXXV. mektup, Çelebî Hüsameddîn'in oğlu Sadreddîn için Pervâne'den yardım ricasıyla yazılmıştır (Mevlâna, 1999: 127). Mevlâna LXXXVI. mektubunda Pervâne'den zikir meclisinde bulunan birkaç derviş için yardım istemektedir (1999: 128). XCVI. Mektup, Çelebî Hüsameddîn'in damadı Nizameddîn'e yardım ricasıyla yazılmıştır. (1999: 141). Dua ve selamlarla başlayan CXVI. mektubunda işleri bozulan Nizameddîn'e yardım etmesi için yazmıştır (Mevlâna, 1999: 174). Mevlâna LXIII. mektubu İhtiyâreddîn ve İmâdeddîn için yazmış ve bu şahıslarla Pervâne'ye göndermiştir. Bu mektupta öğrenim gören bu iki gencin birkaç dirhem olan elbise paralarının kesildiğini bildirmiş ve Pervâne'den yardım istemiştir (1999: 96). Mevlâna XXXVII. mektupta borçlu olan bir şahsı bağışlaması halinde kendisini çok mutlu edeceğini ve çok dua edeceğini yazmıştır (1999: 55). Mevlâna, Pervâne'ye yazdığı XLII. mektubunda Moğolların katır istediklerini beyân etmiştir (1999: 64).

Mevlâna, Pervâne'ye gönderdiği mektuplardan dördünü adaletin temini amacıyla yazılmıştır. XXVII. mektup, Pervâne'ye cevaptır. Ayrıca bu mektupta Mevlâna, bazı şahısların Pervâne'nin kendilerini bağışlaması, lütuflarda bulunması için Mevlâna'dan yardım istemeleri üzerine yazılmıştır (1999: 44). Mevlâna XLIII. mektubu *"oğlumuz*" diye hitap ettiği Nizameddîn'in affı için yazmıştır. Pervâne'nin Nizameddîn'i affetmesi halinde kendisine çokça dua edeceğini ve Allah katında yüzlerce lütuf göreceğini yazmıştır (1999: 65). Nizameddîn'in kim olduğuna dair tam bir kesinlik yoktur. Sipehsâlâr (1977: 150), Nizameddîn-i Hattât diye tanınan bu kişiyi Mevlâna'nın halifelerinden biri olarak göstermektedir. Eflâkî, Kuyumcu Selâhaddîn'in kızı Hediye Hâtun'un eşi olarak bildirmektedir (II, 2001: 310-312).

Mevlâna LI. mektubunu kendisiyle ilgilenen ve yakını olarak gösterdiği Kerîmeddîn Mahmûd için Pervâne'ye yazmıştır. Kerîmeddîn Mahmûd ile birlikte gönderdiği bu mektupta Bektemüroğlu Kerîmeddîn'in bir töhmet altında bırakıldığını, bu şahsın Pervâne tarafından yargılanıp bağışlanmasını rica etmektedir

(1999: 78). Mevlâna LXXXII. mektubu, Pervâne'ye bağlı olan kişilerin Mevlâna'nın "*aziz, kız kardeş*" olarak vasıflandırdığı bir hanımın zaviyesine yerleştiklerini, orayı konak haline getirip oradaki şahıslara kötü davrandıklarını yazmış ve bu konuda yardım istemek için yazmıştır (1999: 124).

Mevlâna, gönderdiği mektuplardan dördünü Pervâne'den iş isteme amacıyla yazmıştır. Çelebî Hüsameddîn'in de selamı olduğu LXVIII. Mektup, Mevlâna'nın övdüğü "*oğlumuz*" diye vasıflandırdığı Hamîdeddîn aracılığı ile Pervâne'ye gönderilmiştir. Mevlâna mektubunda Nusretüddîn'e ait olan tekkenin bu zâta verilmesini yazmıştır (1999: 103).

Mevlâna XCIX. mektubunda, Pervâne'den "*oğlumuz*" diye vasıflandırdığı Hüsâmeddîn'e bir işe girmesi için ricada bulunmaktadır (1999: 146).

CI. mektup, Mevlâna'nın yakınlarından olduğunu belirttiği Şemseddîn adlı şahıs için Pervâne'ye yazdığı tavsiye mektubudur (1999: 150).

Mevlâna CXIV. mektubunu Pervâne'ye bir hayli övdüğü Şemseddîn'e bir iş vermesi için yazmıştır (1999: 172).

Mevlâna, CXX. mektubunda *"Oğlumuz*" dediği "*Müderrislerin baş tacı"* olarak vasıflandırdığı Müderris Mecdeddîn'i tavsiye etmiştir. Mektubu götüren Mecdeddîn'i ev halkından göstermiş ve onu övmüştür (1999: 180).

Mevlâna, Pervâne'ye gönderdiği yirmi beş mektuptan üçü teşekkür amacıyla gönderilmiştir. Bunlardan, gönderilen II. Mektup, Çelebî Hüsâmeddîn'in oğlu Sadreddîn için yaptığı yardımlardan dolayı teşekkür amacıyla yazmıştır (1999: 4). XVI. mektup Emir Seyfeddîn'i affeden Pervâne'ye ailesi, oğulları ve akrabaları adına teşekkür için yazılmıştır (1999: 28). XXX. mektubunda, Pervâne'ye dualarda bulunmuş ve Pervâne'nin kendisine gönderdiği selamlara teşekkür için yazmıştır (1999: 48).

Mevlâna, Pervâne'ye gönderdiği bir mektubu vergi affı istemek için yazmıştır. Mevlâna XXVI. mektubu, Eflâkî'nin Melike Hâtun'un eşi olduğunu bildirdiği

Şihabeddîn'in alış veriş için Sivas'a gitmesi gerektiğini fakat Bac vergisinden dolayı sıkıntı çektiği için bu vergiden affı için yazmıştır (1999: 44).

Mevlâna, Pervâne'ye gönderdiği CXXXVII. mektubu, Pervâne'nin seferden dönüşünü kutlamak için yazmıştır (1999: 207).

Mevlâna, Pervâne'den müritlerinin ve halkın maddi yardım, iş ve adalet isteme ricalarını, mektuplarla iletmek amacıyla yazmıştır. Bazı mektuplarını da teşekkür ve tebrik amacıyla yazmıştır. Mevlâna, diğer mektuplarında olduğu gibi Pervâne'ye gönderdiği mektuplarında girişte muhatabına uygun hitap kısmıyla başlamış, dua, istek, övgü ve nasihatle devam etmiş, fakat mektupları, insanlara yardım etmek amacıyla göndermiştir. Mevlâna yazdığı mektuplarla ümerâ ile halk arasında aracı olmuştur.

2.3.2.3. Mektuplarda Mevlâna'nın Pervâne'ye Yaklaşımı

Mevlâna, XXVI. mektupta; Pervâne'ye şunları ifade eder: *"Bu duacının selamını, duasını okuduktan sonra ısrarlarımdan, baş ağrıtmalarımdan dolayı utanmakta olduğumu da bilin; sizi anıp durmadayım; lütuflarınıza şükürler etmedeyim."* (1999: 43).

Mevlâna, LI. mektupta; *"Bu birbiri üstüne baş ağrıtmalarımızı da ma'zur görün; çünkü "Tatlı suyun başı kalabalıktır."* (1999: 78).

Mevlâna, LXVIII. Mektupta*; "Bu özü doğru duacı, kutlu tapınıza, mektuplarla, yazılarla, zahmet vermemeyi son derecede istemekte ama ihtiyaç sahipleri; zamanın yılların sonuna dek daimi olsun; o bengi sudan, o kutluluklar Kevserinden başka bir yerde, bir kaynak göremediklerinden, size başvuruyorlar"* (1999: 102).

Mevlâna, CXVI. mektupta; Pervâne'ye çok isteklerde bulunduğu için utandığını söylemiştir. Mevlâna mektubunda şu ifadeleri kullanmıştır: *"Devlet ve Din Muin'inin mektuplarımla başını ağrıttığımdan ve ona ısrarlarda bulunduğumdan çok mu ama çok utanıyorum"* (1999: 173).

Mevlâna, LXXVIII mektupta; *"Boyuna, Pervâne Bik'in yaptığı hayırları duyuyoruz; bütün halka, afet yollarını kapatıp, hele muhtaçlara sadakalar vererek yaptığı iyilikleri işitiyoruz. Bu duacının, boyuna isteği; hayırlararınızın büyük ve faydası çok yerlere, müstehak olanlara harcanmasıdır. (….) Böylece de hayır tohumlarınız, en hayırlı tarlalara ekilmeli ki şaşılacak meyvalar versin* (1999: 120).

Mevlâna, XXVII mektupta; Pervâne'ye olan sevgisini şu şekilde ifade etmiştir:

> Sevgimi ve duamı, gösterişle karışmasın diye bildirmek istemedim, ama Allah rahmet etsin, esenlik versin, Mustafa'nın emrine uyup bildiriyorum. Mustafa, mescitte oturuyordu; birisi, mescidin kapısı önünden geçti. Dostlardan biri, ey Allah elçisi dedi, şu geçen kişiyi seviyorum ben. Mustafa, kalk buyurdu, bu sevgiyi ona bildir. Bildirmede gösteriş âfeti olsaydı, o Âdem'in de, âlemin de en ince şeylerini bilen, asla bu bildiriş için fetvâ vermezdi (1999: 55).

Mevlâna, Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'a gönderdiği CXXXVII. mektubu, onun seferden dönüşünü kutlamak için yazmıştır. Mektubunu şu beyitlerle süslemiştir:

"Cennetin de seninledir, cehennemin de.

Özüne bak da, ciğerde cehennemler gör, gönülde cennetler.

Erler, tan yeri dolaylarında gönül gibi sefer ederler;

Ne konaklara bağlıdır onlar, ne palana, deveye bakarlar."

Darmadağın olan saltanat, şeytanın şomluğundan darmadağın olmuştur;

Gene saltanat Süleyman'ın oldu, oldukça da dilerim, böyle olsun." (1999: 207).

Mevlâna, devrinde bir padişah gibi hüküm süren Pervâne'ye Cenab-ı Hakk'ın bir insana kendi padişahlığını verdiğini ülkeleri ve şehirleri emrine verdiğini, padişahların adını minberin üstünde okuttuğunu, gümüş ve altın paralara adını kazıttığını yani isteyenlere her türlü bağışlarda bulunduğunu yazdığı II. mektubunda şu sözleri ifade eder:

> Ululandıkça ululansın, mülk ıssı yüce padişah, birisine dünya mülkünü verir; başına yücelik tacını kor; saltanat tahtına oturtur onu. Ülkeleri, şehirleri onun buyruğuna râmeder; baş çekenlerin gönüllerini, kendileri isteseler de, istemeseler de ona bağlar; hazineleri, askerleri, onun dileklerine feda eder; o da hazinelerin lütfuyla, askerlerin kahriyle, kendi padişahlığını isteyenlere bağışlarda bulunur; minberin üstünde, hutbede adını okutur; gümüş, altın, bütün paralara adını, damgasını bastırır (1999: 4).

Mevlâna, Pervâne'ye bütün bu ihtişamın, dünyanın nimetlerinin boş olduğunu, bu saltanatın geçici olduğunu verdiği gece ve gündüz örneği ile şu şekilde açıklar:

> Fakat pek az bir zaman içinde, önüne ön olmayan mühendisin toprak levhine çizdiği bu çizgileri, gene o mühendis, her gece yok eder durur; çünkü "Bir delil olan geceyi giderdik" (İsra, 17/12) denmiştir. Gecenin habersizliği içinde ne emir kalır, ne memur; ne hâkim kalır, ne mahkûm: ne efendi kalır, ne kul. Bu çizgilerin, bir tek mühendisin eline mahkûm olduğunu bilsinler diyedir bu. Gerçekten bir koku almadılar mı da, herkes bu durmayan, bu ebedi olmayan saltanat dalgıcının, ebedi saltanatı, ebedi tacı - tahtı, askeri - hazneyi bildirme için bir numune, bir usturlap olduğunu anlasın, bilsin diye hepsini ölüm gecesiyle yok eder. Çünkü her hayâl, bir gerçeğin numunesidir; her rüya, bir yoruşun numunesi (1999: 4).

Mevlâna, Pervâne'ye bütün bu yaşantının bir rüyadan ibaret olduğunu, bu rüyanın sonunun iyi biteceğini fakat Pervâne'nin Allah'a kavuşmak için özlem duyması, onun razılığını istemesi ve yoksulların gönüllerini alması gerektiğini şu şekilde açıklar:

> Beylerin padişahı ulu Pervâne'nin, meleklere, peygamberlere yaraşan yüce himmetini sarf etmesi, zevali olmayan Tanrı'ya kavuşmak için özlemler çekmesi, ibadette, itaatte bulunması, Tanrı razılığını istemesi, yoksulların gönüllerini alması her işin sonunu düşünmesi, Tanrı'nın vaatlerine dayanması da bir rüyadır; bu rüyanın yorumu, Tanrı tapısında biricik olan o zatın yüce mertebeye erişeceğidir, tam yardıma kavuşacağıdır, iyi bir son elde edeceğidir. Allah yüceliğini ebedi kılsın; güzel huyları, olgunluğuna tanıktır. Ona bağışlanan bu başarı kutluluğunun sonu gelmesin, bu kutluluk kesilmesin (1999: 4).

Mevlâna, mektubunu esas gayesine gelir, gecikmemesi gerektiğine değinir. Bütün diğer mektuplarında sözlerini bir ayet, hadis veya bir şiir ile desteklediği gibi burada da bu gecikmeyi bir hadisle ve devamında da bir beyitle destekler: *"Aziz oğlumuz Sadreddîn'e lütuflar buyrulmuş; öğrendik, şükürler ettik; umarız ki gecikmez. "Geciktirmede, hayır için afetler vardır, geciktirme. Namazı, vakti geçmeden kılın, tez olun." Nâipler, nerden verelim, nasıl edelim derler"*.

"Ustan, aşktır senin; oraya varınca,

Zati o, hâldiliyle sana söyledi mi, dediğini yap" (1999: 4).

Mevlâna, Pervâne'ye Hakk ehline yardım etmeyen münafık insanların Kur'an'da *"Dileseydi Allah doyururdu onu, biz mi doyuralım"* dediklerini Yüce Allah'ın onlara, *"Göklerin hazineleri de Allah'ındır, yeryüzünün hazineleri de; ama münafıklar bilmiyorlar"* şeklinde cevap verdiğini belirtir (1999: 5).

Mevlâna, zor durumda kalan ihtiyaç içindeki insanlara yardım etmenin önemini Pervâne'ye şu şekilde ifade eder:

> Bilmezler ki bu, onları sınamak içindir. Çünkü bu kulların razılığı, bizim razılığımızdır; kendi razılığımızı, onların razılıklarında gizlemişizdir. Düzenlerle yedi kat göğe ağsan razılığımızı bulamazsın; İblis gibi kahır durağında kalakalırsın. Kendi havana, kendi hevesine uyup gönül alçaklığı etsen de, ta öküzün, balığın sırtına insen, gene razılığımızı bulamazsın. Tanrı: "Yerime sığamadım, göğüme sığamadım da ancak mü'min kulumun gönlüne sığdım" der. Yani razılığımı, onların razılığına verdim; onların razılığını ara. Çünkü akıllı, devletli, o kişidir ki her şeyi, benim koyduğum yerde arar (1999: 5).

Mevlâna, Pervâne'ye hayatın gayesini, bu dünyanın gece gündüzden ibaret bir rüya olduğunu ve bu dünyada nasıl yaşaması gerektiğini ifade etmiştir. Yere ve göğe sığamayan Cenab-ı Hakk'ın, kulun gönlüne sığdığı için insanın, bu dünyada değerlilerin en değerlisi olduğunu, onu razı etmenin Allah'ı razı etmek olduğunu, bu nedenle onların ihtiyaçlarını gidermenin en önemli görev olduğunu yazmıştır. Mevlâna, Pervâne'ye mektuplarıyla yol gösteren bir mürşit, etrafında her kesimden insanların türlü istekleriniin giderilmesi için bir aracıdır. Allah yolunda çalışan

gerçek anlamda ihtiyacı olan insanların dertleriyle dertlenen, dertlerine derman olan bir babadır. Zamanının zor durumda kalan insanlarının ihtiyaçlarını gidermek için kurulmuş bir yardım vakfının başkanı gibidir. İnsanlar ona her türlü isteklerini iletirler o da gerçek ihtiyaç sahibi insanlar için referans olan bir aracıdır (1999: 4-5).

Mevlâna'nın Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman ile ilişkileri, Mevlâna'nın kendi eserleri olan, *"Fihi Ma Fih"* ve *"Mektubat"* ışığında ortaya çıkarılmaya çalışıldıktan sonra, üçüncü bölümde de bu konu ile ilgili menâkıbnâmelerde yer alan rivayetler incelenmeye çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MENKIBELERE GÖRE MEVLÂNA VE PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN

3. MENKIBELERE GÖRE MEVLÂNA VE PERVÂNE MU'İNÜ'D-DÎN SÜLEYMAN

Mevlâna'nın Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman ile ilişkilerini konu alan iki menkıbe kitabı vardır. Bunlardan biri Ahmed Eflâki'nin yazdığı *"Menâkıbü'l-Ârifîn"* (Ariflerin Menkıbeleri) ile Feridun bin Ahmed-i Sipehsâlâr'ın kaleme aldığı *"Mevlâna ve Etrafındakiler"* adlı eserlerdir.

Eflâki, Menâkibu'l-Arifin'de Mevlâna'nın, devrin ileri gelen yöneticileri ve Selçuklu otoriteleriyle olan ilişkisini, bize oldukça canlı bir şekilde nakletmiştir (Paydaş, 2007: 25). Bu eserde Eflâki, Mevlâna'nın Pervâne ile ilişkileri hakkında ayrıntılı ve önemli bilgiler rivayet etmektedir. Mevlâna'nın Pervâne ile ilişkileri hakkında en teferruatlı bilgiler Eflâki'de yer almakta fakat Sipehsâlâr *"Mevlâna ve Etrafındakiler"* adlı eserinde Mevlâna'nın Pervâne ile ilişkileri ile ilgili çok az rivayete yer vermektedir.

3.1. Mevlâna ve Pervâne'nin İlk Tanışma Dönemleri İle İlgili Rivayetler

Pervâne, kendi döneminde yaşayan bütün ulema ile yakın ilişkiler kurmuştur. O, diğer âlimlerle olduğu gibi Mevlâna ile de aynı ilişkileri kurmak istemiş, fakat diğer âlimlerden gördüğü yaklaşımı görememiştir. Pervâne'nin, Mevlâna'yı kendince imtihan etmek istemesi ve Mevlâna'nın tavrı karşısında şaşkınlık göstermesi sebebiyle aşağıda rivayet edilen olay ilk tanışma dönemleriyle ilgili olmalıdır.

Eflâki'nin rivayetine göre Pervâne, Mevlâna'yı kendince imtihan etmek ister. Bu olay Mevlâna ile Pervâne'nin ilk tanıştığı sıralardadır, çünkü Pervâne, Mevlâna'yı deneyerek onu tanımaya çalışmaktadır. Tarikat büyüklerinin de bulunduğu bir toplantıda Sema'dan sonra bir sofra kurulur. Pervâne'nin işaretiyle Mevlâna'yı imtihan etmek ve onun ne yapacağını görmek amacıyla altın bir kâsenin içine altın dolu bir kese yerleştirip bunu pirinç pilavının altına gizlemişlerdir. Kâse Mevlâna'nın önüne koyulur ve Pervâne de Mevlâna'yı helal paradan yapılmıştır

diyerek pilavdan yemesi için teşvik eder. Gönül gözüyle yapılanların farkında olan Mevlâna birdenbire Pervâne'ye: "*Bu tiksinilen yemeği, bu tiksinilen kap içine koymak ve Tanrı erlerinin önüne getirmek icra ve idaresi tedbire ihtiyaç gösteren bir dinin ve insanlık mezhebinin dışındadır. Tanrı'ya çok şükür olsun ki, O, bize kâse ve keselerden tam bir feragat bağışlamış ve bizi bu gibi şeylere doyurmuş ve kandırmıştır"* diye bağırır ve şu gazeli söyleyerek Sema'ya başlar: *"Tanrı hakkı için ne yağlıya, ne tatlıya, ne altın kaseye meylim vardır"* (Eflâki, I, 2001: 374-375).

Bu olay ile Mevlâna'nın büyüklüğünün farkına varan Pervâne, yaptığı hatanın farkına vararak özür dilemiş, kâseleri ve keseyi dağıttırmıştır.

Bu rivayet Mevlâna ile Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'ın ilk karşılaşmaları olarak tespit edilmektedir. Pervâne'nin daha sonraki görüşme taleplerinde Mevlâna'nın doğrudan kabul etmeyerek bazı gerekçelerle geri çevirdiğine rastlanır.

Eflâki, Pervâne'nin bekletilmesi hadisesi ile ilgili iki ayrı rivayete yer vermektedir. Bu hadiselerden biri Fîhi Mâ Fîh'in onuncu bölümünde de geçmektedir (Mevlâna, 2001: 31). Pervâne'nin bekletilmesi hadisesini Eflâki, Sultan Veled'i kaynak göstererek, Fîhi Mâ Fîh'de anlatılanlara benzer bir şekilde aktarır. Eflâki, Pervâne'nin bekletilme hadisesiyle ilgili Sultan Veled'in şunları söylediğini rivayet etmiştir:

> Bir gün Mu'inü'd-Dîn Pervâne Mevlâna'yı ziyarete gelmişti. Ben Pervâne'nin yanında çok oturdum. Pervâne, babamın gelmesini bekliyordu. Ben kendisine mazeretler beyan edip: "Mevlâna çok defa benim Tanrı ile birçok işlerim, hallerim ve istiğraklarım olur. Emirler ve dostlar beni her zaman göremezler, onlar kendi halleri ve halkın işleriyle meşgul olsunlar. Biz gider kendilerini görürüz, buyurmuştur" dedim. Pervâne tevazu gösterdi, (fakat) bu sırada birdenbire Mevlâna çıkıp geldi. Pervâne baş koydu ve: "Bahaeddîn Hazretleri, benden son derece özürler diledi. Ben kulunuz Mevlâna Hüdavendigar'ın bize geç gelmesinden bana şöyle bir işaret olduğunu sezdim; bununla siz demek istediniz ki, Ey Pervâne! Muhtaç bir kimsenin beklemesi ne kadar büyük bir zahmettir. İşte sizin geç gelmenizden benim bu faydam oldu." dedi. Bunun üzerine Mevlâna: "Bu düşünceniz çok güzeldir. Fakat öteden beri kaide ve adettir: Mesela: Birisinin kapısına çirkin bir dilenci gelse, onun sesini tekrar

> işitmemek ve yüzünü görmemek için ona bir şey verip yolcu ederler. Fakat güzel yüzlü ve güzel sesli bir dilenci gelse ona hemen bir ekmek parçası verip yolcu etmezler. Belki, onun güzel sesini işitmek için kendisine yalvarıp yakarma ile: "Ekmek pişinceye kadar biraz sabredip dur" derler. Bizim de geç gelmemizin sebebi, sizin yalvarmanızın, aşkınızın ve niyazınızın Tanrı erlerine hoş gelmesi ve bunları daha ziyade işitmek istemeleridir ve istedik ki bu ziyaretin, Tanrı yanında daha çok kabul edilsin" buyurdu (Eflâki, I, 2001: 500-501).

Mevlâna, bu sözleriyle Pervâne'yi sevgisinden beklettiğini söylemiş, Pervâne de bu sözler karşısında Mevlâna'ya: *"Bu kulunuz Hüdavendigar'ın kapısına gelmesi, herkesin benim de kullarınızdan ve kapınızın hizmetçilerinden olduğumu bilmesi içindir" diye* cevap verir. Pervâne, ayrılırken Hüsameddin Çelebi'nin evine götürülüp paylaştırılmak üzere Mevlâna'nın müritlerine altı bin sultani verir (Eflâki, I, 2001: 501-502).

Eflâki, Pervâne'nin bekletilmesi hadisesi ile ilgili bir başka rivayetinde Pervâne, yanında ileri gelen ümerâ olduğu halde Mevlâna'yı ziyarete gelir. Mevlâna meydanda yoktur. Pervâne, yanındaki emirlerle birlikte uzun süre bekler ve ne yapacaklarını şaşırırlar. Mevlâna hala ortalıkta görünmediği için Pervâne'nin hatırından şu sözler geçer:

> Emir sahibi olan adaletli emirleri, din büyüklerinin ve yakin ilmi şeyhlerinin aziz ve muhterem tutmaları onlar için bir can kuvveti bir yardım olur… O inayetin ışığı sayesinde de emirler, (halkı) irşat etmek ve hidayete ulaştırmak yolunu bulur. Acaba Mevlâna'nın bu gibi emir ve meliklerden kaçmasının sebebi nedir? Hâlbuki zamanın şeyh ve bilginleri emirlerin iltifatlarını mumla arıyor ve bunun için ölüyorlar. Mevlâna ise bizden, cennetliğin cehennemden ve uçan kuşun tuzaktan kaçması gibi kaçıyor (Eflâki, I, 2001: 446).

Bu sırada Mevlâna, birdenbire medresenin toplantı yerinden çıkarak şu hikâyeyi anlatır:

> Sultan Said-i Mes'ud-i Gazi Mahmud Sebüktekin bir gün kalkıp şeyh Ebu'l Hasan-ül Harakani'nin ziyaretine gitti. Vezirler ve devletin ileri gelen adamları İslam Sultanı'nın gelmekte olduğunu şeyhe haber vermek için önceden koştular. Şeyh hiç

> tınmadı. Sultan adamları ile beraber hanikahın bahçe kapısına kadar geldi. Hasan-i Meymendi gelip şeyhin yanına girdi ve baş koyduktan sonra: "Tanrı rızası, arkadaşların menfaati ve sultanın hatırı için kapıya kadar zahmet et de, saltanatın namus ve şerefi lekelenmesin" dedi. Şeyh hiç yerinden kımıldamadı. Sultan, şeyhin odasının kapısına kadar geldiği vakit, vezir ileri koşup şeyhe: "Ey din ulusu! Sen Kur'an da "Tanrı'ya, onun elçisine ve sizden emir sahibi olanlara itaat ediniz" ayetini okumadın mı? Emir sahiplerine hürmet göstermek onları ağırlamak vacip olan vazifeler cümlesindendir. Hususu ile böyle evliya karakterli olan padişaha (hayli hayli lazımdır) dedi. Şeyh cevabında "Tanrı'ya itaat ediniz"e o kadar daldık ve battık ki, daha: "Elçisine itaat ediniz"e bile başlamadık; nerede kaldı ki, emir sahiplerine" buyurdu. Bunun üzerine sultan baş koyup halis bir mürit oldu. Sultan (ve maiyeti) ağlayarak şeyhin huzurundan çıktılar.

Mevlâna bu hikâyenin anlattıkran sonra Pervâne'ye, tacını, tahtını kulluk uğruna terkeden İbrahim Ethem'i örnek vererek kulluk ve efendilik ile ilgili şu gazeli söyler:

> Sema vaktinde, aşk mutribi "Kulluk bağdır, efendilik baş ağrısıdır" dedi. Padişahlık ve kulluk anlaşıldı. Âşıklık, bu kayıtlardan kurtuldu. Aşk ve aşıkın mezhebi ve milleti yetmiş iki milletinkinden başkadır. Padişahların tahtı, aşk ve aşığın tahtı yanında, tahtadan bir kerevettir. Dünya padişahları nefislerinin ve tabiatlarının kötülüklerinden, kulluk şarabının kokusunu bile almadılar. Yoksa İbrahim Ethem gibi şaşkın ve başı dönmüş bir vaziyette durmadan saltanatı yıkıp harabederlerdi.

Mevlâna'nın bu sözlerinden sonra Pervâne ve yanında bulunan bütün ümerâ ağlayıp eseflenerek oradan ayrılırlar (Eflâki, I, 2001: 446-447).

Bekletilme hadisesi ile ilgili bu rivayetler, Pervâne'nin Mevlâna ile ilk tanıştığı döneme ait olmalıdır, çünkü Pervâne, tam olarak tanıyamadığı Mevlâna'nın bu tavrını yadırgamış, ziyaretine gittiği bütün şeyhlerden büyük bir itibar ve ilgi gördüğünden olsa gerek, Mevlâna'nın kendisini karşılamayıp kapıda bekletmesinden dolayı büyük bir şaşkınlık yaşamıştır. Mevlâna bu tavrının sebebini çok güzel bir hikâyeyle sonuçlandırmış, Pervâne'yi hakikate çağırmış ve padişahlığa değil aşka, Allah'a kul olmaya davet etmiştir.

3.2. Pervâne'nin Mevlâna'ya Olan Saygısı ve Sevgisi İle İlgili Rivayetler:

Eflâki'nin bir rivayetinde bir gece Pervâne'nin evinde, bilginler ve emirlerin olduğu büyük bir Sema vardır. Mevlâna gece yarısına kadar Sema'ya dalmıştır. Uykusu gelen Pervâne, Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn'in kulağına eğilerek: *"Hüdavendigar'a bir an dikkat et de büyüklere hizmette bulunabilmem için azıcık uyuyup kuvvetleneyim"* diye söyler. Sema sırasında Mevlâna birdenbire şu gazele başlar:

"Ey can! Bir gece uyumasan ve hicranın kapısını çalmasan ne olur?
Dostların hatırı için bir gece sabahlasan ne olur?
Süleyman,"Karınca, Süleyman olsun" diye karıncaların tarafına gelirse ne olur?
İlk göz, seninle aydınlanırsa, şeytanın gözünün körlüğü ne olur?"

Mevlâna'nın gönül kulağı ile duyduklarından ve söylediklerinden etkilenen Pervâne şaşkınlık geçirmiş ve sabaha kadar uyumamıştır (Eflâki, II, 2001: 113).

Başka bir rivayette Sipehsâlâr'a göre *"Buzagu"* Eflâki'ye (I, 2001: 324-325) göre *"Baba Merendi"* adında birine Sultan IV. Kılıç Arslan mürit olmuştur. Kılıç Arslan, Buzagu'nun tavır ve davranışlarını inceleyince, onun halktan biri ve anlattıklarından da boş bir şahıs olduğunu görmüş ve onu ziyarete geldiğine pişman olmuştur. Bu olay Mevlâna'ya anlatılır, Mevlâna: *"Kolaydır, eğer onun başka bir baba ve şeyhi oldu ise biz de başka bir oğul seçeriz."* diye cevap verir. Bu sözü Sultan IV. Kılıç Arslan'a haber verirler ve Sultan da Pervâne'den çare bulmasını ister. Pervâne *"Hüdavendigar hazretlerinin Sema'dan başka hiçbir şeye gözü yoktur. Çare bir Sema tertip edip onları çağırmaktan ibarettir"* diye çözüm bulmuş ve Pervâne Sema toplantısında güzel sözlerle aracı olarak Mevlâna'dan özür dilemiştir. Mevlâna da hazırlanan yemek sofrasına: *"Tanrı'ya yemin ederim ki, ne yağlıya, ne tatlıya, ne o altın dolu keseye, ne de o altın kaba meylim vardır diyerek"* oturmamıştır (Sipehsâlâr, 1977: 88).

Eflâki'nin bir başka rivayetinde Pervâne, vezir Tacü'd-Dîn'in oğlunu Konya'da kadı yapmak ister. Bu zat Pervâne'ye kadılık makamını kabul etmesi için, rebabı halk arasından kaldırması şartıyla birlikte toplam üç şart öne sürer. Pervâne: *"Her iki şartı taahhüt ediyorum ve bunları yapabilirim, fakat rebabı kaldıramam; çünkü o hayli büyük bir padişahın eseridir"* diye cevap vermiştir (I, 2001: 637).

Diğer bir rivayette Pervâne, dönemin ileri gelenlerini bir meclise çağırmış ve Mevlâna'yı da davet etmiştir. Sema bittikten sonra Mevlâna, abdesthane'ye gitmek için Muhammed Hadim'den bir ibrik ister. Pervâne de Mevlâna'ya hizmet etme şerefini elde etme adına ibriği Muhammed Hadim'den üç bin dirhem vererek satın alır. Pervâne, Mevlâna'yı elinde ibrikle abdesthanenin kapısında beklemiştir. Pervâne, abdesthanenin kapısında ibrikle beklemeyi bir şeref olarak görmüş, Mevlâna'ya saygısını bu şekilde göstererek değer vermiştir (Sipehsâlâr, 1977:87; Eflâki, I, 2001: 546-547).

Pervâne, Mevlâna'ya duyduğu saygıyı, onun babası Sultan-ül Ulema Bahaeddin Veled'in vefatından sonra onun kabrinin üzerine bir kubbe inşa etmek istemesiyle de gösterir. Ancak Mevlâna: *"Mademki, senin yapacağın kubbe feleklerin kubbesinden daha güzel olmayacaktır, o halde bırak da onun mezarı bu gökkubbesiyle kalsın, bundan vazgeç"* diyerek Pervâne'nin isteğini kabul etmemiştir (Eflâki, II, 2001: 142).

Pervâne, Mevlâna'ya duyduğu sevgi ve saygıdan dolayı Sema sırasında uyumamış, rebabı yasaklamamış, abdesthanenin kapısında ibrikle beklemeyi bir şeref olarak görmüştür. Pervâne, Mevlâna'ya olan saygısını, babası Sultan-ul Ulema'nın kabrine bir kubbe inşa ettirmek istemesiyle de göstermiştir.

3.3. Mevlâna'nın Pervâne'ye Verdiği Tavsiyeler

Eflâkî, Sultan Veled'e dayanarak; Pervâne'nin bir gün Mevlâna'ya nasihat ve öğüdünü almak için ricada bulunduğunu anlatmaktadır. Mevlâna bir zaman düşündükten sonra başını kaldırıp: *"Emîr Mu'inü'd-Dîn, Kur'an'ı ezberlediğini duydum"* der. O da: *"Evet"* diye cevap verir. Mevlâna: *"Ayrıca hadîsler hakkındaki Câmi-ül Usûl'ü de Şeyh Sadreddin hazretlerinden dinlediğini duydum"* diye

sözlerine devam eder. Pervâne'nin: *"Evet"* diye cevap vermesi üzerine Mevlâna: *"Mademki, Tanrı ve onun elçisinin sözlerini okuduğun, gerektiği gibi bahsettiğin ve bildiğin halde o sözlerden nasihat alamıyorsun ve hiçbir âyet ve hadîsin muktezaınca amel edemiyorsan, benim nasihatimi nasıl dinler ve ona nasıl uyarsın?"* diye söylemiştir. Bu sözlerin ardından Pervâne ağlayarak kalkıp gitmiştir (Eflâki, I, 2001: 344).

Bu rivayet ile Pervâne'nin dini bilgisi hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Pervâne'nin Kur'an-ı Kerim'i ezberlediğini ve dini bilgisini artırmak için de Sadreddin Konevi'nin hadis derslerine katıldığını öğrenmekteyiz. Fakat Mevlâna kendisinden nasihat isteyen Pervâne'yi ezberlediği ayetleri ve dinlediği hadisleri amel etmediği için eleştirmiştir.

Bir başka rivayette Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman, Hatıroğlu Şerefeddin ve Ziyaeddin ile birlikte Mevlâna'yı ziyarete gelmiş öğüt dinlemek için ısrarda bulunmuştur. Mevlâna: *"Emir Mu'inü'd-Dîn muktedirsen, hiç gevşeklik göstermeden dört kıbleye hizmet et ve o dört kıbleye hizmet etmeği kendine gerekli bil"* diye söylemiş, Pervâne de: *"Biz bir kıble biliyoruz, diğer üçü hangileridir"* diye sormuştur. Mevlâna şu cevabı vermiştir:

> Bunlardan birincisi namaz kıblesidir ki günde beş defa yüzünü ona çevirirsin. İkincisi dua kıblesi olan gökyüzüdür. İhtiyaç düştüğü vakit yüzünü dua kıblesine çevirir ve ağlayıp sızlanarak kendi arzunun yerine gelmesi için ricada bulunursun. Üçüncüsü padişahlardır: Padişahlar yoksulların ihtiyaçlarının kıblesi ve mazlumların sığınağıdırlar. Bir mazlum ve çaresiz kimse senin tarafına yüzünü çevirdiği vakit, onun ihtiyacını yerine getir ki, yüce Tanrı da senin din ve dünya ihtiyacını yerine getirsin. "Elinden geldiği kadar kimsenin kalbini kırmamağa çalış, Çünkü bu yolda dikenler çoktur." "Muhtaç olan dervişin işini yap; Çünkü senin de ona işlerin düşer." Dördüncüsü Tanrı erlerinin kalbidir. Bu kalp, Tanrı'nın nazarının kıblesidir ve kâinattan da daha yüksek ve yücedir. "Göklerden daha yüksek olan gönül, Abdal'ın veya Peygamberin kalbidir. Velilerin içinde olan mescit herkesin secde ettiği bir mesciddir ve Tanrı da oradadır." Sakın dikkat et de fısk ve fücur taşını o gönüllere atmayasın ve ondan başkası ile de meşgul olmayasın. Eğer sen tam bir samimiyet ve

> ihtimamla Tanrı tarafını tutarsan, yüce Tanrı da din ülkesini, dünya devletini ve ahireti senin için tutar (Eflâki, I, 2001: 672).

Mevlâna önceki rivayette Pervâne'yi tenkit etmiş olmasına rağmen bu rivayette ona, namazlarını kılmasını, ihtiyaçları için dua etmesini, mazlum ve çaresizlerin ihtiyaçlarını giderip kalplerini kırmamasını, velilerin kalb kıblesinde yer alan Cenab-Hakk'ın yoluna tam bir samimiyet ve özenle bağlanmasını nasihat etmiştir. Mevlâna, Pervâne'nin ziyarete geldiği bir başka gün şu hikâyeyi anlatmıştır:

> Bir gün Seyidimiz Mustafa'yı Mücteba (Tanrı'nın selat ve selamı üzerine olsun), bir yolda gidiyordu. Birdenbire bir kemik gördü, onu mübarek eliyle alıp toprağa gömüp gitti. Başka bir kemik daha gördü. O kemiğin üzerine akrep oturmuş, ona eziyet ediyordu. Peygamber, bu kemiğe baktı ve onu gömmeden geçip gitti. Sahabeden biri o hali Peygamberden sordu. Peygamber "İlk gördüğümüz kemik, daima zalimlerin zulmüne uğrayan bir mazlumdu. Acıdım, onu toprağa gömdüm. Bu öteki kemik ise, halkı hiç gözetmeyen ve daima zulümde bulunan bir zalimindi. Yüce Tanrı, onun zulmünün zulmetinden bir akrep yaratmıştır ki kıyamete kadar ona eziyet etsin. Onu gömmem için emir verilmedi. Bende onu öylece bırakıp geçtim ki basar sahipleri gözlerinden gözyaşı dökerek ibret alsınlar ve günahlarından tövbe etsinler ve: "Tanrı intikam sahibi azizdir" (Maide, 5/95) ayetinde buyurulan intikamdan korksunlar" buyurdu. "O halde dişinle günahsızları ısırma. Sakınılamayan darbeyi düşün." "Eğer sen o zayıfı dişinle ısırıp kan içinde bırakırsan, Bunun cezası olarak seni bir diş ağrısı yakalarsa ne yaparsın!"

Mevlâna bu sözlerle Pervâne'yi mazlumlara karşı zulüm, haksızlık yapmaması ve kötü işlerden uzak durması için bir hadis ile uyarmış, bu sözleri işiten Pervâne ağlayarak dışarı çıkmıştır (Eflâki, I, 2001: 682-683).

Yine Mevlâna bir gün Pervâne'ye, *"Derviş'in vücut gemisi, Tanrı'nın tasarrufunda bulunan denizin elindedir, kendi hükmü altında değildir"* diyerek bir söz söylemiş ve insanı gemiye, bu dünyayı da denize benzetmiştir. *"Rüzgârlar gemilerin istemediği şekilde eserler"* şiiriyle bu dünyanın imtihan dünyası olduğunu hatırlatmış ve iyilik yapmanın önemini Pervâne'ye şu şekilde anlatmıştır:

> "Tanrı işlerinde galiptir." (Yusuf, 12/12). Kim "Tanrı istediğini yapar" (İbrahim, 14/27) çehresinin nurunu mütalaa ederse, onun mizacında hiçbir itiraz etmek duygusu kalmaz. O, bütün yaratıklara acır. Tanrı'nın rızası için yapılan iyilik, sırf Tanrı için olan iyilik, güneşin ve ayın nurundan daha iyidir. İyilik yapanın kemiği mezara girer, ama nuru mezara girmez. İşte, dene de güneşin nurunu mezara göm, o yine üste çıkar, aşağıda kalmaz. Bu sözün sonu yoktur. Yani iyilerin iyiliği böyledir. İyi adam, mezara girse de onun iyiliğinin nuru ve iyi adının parıltısı kıyamete kadar parlar. Hayır da güneş gibidir. Daimi olarak gizlenemez (Eflâki, II, 2001: 148-149).

Bir gün Pervâne, Mevlâna'ya*: "Cengiz Han sülalesinin devleti ne zaman sona erecek ve onların akibeti ne olacak?"* diye bir soru sormuş Mevlâna şu cevabı vermiştir:

> Mevlâna'yı Buzurg (yani Bahaeddîn Veled) (Tanrı ondan razı olsun), Harizmşah'ın kötülüğe yüz tutan hal ve hareketlerinden çok incinip Belh'den çıkmaya karar verdiği vakit Tanrı'dan "Müntekim" adıyla bu, şeriatte olmayan şeyleri icad eden adamdan intikam alması için dua etmişti. Çünkü "Tanrı intikam sahibi bir azizdir." (Âl-i İmran, 3/3-Maide, 5/96). Bunun üzerine Tanrı ucu bucağı olmayan Moğol ordusunu doğu tarafından çıkarıp getirdi. Bunlar Belh ve Horasan tahtını harab ettiler… Ve şu ilahi hadisi şahit olarak getirdiler. Tanrı vahy yoluyla Muhammed'e: "Benim bir takım askerlerim vardır. Ben onları doğu tarafına yerleştirdim ve onlara Türk adını verdim. Onları hiddet ve gazab arasında yarattım. Herhangi bir kul, bir ümmet benim emrimi yapmazsa, bunları onların üzerine musallat ederim ve bunlar vasıtasıyla onlardan intikam alırım ilah…" diye bildirdi. O tayfanın devleti, bizim çocuklarımıza, çocuklarımızın çocuklarına, torunlarımıza kötü muamele ettiği ve onlara karşı cefa ve eziyette bulunduğu saygısızlık gösterdiği, zorbalıklardan ve kibirlerinden ötürü bizim neslimizi layıkıyle ağırlamadığı zaman zeval bulur ve Tanrı'nın gayreti mutlaka onları basiret sahiplerine ibret yapar. "Zalimlerin yardımcıları yoktur" (Bakara, 2/273-Âl-i İmran, 3/189-Maide, 5/76) ayeti bunlar hakkında okunur. Herkes zalimlerin nasıl ceza gördüklerini görürler (Eflâki, II, 2001: 581).

Mevlâna, Moğollar nezdinde sorulan bu soruyu zalimin akibetinin hayır getirmeyeceği ve onu takip edenlerinde hayırla karşılaşamayacağını Mesnevi'sinde de yer alan şu cevabıyla belirtmiştir:

> Zalimlerin zulmü karanlık bir kuyudur. Bütün bilginler böyle demişlerdir. Bir insan ne kadar zalimse, kuyusu da o kadar korkunçtur. Adalet beterin beteri olduğunu söylüyor. Sen düşmanlarını korkutan bir filsin, fakat işte Ebabil kuşları ceza olarak gelip yetiştiler. Eğer yeryüzünde bir zayıf, bir mazlum "aman aman" dese bundan gök sakinleri arasına bir gürültü düşer (Mevlâna, I, 2002: 94-95).

Mevlâna'nın bu sözlerini işiten Pervâne ağlıyarak çıkıp gitmiştir (Eflâki, II, 2001: 582).

Pervâne'nin düzenlemiş olduğu bir Semâ meclisinde Semâ'dan sonra bir yemek tertip etmiş, fakat Mevlâna yemeğe elini bile sürmemiştir. Bu durum, Pervâne'yi bir hayli üzmüştür. Pervâne, adamlarına hoşaf yaptırtmış ve Mevlâna yine yememiş ve sakalını tutarak: "*Ey Emir Mu'înü'd-Dîn! Sakalımdan utanmıyor musun? Beni ayakyoluna gitmeye mecbur ediyorsun"* demiş ve: "*Cismani yağlı, tatlı şeyler temiz ve hoş görünür. Fakat bir gece geçtikten sonra bunlar sende pislik olur. Sen cisme değil, ruha gıda olabilecek yağlı ve tatlı şeyler ye ki, kanatların bitsin"* diyerek öğüt vermiştir (Eflâki, I, 2001: 491-492).

Bu rivayette Mevlâna, Pervâne'ye az yemeyi tavsiye etmiş, bedeni değil ruhu doyurmayı tavsiye etmiştir.

Eflâki, Pervâne'nin Sultan Veled'e: *"Mevlâna hazretlerinin bana halvette bilgiler saçmasını ve bu kulu hakkında hususi bir inayette bulunmasını mutlaka istiyorum"* diyerek yalvardığını rivayet etmiştir. Sultan Veled, Pervâne'nin bu isteğini Mevlâna'ya arzetmiştir. Mevlâna da Pervâne'nin bu isteğiyle ilgili: *"O bu yüke tahammül edemez"* diye cevap vermiş, fakat Sultan Veled'in üç kez ısrar etmesi üzerine: *"Ey Bahaeddin kırk kişinin kuyudan çektiği kovayı bir kişi çekemez"* diyerek karşılık vermiştir (Eflâki, I, 2001: 343). Mevlâna, Pervâne'nin alabileceği kadar manevi bilgiler vermiş daha fazlası için bu yüke dayanamayacağını söylemiştir.

Pervâne, kendi ailevi problemlerinin çözümünde de Mevlâna'dan tavsiye istemiştir. Eşi Gürcü Hatun ile Pervâne'nin arası açılmıştır. Divan naipleri Pervâne'yi affetmesi için aracı olmuşlar fakat Gürcü Hatun razı olmamış ve

Pervâne'nin kendisinden istediği her şeyi vereceğine dair üç talakla yemin etmesi şartıyla razı olacağını söylemiştir. Pervâne buna razı olup kabul eder. Gürcü Hatun da kendisini boşamasını şart koşar. Pervâne bu zor durum karşısında ne yapacağını şaşırarak hemen Mevlâna'dan yardım ister. Mevlâna, Pervâne'ye, Gürcü Hatun'un bu isteğini askıda bırakmasını ve her zaman *"Veririm, veririm"* diye söylemesini tavsiye etmiştir (Eflâki, I, 2001: 656).

Bütün bu rivayetlere bakıldığında Mevlâna'nın, Kur'an-ı Kerim'i ezberleyip hadis dersi alan Pervâne'yi öğrendiklerini amel etmemesi sebebiyle tenkit ettiğini ve aynı zamanda ona dini konularda nasihatlerde bulunduğunu görmekteyiz. Mevlâna dini sohbetleriyle vaaz ve nasihatleriyle Pervâne'yi sürekli doğru yola, adaletli davranmaya, insanlara yardım etmeye davet etmektedir. Pervâne'nin de zor duruma düştüğünde hatta kendi ailevi problemlerinde bile Mevlâna'dan yardım istediği görülmektedir.

3.4. Pervâne'nin Yönetimi İle İlgili Rivayetler

Eflâki'nin bir rivayetinde müritlerden bazıları Mevlâna'nın yanında Pervâne'nin adaletinden, hayrat ve hasenatından bahsederek: *"Bu zatın cömertlik timsali olan vücudu ile dünya rahata erişmiştir. Büyük bir emniyet, sonsuz bir feyz ve berekete kavuşmuştur. Onun zamanında bilginler, şeyhler ve fazıllar medrese ve tekkelerde sessizlik ve rahat içinde yaşıyorlar"* diye Pervâne ile ilgili övgülerde bulunmuşlardır. Mevlâna ise bu övgülere: *"Evet, dostlarımız doğru söylüyorlar. Onun hayrat ve hasenatı bu dediklerinden yüz misli daha fazladır. Yalnız burada dikkat edilecek bir şey vardır; bu sizin dediğiniz Kâbe'ye ziyarete giden hacıların hikâyesine benziyor"* diye cevap vermiş ve şu hikâyeyi anlatır:

> Fakir bir adamın bir çöl yolunda devesi hastalandı. Ne kadar uğraştılarsa yerinden kalkmadı. Nihayet onun yükünü başka bir deveye yükledi, onu da orada bırakıp geçip gittiler. Bunlar devenin yanından ayrılır ayrılmaz birçok vahşi ve yırtıcı hayvan onun etrafını çevirdi; fakat hiçbiri deveye yaklaşmadı. Bunu uzaktan gören hacılar kafilesi: "Acaba bu vahşi hayvanlar niçin bu deveyi parçalamıyor da ondan çekiniyor?" deyip şaşa kaldılar. Bunun sırrını anlamak için birisi kafileden arta kaldı. Devenin boynunda bir hamayilin bağlı olduğunu gördü. Hamayili devenin boynundan

> çıkarıp gidince yırtıcı hayvanlar hemen hücum edip deveyi parça parça ettiler. Şimdi biliniz ve haberdar olunuz ki bu dünya işte o deve gibidir ve bu dünyada bulunan bilginler, emirler, fakirler v.s. de bu hac kafilesi gibidir. Bizim vücudumuz, bu âlem devesinin boynuna asılmış hamayile benzer. Bu hamayil onun boynunda oldukça işler yolundadır. Dünya kafilesi de selametle yoluna devam eder. Bu hamayili, "Ey tatmin edilmiş olan nefis, Rabb'ine sen ondan, o da senden razı olduğu halde dön." (Fecr, 89/27-30) mucebince dünya devesinin boynundan çıkardıkları vakit dünyanın ne olacağını ve insanların nereye gideceklerini sultanların bilgi ve kalem sahiplerinin nasıl yok olacaklarını görürsünüz (Eflâki, I, 2001: 280-281).

Bu rivayetten anlaşıldığı gibi Mevlâna'nın müritleri Pervâne döneminde büyük bir emniyet, sonsuz bir bereket dönemine kavuştuklarını, bilginler, şeyhler ve fazıllar medrese ve tekkelerde sessizlik ve rahat içinde yaşadıkları anlaşılır.

Mevlâna Pervâne'nin hayır, hasenatını övmüş ve bir hikâye ile Pervâne dönemini, çölde çöküp kalan hasta bir deveye benzetmiştir. Bu devenin yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanma zamanını kendisinin bu dünyadan göçtükten sonra olacağını belirtir. Nitekim Mevlâna'dan sonra, Pervâne çok huzursuz, sıkıntılı bir dönemin içine girmiş ve Mevlâna'nın ebedi âleme göçmesinden dört yıl sonra öldürülmüştür.

3.5. Pervâne'nin Mevlâna'nın Müritlerine Karşı Tavrı İle İlgili Rivayetler

Pervâne bir gün kendi sarayında divânda, Mevlâna'nın müritlerini şu ifadelerle eleştirmiştir: *"Hüdavendigâr hazretleri, eşi olmıyan bir padişahtır. Onun gibi bir hakikat sultanının asırlar boyunca gelmiş olduğunu sanmıyorum. Fakat müritleri çok mânâsız ve fena insanlardır."* Pervâne bu sözleri söylediği sırada Mevlâna'nın muhiblerinden biri de orada bu sözlerden çok fazla alınarak bu sözleri Mevlâna'ya iletir. Mevlâna'nın bütün müritleri de bu sözden alınmışlardır. Hemen bir tezkere gönderen Mevlâna, Pervâne'ye şunları yazar: *"Eğer benim müritlerim iyi insan olsalardı, ben onların müridi olurdum. Kötü insan olduklarından ahlâklarını değiştirip iyi olmaları, iyiler ve iyi amel eden insanlar sırasına girmeleri için onları müridliğe kabul ettim."* Ve ardından şu beyiti yazar:

"Ben kör değilim fakat bende (bakırı altın yapan) bir kimya var. Ben onun için bu kalp diremi alıyorum."

Mevlâna tezkeresine şu cümlelerle devam eder*: "Babamın temiz ruhu hakkı için şuna kaniim ki, Tanrı onları rahmetine mazhar edeceğini üzerine almasaydı ve makbul kullar sırasına sokacağına kefil olmasaydı, onlar kabule mazhar olmayacaklar ve Tanrı kullarının temiz kalblerinde yer etmiyeceklerdi."* Mevlâna tezkeresini şu gazelle tamamlar:

"Tanrı'nın rahmetine mazhar olmuşlar, kurtulmuşlar; fakat lanetine uğramışlar tedaviye muhtaç hastalardır. İşte biz bu lânetlikleri rahmetlik yapmak için dünyaya geldik."

Pervâne, Mevlâna'nın tezkeresini okuyunca, gelip, özürler dilemiş ve müritlere hediyeler vermiştir (Eflâki, I, 2001: 303-304).

Eflâki'ye göre bir gün Pervâne'nin, Şeyh Sadreddin'in zaviyesinde düzenlediği bir mecliste Mevlâna da bulunmaktadır. Semâ'ya başladıkları vakit mahfil emîri Kemaleddin, Pervâne'nin yanına oturur: *"Mevlâna'nın müritleri acayip insanlardır. Çoğu aşağı tabakadan ve zanaat sahibi kimselerdir. Onun etrafında şehrin ileri gelenleri hemen hemen yok gibidir. Her nerede bir terzi, bir bakkal varsa onu müridliğe kabul ediyor"* diyerek Mevlâna'nın müritleri kötüler. Mevlâna birdenbire mahfil emîri Kemaleddin'e yüksek sesle: *"Ey kahpenin kardeşi! Bizim Mansur, hallaç değil miydi? Şeyh Ebubekr-i Buhârî dokumacı değil miydi? Ve şu öteki kâmil insan camcı değil miydi? Onların sanatları kendi marifetlerine ne ziyan getirdi ki, Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun diyorsun?"* diye karşılık vermiştir. Kendi aralarında konuştukları bu sözleri Mevlâna'nın işitmesinden ve bu beklenmedik sözler ve sert karşılık üzerine Pervâne ve Kemaleddin şaşırmış ve söylediklerinden pişmanlık duymuşlardır (Eflâki, I, 2001: 328-329).

Tüm bu rivayetlerden anlaşılacağı üzere Mevlâna'nın müritleri halkın her tabakasından sıradışı insanlardan oluşmaktadır. Başta Pervâne olmak üzere Türkiye

Selçuklu Devleti ümerâsının da bu durumdan oldukça rahatsız olduğu anlaşılmaktadır.

3.6. Pervâne'nin Hayırseverliği İle İlgili Rivayetler

Eflâki, Mevlâna'nın ihtiyaç sahiplerine yardım etmesi için, her gün Pervâne'ye ve başkalarına en aşağı on ile on iki tezkere gönderdiğini ve hiçbirinin de reddedilmediğini rivayet etmiştir (I, 2001: 567).

Eflâki, bir gün Mevlâna'nın Pervâne'nin evinde yaptığı sohbetin bir kısmını şu şekilde nakleder:

> Bir gün müminlerin emiri Osman b. Affân (Tanrı ondan razı olsun), Mustafa'nın (Selâm onun üzerine olsun) yanında kendi servetinin çokluğundan şikâyet edip nefret gösterdi ve: "Ne kadar zekât veriyor, sadaka dağıtıyor ve fazlasıyla harcıyorsam da servetim daha fazla oluyor. O ilgilerin engellerinden tamamı ile kurtulamıyor ve kayıtsız olamıyorum. Gerçekten can huzurunun ve din olgunluğunun fakirlik âleminde olduğunu biliyorum ve: "Hafifletilmişler, kurtuldular" sözündeki hikmet de fakirliktedir. Nihayet Peygamber hazretleri, bu hususta nasıl bir çare düşünüyor" dedi. Peygamber hazretleri: "Ey Osman, git, Tanrı'nın verdiği nimet için yaptığın şükürde kusur et ve bir zaman onun verdiği nimete karşı nankörlükte bulun ki malın azalsın ve çabucak fakir olasın, hiç de bereketin kalmasın" buyurdu. Bunun üzerine Osman "Ey Tanrı'nın elçisi! Tek olan Tanrı'ya ve onun sonsuz nimetlerine şükretmek, benim canımın enisi ve dilimin virdi olmuştur. Ona alışmışım, nasıl olur da şükretmiyeyim?" dedi. Hazreti Mustafa (Selât ve selâm onun üzerine olsun) buyurdu ki: "Kur'an-ı Mecid'te: "Eğer şükrederseniz nimetinizi arttırırım" (İbrahim, 14/7) âyetini okumadın mı? Yani her türlü kusurdan arı duru olan yüce Tanrı Kelâm-ı Kadim'inde Tanrı şükredenlerin şükrüne fazlasiyle vaitte bulunmuştur ve: "Şükür, nimeti avlamak için bir vasıta, elde bulunan nimeti korumak için de bir bağdır" sözü de benim sözümdür. "Nimete şükretmek, nimetini arttırır. Nimete küfretmek ise, nimetini avucundan çıkarır. Çünkü nimete şükredene fazla nimet verileceği vadedilmiştir. Nitekim secdenin mükâfatı, Tanrı'ya yakınlıktır." O halde ey Osman! Senin için bu zenginlik ve servetten kaçınmak imkânsızdır. Senin malına da asla bir hasar, ziyan ve noksanlık gelmiyecektir. Osman, bu müjdenin şükranesi olarak siyah gözlü, kıvırcık tüylü üçyüz deveyi, üç yüz gaziye gereken teçhizatla birlikte

> Peygamberin gazilerine feda etti. Peygamber hazretleri (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun), mübarek kaldırarak Osman'a dua etti ve: "Ey Osman! Senin verdiğini ve sakladığını Tanrı mübarek etsin" dedi (Eflâki, I, 2001: 335-337).

Bu sohbetin ardından Mevlâna bu hikâyeyi Pervâne için söylediğini buyurmuş ve Pervâne'nin hayırseverliği ile ilgili şunları söylemiştir:

> Tanrı'ya hamd ve minnet olsun ve kuvvet ve kudret de onundur. Zamanımızda da Emîr Muineddin Süleyman, Osman gibi, yüce Tanrı'nın verdiği nimetlere tam bir ciddiyetle şükrediyor, bütün bilginleri, fakirleri, sâlihleri ve arifleri besliyor. Ümmetin bütün müstahak olanlarına türlü yardımlarda bulunuyor ve: "Şefkat, Tanrı'nın mahlûku içindir" sözü gereğince halkı korumayı kendine vâcıp biliyor; daima gönüller Kâbe'sinin etrafını dolaşıyor, velilerin makamlarının hüccetleri olan bu Arafat'ta güzel gayretler gösteriyor. Şüphesiz o da bunların dua ve himmetinin bereketiyle ne tarafa dönse ve nereye el atsa muzaffer ve galip oluyor. Her türlü kusurdan arı duru olan yüce Tanrı da, onun şükrüne karşılık günden güne ona nimet üzerine nimet, devlet üzerine devlet veriyor. O ne kadar lütuf ve inayette bulunsa o nispette nimete mazhar oluyor ve ilerliyor.

Pervâne, Mevlâna'nın bu müjde ve iltifatının ardından sevincinden Mevlâna'nın ayaklarına kapanmış, müritlere, şeyhlere, yetim ve fakirlere bağışlarda bulunmuştur (Eflâki, I, 2001: 337-338).

Pervâne'nin hayırseverliğine delil olarak Eflâki yine bir rivayetinde, Mevlâna'nın dostlarından biri, iki veya üç yüz dinara yakın borçlanmıştır ve ödemeye gücü yoktur. Tüm ailesi ile Mevlâna'ya gelip bu hususta Pervâne'nin borca indirim yaptırması veya biraz mühlet verdirmesi için rica etmiştir. Mevlâna derhal bir pusula gönderip Pervâne'den yardım istemiştir. Pervâne de, *"Bu işin divanla ilgisi vardır"* demiştir. Mevlâna ona cevap olarak, *"Devler Süleyman'ın hükmündedirler. Süleyman devlerin hükmünde değildir"* diye yazılmasını emretmiştir. Pervâne'nin adı Süleyman olduğu için çok sevinip bu cevaptan haz duymuş, pusulayı öpmüş ve o kişinin borcunu da indirmiştir. Mevlâna duâlar edip, *"Mu'inü'd-Dîn Pervâne'nin alnında Süleyman'a ait bir nûr vardır. Eğer bu nûr*

gözükmek isterse Şark ve Garp ülkesini kaplar" diye söyler. Bunun üzerine, *"Bu nûr ne nûrdu"* diye sorarlar, Mevlâna, da *"Bu nûr bizim aşkımızın nûrudur"* diye cevap verir. Müritler bunu Pervâne'nin kulağına ulaştırırlar, Pervâne de bunu işitince çok sevinip hediyeler göndermiştir (I, 2001: 405-406).

Bir başka rivayette, medresede büyük bir Sema vardır. Zamanın şeyhlerinden Fahreddin-i Iraki o anda cezbelenip hırkası düşmüş bir halde dolaşarak bağırıyor ve Mevlâna da diğer bir köşede Sema yapıyordur. Semadan sonra, Ekmeleddin Tabib: *"Hüdavendigar, şeyh Fahreddin-i Iraki hakikaten bundan sonra hoş rüyalar görecek"* der. Mevlâna *"Eğer başını bu tarafa çevirip uyarsa."* diye buyurur. Mevlâna'nın müsaadesi ile Pervâne, Şeyh Fahreddin-i Iraki'yi Tokat tarafına çağırır ve onun için yüksek bir tekke yapılmasını emreder. Fahreddin-i Iraki o tekkenin şeyhi olur. Şeyh Fahreddin-i Iraki'nin daima medresenin Sema'ında hazır bulunduğu ve Mevlâna ile ilgili: *"Hiç kimse Mevlâna'yı gerektiği gibi anlayamadı. O bu dünyaya garip olarak geldi, garip olarak gitti"* diye söylediği rivayet edilir. Fahreddin-i Iraki şu beyiti söyler:

"Dünyaya geldi, Bize bir iki gün yüzünü gösterdi, Fakat öyle çabuk gitti ki, Kim olduğunu bile bilemedim (Eflâki, I, 2001: 618-619).

Bütün bu rivayetlerden Pervâne'nin evine sürekli olarak başta Mevlâna olmak üzere zamanın şeyhlerini davet ettiği, ikramlarda bulunduğu, sohbetlerine katıldığı ve bu şeyhler için her türlü yardımlarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu davetlerin yanında onlar için tekke yaptırmış ve onların her türlü isteklerini yerine getirmiştir. Bu yaptığı yardımlardan dolayı Mevlâna, Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman'a zamanın Hz. Osman'ı gibi, bütün bilginlere, fakirlere, sâlihlere ve ariflere her türlü yardımlarda bulunduğu şeklinde iltifatlarda bulunmaktadır.

3.7. Mevlâna'nın Vefatından Sonra Pervâne'nin Tavrı İle İlgili Rivayetler

Eflâki'nin rivayetinde Mevlâna'nın vefatından sonra bazıları Pervâne'ye gelerek: *"Sema haramdır. Mevlâna'nın zamanında Sema yaptığı ve bunun kendisine özgü olduğunu kabul ediyoruz; fakat şimdi, onun bu âdeti arkadaşlarına geçti. Onlar bu bid'ate sarılıyor ve aşırı dereceye vardırıyorlar. Sizin, önayak olup asıl ve esası*

olmayan böyle bir bid'ati yasak etmeniz gerekir" diye ısrarda bulunurlar. Pervâne de bu meseleyi Sadreddin Konevi'ye anlatır. Konevi de, Mevlâna'nın şan ve şerefi hakkında manası sağlamsa, bu konuda müdahalede bulunmaması gerektiğini, Allah dostlarının bu çeşit bid'atleri peygamberlerin sünneti gibi olduğunu söyler. Bu sözler üzerine Pervâne de herhangi bir müdahale de bulunmaz (II, 2001: 149-150).

Mevlâna'nın vefatından sonraki başka bir rivayette Alemeddin Kayser türbenin üstüne benzeri görülmemiş bir kubbe yapmak istemiştir. Sultan Veled'ten de müsaade alır, fakat sadece otuz bin dirhem parası vardır. O gece sarayın duvarına çıkar ve Mevlâna'dan beyitler okur. Bunun üzerine Pervâne ve eşi Gürcü Hatun gözyaşı döküp, Alemeddin Kayser'e türbeyi yapması için seksen bin dirhem verir ve Kayseri'nin gelirlerinden de elli bin dirhem tahsis eder. Bu suretle bu günkü türbenin ilk hali inşa edilmiştir (Eflâki, II, 2001: 381-382).

Mevlâna'dan sonra Eflâki'nin bir başka rivayetinde Pervâne Kayseri'de yaptırdığı medreseye Sultan Veled'i de davet eder. Sultan Veled'in verdiği vaazdan sonra Pervâne, Mevlâna'ya olan sevgisi nedeniyle Sultan Veled hakkında şunları söyler:

> Bahaeddîn Hazretleri hiçbir söz söylemese, açıklamaya, anlatmaya girişmese de, onun Mevlâna'nın sevgili oğlu, onun sırrının çocuğu ve Sıddık-ı Ekber'in tertemiz neslinin özü olması yine keramet sayılmaya yeter. Bütün nasihat ve öğütlerin (mevaiz) esası, onları sevmektir; bütün teatlerin hülasası dervişler hakkındaki gerçek itikadımızdır. O mübarek hanedana saygı göstermek, bütün mümin erkek ve kadınlara vacip olan şeyler cümlesindendir. Bu kanatları yanmış miskin Pervâne'nin, o sultanın inayetinden mahrum kalmaması ve onun merhametine, inayetine ulaşmışlardan olması umulur (II, 2001: 403-404).

Bu rivayetlerden anlaşılacağı üzere Pervâne, Mevlâna'nın ebedi âleme göç ettikten sonra ona olan saygı ve sevgisini devam ettirmiştir. Türbenin yapımı ile ilgili yardım etmiş ve Sultan Veled'e olan saygısının sebebinin Mevlâna'nın oğlu olduğu için olduğunu söylemiştir. Pervâne, Mevlâna'nın ebedi aleme göçmesinden sonra kendisini kanatları yanmış miskin bir Pervâne'ye benzetmiştir.

SONUÇ

Pervâne Mu'inü'd-Dîn Süleyman, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol egemenliği altında bulunduğu bir dönemde, vezir olan bir babanın oğlu olarak devlet hizmetine girmiş, zekâ ve siyasetinin yanında dönemin şartlarını da kullanarak serleşkerlik, emir-i haciplik, pervanelik ve vezirlik gibi görevleri yapan bir devlet adamıdır.

Pervâne, siyasetinde ihtiraslarına göre hareket etmiş, kendi hâkimiyetini kurmak için rakiplerini her türlü yolu kullanarak safdışı bırakmış ve Moğolların temsilcisi olarak da kendi devrini kurmuştur. Pervâne'nin Mevlâna tarafından eleştirilen Moğollarla birlikte, şahsi fikir ve planlara dayalı hareket etme siyaseti iflâs edince hem kendisi hem de ülke elden gitmiştir.

Mevlâna, ümerâ ile ilişkilerin nasıl olması gerektiğini eserlerinde ayrıntılı olarak ele almış ve bunu hayatında uygulamıştır. Denilebilir ki; Mevlâna'nın Pervâne ile ilişkilerinde din merkezî önemdedir ve esasen Mevlâna, ümerâ ile ilişkilerinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) çizdiği sınırlar içerisinde hareket etmiştir.

Bu çalışmanın gösterdiği gibi, Mevlâna, Pervâne arasında karşılıklı saygı ve sevgiye dayalı bir dostluk vardır. Mevlâna'nın eserlerinden ve menkıbelerden anlaşıldığına göre Pervâne, Mevlâna'nın sık sık dini sohbetlerine katılmıştır. Mevlâna, bu sohbetlerinde Pervâne'ye hayatın gayesini, bu dünyanın gece gündüzden ibaret bir rüya olduğunu ve bu dünyada nasıl yaşaması gerektiğini ifade etmiştir. Mevlâna, Pervâne'ye, yere ve göğe sığamayan Cenab-ı Hakk'ın, kulun gönlüne sığdığı için insanın, bu dünyada değerlilerin en değerlisi olduğunu, onu razı etmenin Allah'ı razı etmek olduğunu söyleyerek ayet, hadis ve hikâyelerle onu insanlara yardım etmeye teşvik etmiştir.

Mevlâna, Pervâne'yi siyasetinde olduğu gibi dini yaşantısında da eleştirmiştir. Mevlâna, Pervâne'yi devlet yönetiminde şahsi fikir ve planlara dayalı, Moğol yanlısı bir siyaset izlemesinden dolayı tenkit etmiş, Kur'an-ı Kerim'i ezberleyip hadis dersi almasına rağmen öğrendiklerini amel etmemesi sebebiyle de eleştirmiştir.

Mevlâna, Pervâne'yi eleştirmesinin yanında Moğolların kötülüklerine engel olarak, Müslümanların güven içinde ibadetlerle meşgul olmalarını sağlamak amacıyla malını, bedenini feda ederek çalışmasından dolayı desteklemiş ve moral vermiştir. Mevlâna, Pervâne'ye siyasetinde ve dini yaşantısında nasıl hareket etmesi konusunda yol göstermiş; ona içinde bulunduğu durumdan kurtulması için yapması gerekenleri anlatmıştır. Mevlâna, Pervâne'ye, Cenab-ı Hakk'tan ümidini kesmemesi, yüce Allah'ın ve Peygamberimizin emir ve tavsiyelerine göre hareket etmesi konusunda nasihat etmiştir. Mevlâna'nın bütün bu nasihatlerine rağmen Pervâne, yanlışa devam etmiş söylenenleri anlamamış ya da kendi bildiği şekilde anlamıştır.

Mevlâna, dini sohbetleriyle, vaaz ve nasihatleriyle, yazdığı mektuplarla Pervâne'yi halka hizmete, adaletli davranmaya, insanlara yardım etmeye, sürekli doğru yola ve hakikate çağırmış, padişahlığa değil aşka, Allah'a kul olmaya davet etmiştir.

Mevlâna sadece dönemindeki insanların manevi mimarlığı için çalışmamıştır. Mevlâna, Moğolların vergileri ve baskıları ile çaresizlik içerisine düşmüş olan insanların bu dünyadaki maddi ihtiyaçlarını temin etmek için de yardım etmiştir. Bu yardımı ümerâ ile halk arasında köprü vazifesi görerek yapmıştır. Bu konuda kendisine en büyük yardımı şüphesiz Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman yapmıştır. Pervâne, Mevlâna'nın bütün isteklerini yerine getirmiştir. Bu yaptığı yardımlardan dolayı Mevlâna, Pervâne'yi zamanın Hz. Osman'ına benzeterek iltifat etmiştir.

Pervâne, Mevlâna'nın ebedi âleme göç ettikten sonra ona olan saygı ve sevgisini devam ettirmiş türbenin yapımında yardım etmiş ve Sultan Veled'e olan saygısının sebebinin Mevlâna'nın oğlu olduğu için olduğunu söylemiştir. Pervâne, Mevlâna'nın ebedi aleme göçmesinden sonra kendisini kanatları yanmış miskin bir Pervâne'ye benzetmiştir.

Mevlâna, Pervâne'ye olan sevgisinin sebebinin bu dünya için olmadığını, sözlerinin ve ziyaretlerinin Pervâne'ye olan sevgisinin miktarını göstermediğini belirtmektedir. Mevlâna sözleri ve ziyaretleri faydalı hale getirenin Cenab-ı Hakk olduğunu ve kendisinin de ziyaret edilecek yanının, bir benliğinin kalmadığını, ziyaretine gelenlerin de kendi düşüncelerinde yarattıkları Mevlâna'yı ziyarete geldiklerini, kendisinin Cenab-ı Hakk'ta bütün varlığını yok ettiğini ifade etmiştir.

Bu çalışma bize göstermiştir ki; Mevlâna, dönemindeki insanların hem maddi hem de manevi ihtiyaçları için çalışmıştır. Bu dünyaya geliş amacını güneş gibi herkese can vermek, herkese yararlı bir işte bulunmak olarak belirleyen Mevlâna, ülkenin en buhranlı zamanlarında esaret altında kalan, çok zor şartlar altında ümitsizce yaşamaya çalışan, hem ümeranın hem de halkın maddi, manevi huzuru için çalışmış ve yol göstericisi olmuştur.

KRONOLOJİK CETVEL

1075 Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması

1086 Süleyman Şah'ın ölümü

1092 I. Kılıç Arslan'ın Türkiye Selçuklu Devleti tahtına oturması

1097 I. Haçlı Seferi ve İznik'in kaybedilmesi

1107 I. Kılıç Arslan'ın ölümü

1110 Sultan Şahinşah'ın Türkiye Selçuklu Devleti tahtına oturması

1116 Sultan Şahinşah'ın kardesi Mesut tarafından öldürülmesi ve Sultan I. Mes'ud'un Türkiye Selçuklu Devleti tahtına oturması

1152 Mevlâna'nın babası Sultan-ül Ulema Bahaeddin Veled'in Belh'de dünyaya gelmesi

1155 Sultan I. Mes'ud 'un vefat etmesi ve II. Kılıç Arslan'ın tahta oturması

1176 II. Kılıç Arslan'ın Miryakefalon Savaşında Bizans'ı ağır bir yenilgiye uğratması

1192 Sultan II. Kılıç Arslan'ın ölümü ve I. Gıyasü'd-Dîn Keyhüsrev'in (I. Keyhüsrev) tahta oturması

1196 I. Keyhüsrev'in I. Saltanat Döneminin sona ermesi ve II. Rüknü'd-Dîn Süleyman Şah'ın tahta geçmesi

1204 II. Rüknü'd-Dîn Süleyman Sah'ın Gürcistan seferine çıktığı sırada ölümü

1205 I. Keyhüsrev'in ikinci kez devletin başına geçmesi

1207 Mevlâna'nın Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmesi

1211 I. Keyhüsrev'in vefatı ve I. İzzü'd-Dîn Keykâvus'un tahta çıkması

1212 Mevlâna beş yaşında iken, babası Bahaü'd-Dîn Veled, ailesi ve müritleriyle birlikte Belh'ten göçmesi

1217 Bahaü'd-Dîn Veled, ailesi ve müritleriyle birlikte kısa süreliğine Şam ve Malatya'da kalmaları

1218 Mevlâna ve ailesinin dört yıllığına Erzincan yakınlarındaki Akşehir'de kalmaları

1219 I. İzzü'd-Dîn Keykâvus'un ölümü ve I. Alaü'd-Dîn Keykubad'ın tahta geçmesi

1222 Bahaü'd-Dîn Veled, ailesi ve müritleriyle yedi yıllığına Larende'de (Karaman) kalmaları

1224 Mevlâna'nın Gevher Hatun'la evlenmesi

1226 Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled'in, Karaman'da dünyaya gelmesi

1229 Mevlâna'nın babası Bahaü'd-Dîn Veled'in, Selçuklu hükümdarı Alaü'd-Dîn Keykubad'ın daveti üzerine ailesiyle birlikte Karaman'dan Konya'ya gelmesi

1231 Mevlâna 24 yaşında iken babası Bahaü'd-Dîn Veled'in Konya'da ebedi âleme göçmesi

1232 Bahaü'd-Dîn Veled'in müridi Muhakkık-ı Tîrmizî'nin, Kayseri'den Konya'ya gelmesi

1237 I. Alaü'd-Dîn Keykubad'ın vefatı, Sultan II. Keyhüsrev'in tahta oturması

1239 Moğolların Suğdak'ı işgali

1241 Mevlâna'nın 1244 yılına kadar Halep ve Şam'daki eğitimini tamamlayarak Konya'ya dönmesi

Mevlâna'nın hocası Tirmizî Kayseri'de Hakk'a yürümesi

Babailer isyanı

1242 Baycu Noyan'ın Erzurum'u işgal ve tahrip etmesi

1243 Kösedağ Savaşında Selçukluların Moğollar tarafından ağır bir yenilgiye ve bozguna uğratılmaları

1244 Şems-i Tebrizî'nin Konya'ya gelişi (29 Kasım)

1245 Sultan II. Keyhüsrev'in ölümü

1246 Mevlâna ile Şems'in dostluğundan incinen halkın Şems'e eziyet etmeleri üzerine onun Konya'dan ayrılışı (11 Mart)

Sultan II. Keykâvus'un tahta çıkması (ilk müstakil saltanatı)

Sultan'ın Moğolistan'a davet edilmesi, ancak onun yerine kardeşi Kılıç Arslan'ın Moğolistan'a gönderilmesi

1247 Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled'in, Şam'a giden Şems'i babasının isteği üzerine gidip getirmesi.

Şems'in Kimya ile evlenmesi

Mevlâna'nın ricasıyla Konya'ya getirilen Şems'in bir daha ortaya çıkmayacak şekilde kaybolması veya öldürülmesi

1249 Şems'in kayboluşundan sonra Mevlâna'nın Konyalı Kuyumcu Selâhaddin Zerkûbi'yi onun yerine koyarak, halife seçmesi

Moğolistan'dan aldığı yarlığ ile dönen IV. Kılıç Arslan'ın Sivas'ta saltanatını ilanetmesi, Celalü'd-Dîn Karatay'ın bunu kabul etmemesi üzerine kardeşler arasındaki mücadelenin savaşa dönüşmesi

Sultan Hanı savaşı'nı kazanan Celalü'd-Dîn Karatay'ın üç kardeşi müşterek saltanat tahtına oturtması

1252 Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Erzincan serleşkeri (subaşı) olması

1254 Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Sultan II. Keykâvus'un hizmetine girip Emir-i Hacib (Melikü'l Hüccab) olması

Moğolların Sultan II. Keykâvus'u ikinci kez Moğolistan'a çağırması, ancak II. Keykâvus'un bu sırada Celalü'd-Dîn Karatay'ın ölümünü bahane ederek yerine Alaü'd-Dîn Keykubad'ı göndermesi ve onun yolda şüpheli bir şekilde ölümü

Sultan IV. Kılıç Arslan'ın Sultan II. Keykâvus'a karşı taht mücadelesini kaybedip Burgulu Kalesine hapsedilmesi

1256 Baycu Noyan'ın Anadolu'yu ikinci kez istila etmesi ve Sultan Hanı Savaşı

1257 Sultan II. Keykâvus'un önce Antalya'ya sonra da İstanbul'a gidip İznik Rumlarına sığınması

Sultan IV. Kılıç Arslan'ın tek başına Selçuklu tahtına oturması

Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Pervâne olması

1258 Selâhaddin Zerkubi'nin ebedi âleme göçmesi (29 Aralık)

Sultan II. Keykâvus'un İznik Rumlarının yardımıyla hükümdarlığını ilan etmesi ve Sultan IV. Kılıç Arslan'ın geri çekilmesi

1259 II. Alaü'd-Dîn Keykubad ile birlikte Karakurum'a giden devlet adamlarının

Mengü Han'dan aldıkları yarlığla geri dönmeleri ve Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın da etkisiyle Hülagü'nün bu yarlığa göre devleti iki sultan arasında paylaştırması

İki kardeş sultanın birlikte Tebriz'e gidip Mengü Han'a bağlılıklarını bildirmeleri

1260 VI ciltlik, 25632 beyitlik Mesnevî'nin yaklaşık 8 yıl sürecek yazımına başlanması

Sahib Şemsü'd-Dîn Mahmut Tuğrai'nin ölümü ile IV. Kılıçarslan'ın, Hülagü'nün yarlığı ile Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ı, II. Keykâvus'un da Sahib Fahrü'd-Dîn Ali'yi vezir yapması

Moğol ordusunun ilk kez mağlûbiyet alması; Moğolları Mısır Memlük sultanı Baybars'ın Ayn Calût Savaşı'nda yenmesi

1261 Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Aksaray'a gelip Sultan II. Keykâvus'un veziri Fahrü'd-Dîn Ali'yi kendi üzerindeki vezirliği de ona bırakmak suretiyle Kılıç Arslan'ı tek başına tahta oturtması

Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın kışkırtmasıyla Hülagü ve Sultan II. Keykâvus'un arasında başlayan gerginlik Hülagü'nün Sultan II. Keykâvus'u huzuruna çağırması ancak Sultan II. Keykâvus'un bunu reddetmesi üzerine Moğol ve Sultan IV. Kılıç Arslan kuvvetlerinin Sultan II. Keykâvus'un üzerine yürümesi ve Sultanın Antalya'ya sığınması

Altun-Aba Savaşında Sultan II. Keykâvus'un kuvvetlerinin savaşı kaybetmesi

1262 Mevlâna'nın ikinci oğlu Alâeddin Muhammed'in Hakk'a yürümesi

Mesnevi'nin yazılmaya başlanması

Sultan II. Keykâvus'un, Sultan Baybars'la ittifak yapması, Sultan II. Keykâvus'un İstanbul'a sığınması ve Sultan IV. Kılıç Arslan'ın tek başına Selçuklu tahtına sahip olması

Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Anadolu'yu Sultan II. Keykâvus taraftarlarından temizlemesi

Türkmenlerin Sultan II. Keykâvus'un ardından Bizans'a gitmeleri

1263 Bizans imparatoru Mihael'in Sultan II. Keykâvus'u Hülagü'nün baskısı ile Enez Kalesine hapsetmesi ve Sultan II. Keykâvus taraftarlarını dinlerini

değiştirmeye zorlaması itiraz edenlere de işkence yapması
Pervâne'nin Ali Bahadır'ın son teşebbüsünü Arslandoğmuş vasıtası ile kırmak ve Şah Melik'i ortadan kaldırmak suretiyle, Sultan II. Keykâvus taraftarlarını
tamamen temizlemesi

1264 Mevlâna'nın Mesnevisini yazmasında büyük etken olan Hüsamettin Çelebi'nin vefat eden Selâhaddin Zerkubi'nin yerine geçip, Mevlâna'nın en yakın dostu ve halifesi olması

Mesnevi'nin 2. Defterine başlanması
Memlük ve Altınordu devletlerinin Bizans'a karsı ittifakı
Berke Han'ın gönderdiği ordunun Sultan II. Keykâvus'u kurtarması ve oğullarıyla birlikte Kırım'a götürmesi

Sultan II. Keykâvus'un Altınordu Hanlığındaki sürgün ve gurbet hayatının başlaması

1265 Sultan IV. Kılıç Arslan ve Pervâne'nin tahta çıkan Moğol Hanı Abaka Han'ı tebrik için Tebriz'e gitmeleri ve bağlılıklarını bildirmeleri, Pervâne'nin Sinop fethi için yarlığ alması

1266 Pervâne'nin Sinop'u zapt edip mülkiyetine geçirmesi.
Pervâne'nin Moğolların desteğiyle Sultan IV. Kılıç Arslan'ı öldürmesi ve küçük yaştaki oğlu Sultan III. Keyhüsrev'i tahta çıkarıp hâkimiyeti ele alması
Pervâne'nin Vezir Isfahanlı Şemsü'd-Dîn Mehmet gibi II. Keyhüsrev'in dul karısı Gürcü Hatun ile evlenmek suretiyle fiilen hükümdar rolü oynamaya başlaması

1271 Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın Putperest Moğolların Müslüman Memlüklere karşı mücadelesinde ve kendi aralarındaki çatışmalarında, sayısı azaltılmış Selçuklu askeri ile İlhana hizmet etmesi ve bundan dolayı Anadolu kamuoyunda eleştirilmesi
Sultan II. Keykâvus'un Fahrü'd-Dîn Ali'ye yazdığı mektupla yardım istemesi ve Pervâne'nin Fahrü'd-Dîn Ali'yi tutuklatıp Osmancık kalesine hapsetmesi
Fahrü'd-Dîn Ali'nin oğlunun Abaka Han ile görüşerek babasını kurtarması
Pervâne'nin Fahrü'd-Dîn Ali'yi vezirlikten uzaklaştırdıktan sonra bu makamı

kendi damadı Mecdü'd-Dîn Mehmed'e vermesi, sivil ve askeri bütün mevkilere yakın adamlarını yerleştirmesi

1272 Sultan Veled ile Fatma Hatun'un (Selahaddin Zerkub'un kızı) oğlu Ulu Arif Çelebi'nin doğumu

1273 Mevlâna'nın ebedi âleme göçmesi

1274 Fahrü'd-Dîn Ali'nin Abaka Han'a giderek muhakeme edilmesi ve vezirliğe iade edilmesi

Pervâne'nin, Abaka'nın kardeşi Acay'ın aşırı mali talepleri ve zulmü yüzünden, Moğollara sadakatten ilk defa ayrılarak Baybars'la gizlice mektuplaşıp yardım istemesi

1275 Pervâne'nin, Bire kuşatmasına katıldığı sırada Baybars'la ikinci defa temas kurması ve mektup taşıyan elçilerin Moğollar tarafından yakalanması

1276 İlhanlı Hanı Abaka'nın Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman başta olmak üzere devlet adamlarını yanına çağırtması ve devlet adamlarının bu davete icabet etmeleri

Hatıroğlu isyanı, Karamanoğulları isyanı ve Akşehir savaşı

Hatıroğlu Şerefü'd-Dîn'in, idamından önce yargılanması sırasında Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın da Baybars'la mektuplaştığını açıklaması

1277 Sultan Baybars'ın Moğollara karşı Anadolu seferine çıkması ve Selçuklu tahtına oturması ve Pervâne'den gerekli desteği alamaması üzerine tekrar Şam'a geri dönmesi

Abaka'nın bunun intikamını almak maksadıyla Anadolu'ya gelip Kayseri halkını katletmesi

Abaka Han'ın bazı kumandanlarının da ısrarıyla Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ı yakınlarıyla birlikte Aladağ'da öldürtmesi

Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman'ın oğlu Mu'înü'd-Dîn Mehmed tarafından Pervâneoğulları Beyliği'nin kurulması

1279 Sultan II. Keykâvus'un Kırım'da vefatı

1284 Mevlâna'nın ölümünden sonra onun makamına oturan Hüsâmeddin Çelebi'nin 11 yıl süren bu görevinden sonra vefatı. Sultan Veled'in şeyh postuna oturması

1297 Mevlâna'nın üçüncü oğlu Emir Âlim'in hakka yürümesi

1304 Mevlâna'nın kızı Melike Hatun hakka yürümesi

1312 Mevlevîliğin yolunu tanzim edip yayan Mevlâna'nın, en büyük oğlu Sultan Veled'in Hakk'a yürüyüşü

1322 Pervâneoğulları Beyliği'nin ortadan kalkması.

KAYNAKÇA

KUR'AN-I KERİM, (2011); *Kur'an-ı Kerim Meali*, (Çev.: Elmalılı M. Hamdi Yazır), Tuğra Kitap, İstanbul: Ayfa Basın Yayın.

AKSARAYİ, Kerimüddîn Mahmud, (1943); *Musameretu'l-Ahbar*, (trc.: M. Nuri Gençosman - Feridun Nafiz Uzluk), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ANONİM, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, (nşr. Feridun Nafiz Uzluk), Ankara: 1952

AYDIN, Mehmet, (1986); Hz. Mevlâna'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı, *II. Milli Mevlâna Kongresi-(Tebliğler),* No: 2, 3-5 Mayıs 1986, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, s. 286.

BAL, Mehmet Suat (2005); Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası; II. Keykâvus Dönemi, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 24, S. 38, Ankara: s. 240.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, (1981); *el-Camiu's-Sahih, C I,* İstanbul: s. 123.

CAN, Şefik, (2006); *Mevlâna, Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri*, 6. baskı, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul: Özener Matbaası.

CANAN, İbrahim, (1993); *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte* C V-XVI, Akçağ Yay., İstanbul: Feza Gazetecilik A.Ş.

DEVELLİOĞLU, Ferit, (1993); *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

DTS (Dini Terimler Sözlüğü), (2009); Editör: Ahmet Nedim Serinsu, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

EFLÂKİ, Şemsü'd-Dîn Ahmed, (2001); *Menâkıbü'l-arifin*, *Âriflerin Menkıbeleri C I-II*, (çev.: Tahsin Yazıcı), 3. baskı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul: Serler Matbaacılık.

ERSAN, Mehmet - ALİCAN Mustafa, (2013); *Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı, Türkiye Selçukluları*, Timaş Yayınları, 1. baskı, İstanbul: Sistem Matbaacılık.

FÜRÛZANFER, Bediuzzaman, (1963); *Mevlâna Celaleddîn*, (çev.: Feridun Nâfiz Uzluk), 1. baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

GREGORY, Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), (1999); *Abû'l- Farac Tarihi, C I-II, Abû'l-Farac Tarihi, C II* (çev. Ömer Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

GÖLPINARLI, Abdulbaki, (1959); *Mevlâna Celaleddîn,* İnkılap Kitabevi Yayın San. Ve Tic. A.Ş., İstanbul: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri.

İBNİ BİBİ, (1941); *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi,* (Farsça Muhtasar Selçuknamesi'nden), (çev.: M. Nuri Gençosman, Feridun Nâfiz Uzluk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Basımevi.

_____, (1996); *El- Evâmirü'l-Alaiyye fi'l-Umuri'l-Alaiyye, C II (Selçukname),*(trc. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Basımevi.

KARAKÖK, Tunay, (2014); Sinop Hâkimi Bir Beylik: Pervâneoğulları Beyliği (Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Durumu Hakkında Bir Değerlendirme), *Asia Minor Studies,* C II, Sayı: 3, Ocak 2014, s. 36-37.

KAYAOĞLU, İsmet, (1989); Mevlâna'nın Konya'daki Sosyal Muhiti, *IV. Milli Mevlâna Kongresi (Tebliğler),* 12-13 Aralık 1989 Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, s. 57.

KAYMAZ, Nejat, (1970); *Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

KESİK, Muharrem, (2006); Mu'înü'd-Dîn Süleyman Pervâne, *DİA, C* XXXI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 91-93.

_____, Muharrem, (2007); Pervâneoğulları, *DİA, C* XXXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 245.

KOCA, Salim, (2010); Türkiye Selçuklu Tarihine Damgasını Vuran Menfur Bir Cinayet: Sultan I. Alaeddîn Keykubad'ın Zehirlenmesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* Sayı, 27, s. 361.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, (2012); *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar,* 12. Baskı, Akçağ Yay. Ankara: Erek Matbaası.

KÜÇÜK, Osman Nuri, (2007); *Mevlâna ve İktidar, Yöneticilerle İlişkileri Ve Moğol Casusluğu İddiaları,*1. baskı, Rumi Yayınları, Konya: Meltem Ofset.

LEWİS, Franklin D., (2010); *Mevlâna Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, (çev.: Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan), 1. baskı, Kabalcı Yay., İstanbul: Ayhan Matbaası.

MEVLÂNA Celaleddîn, (1937); *Anadolu Selçukileri Gününde Mevlevi Bitikleri 2, Mevlâna'nın Mektupları,* (nşr.: Feridun Nafiz Uzluk, dzl.: Ahmed Remzi Akyürek), İstanbul: Sebat Basımevi.

_____, (1992); *Divan-ı Kebir,* C I, (çev.: Abdulbaki Gölpınarlı), 1. baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

_____, (1995); *Külliyât-ı Dîvân-ı Şems*, C I-II, (nşr.: Bediüzzamân Furûzânfer), Tahran, 1374 hş./1995 (IV. Baskı), II, 1387, Rubai: 1331.

_____, (1999); *Mevlâna Celaleddîn Mektuplar,* İnkılap Kitabevi Yayın San. Ve Tic. A.Ş., İstanbul: Anka Basım.

_____, (2001); *Fîhi Ma Fîh ,* (çev.: Abdulbaki Gölpınarlı), Konya ve Mülhakatı Eski Eserler Sevenler Derneği Yayını, Konya: Altunarı Ofset Ltd. Şti.

_____, (2002); *Konularına Göre Mesnevi Tercümesi* C I-II, (çev.: Şefik Can), 4. baskı, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul: Özener Matbaası.

_____, (2006a); *Divan-ı Kebir, Seçmeler* C II, (çev.: Şefik Can), 2. baskı, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul: Özener Matbaası.

_____, (2006b); *Fîhi Ma Fîh ,* (çev.: Meliha Ülker Tarıkahya/Anbarcıoğlu), Konya ve Mülhakatı Eski Eserler Sevenler Derneği Yayını, Konya: Altunarı Ofset Ltd. Şti.

_____, (2013); *Fîhi Ma Fîh ,* (trc.: Ahmed Avni Konuk, hzl: Dr. Selçuk Eraydın), İz Yayın Ltd. Şti. İstanbul: İklim Ofset.

MÜNZİRİ, Abdülazîm b. Abdilganiy b. Abdillah, Ebû Muhammed Zekiyyuddîn, (2009); *Hadislerle İslam-(Tergib ve Terhib)* C IV (trc.: A. Muhtar Büyükçınar, Ahmet Apa, Durak Pusmaz, Abdullah Yücel), Huzur Yay., İstanbul: Eren Ofset.

ÖNGÖREN, Reşat, (1993); Mevlâna Celaleddîn-i Rûmî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C* XXIX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 447.

ÖZON, Mustafa Nihat, (1965); *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, Tan Gazetesi ve Matbaası.

ÖZTÜRK, Mürsel, (1986); Mevlâna'nın Mektupları, *I. Milli Mevlâna Kongresi (Tebliğler),* No: 1, 3-5 Mayıs 1985, Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi, s. 90.

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, (1983); haz.: Mehmet Zeki Pakalın, İstanbul: Mili Eğitim Basımevi.

PAYDAŞ, Kazım, (2007); Mevlâna, Celalü'd-Dîn'in Anadolu Selçukluları İle Olan Münasebetleri, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Mevlâna Özel Sayısı, Şanlıurfa: Sayı 18, s. 25.

SİPEHSÂLÂR, Ferîdûn b. Ahmed, (1977); *Risâle-i Sipehsâlâr be Menâkıb-ı Hüdâvendigâr*, *Mevlâna ve Etrafındakiler*, (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul: Tercuman 1001 Temel Eser.

SÜMER, Faruk, (1993); Keykubad I, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C* XXV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 358 -359.

TANERİ, Aydın, (1987); *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti Ve Devleti Fikri*, 1. baskı, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara: Sevinç Matbaası.

TURAN, Osman, (1971); *Selçuklular Zamanında Türkiye,* Turan Neşriyat Yurdu İstanbul: İstanbul Matbaası.

ÜNVER, Süheyl, (1968); Mevlâna'nın Sözleri Ve Hallerinden Alınacak Dersler, *İslam Medeniyeti Dergisi,* VI. Sayıdan ayrı basım, Sayı 6, s. 4.

VELED, Sultan, (2001); *İptidaname*, (Çev. Abdülbaki Gölpınarlı) Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayını, Konya: Altunarı Ofset Ltd. Şti.

_____, Sultan, (1941); *Anadolu Selçukileri Gününde Mevlevi Bitikleri 3, Divan-ı Sultan Veled,* (nşr.: Feridun Nafiz Uzluk), İstanbul: Uzluk Basımevi.